ıraswati Series No. 10.

ANARGHARAGHAAMU.

A DRAMA IN SEVEN ACTS.

ౠ 5 ౩

BY

MAHAKAVI MURARI

Translated into Telugu.

BY

AKUNDI VYASAMURTY SASTRY

ıancrit teacher, Government Training College,

Rajahmundry.

FIRST EDITION, 500 COPIES

COCANADA:

RINTED AND PUBLISHED BY THE PROPRIETOR P. BRAHMANANDA ROW, AT THE SUJAÑARANJANI PRESS,

1900.

ice 12 annas.] [COPY RIGHT.

శ్రీరస్తు.

సకలపండిత సంఘసతత సంస్తూయమాన

శ్రీమురారి మహాకవి ప్రణీతానర్ఘరాఘవ నాటకాంధ్రము

రాజమహేంద్రవరపు ట్రైనింగుకాలేజీ సంస్కృతోపాధ్యాయుండైన

యాకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రిచే

విరచితము.

కాకినాడ:

శ్రీ సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడి

ప్రకటింపఁబడియె.

౧ సూత్రధారుఁడు—ప్రధాననటుఁడు. కొందఱు, పూర్వరంగము చేయువాఁడొకఁడు తత్సమానవేషభాషలు గలిగి స్థాపకుఁడను నామాంతరము గలవాఁడు వేఱొకఁడనందురు

౨. మారిషుఁడు—సూత్రధారునికంటె విద్యయందుఁ గొంచెము తక్కువవాఁడు

౩. విశ్వామిత్రుఁడు—రామునకస్త్రగురు వగు నొకమహాముని.

౪ దశరథుఁడు—కథానాయకుఁడు రామునితండ్రి.

౫ వామదేవుఁడు—వసిష్ఠశిష్యుఁడు.

౬. యజమానధర్మపుత్రుఁడు ౧ పెద్ద ౨ పిన్న—విశ్వామిత్రశిష్యులు.

౭-౮. రామలక్ష్మణులు—కౌసలేయసౌమిత్రులు దశరథుని ప్రథమతృతీయపుత్రులు

౯. తాటక—రాక్షసస్త్రీ. సుకేతుసుత. సుందపత్ని.

౧౦-౧౧. సుబాహుమారీచులు—తాటకాసుతులు.

౧౨. కంచుకి—అంతఃపురరక్షకుఁడు.

౧౩. కలహంసిక—సీతపరిచారిక.

౧౪. జనకుఁడు—మిథిలాధిపతి. కథానాయికసీతతండ్రి.

౧౫. శతానందుఁడు—జనకపురోహితుఁడు గౌతమాహల్యాపుత్రుఁడు.

౧౬. శౌష్కలుఁడు—రావణపురోహితుఁడు.

౧౭. మాల్యవంతుఁడు—రావణుని కనిష్ఠమాతామహుఁడు. మంత్రియు.

౧౮. శూర్పణఖ—రావణుని చెలియలు.

౧౯. జామదగ్న్యుఁడు—పరశురాముఁడు. రేణుకాపుత్రుఁడు. భార్గవుఁడు.

౨౦. జాంబవంతుఁడు—బ్రహ్మపుత్రుఁడు. భల్లూకరాజు. సుగ్రీవమంత్రి.

౨౧. శ్రమణ—కిరాతస్త్రీ. సన్న్యాసిని.

౨౨. జటాయువు—గృధ్రరాజు. సంపాతితమ్ముఁడు. దశరథమిత్రము.

౨౩. గుహుఁడు—నిషాదరాజు. లక్ష్మణమిత్రము.

౪. వాలి—వానరరాజు. ఇంద్రపుత్రుఁడు. రావణమిత్రము. సుగ్రీవునియన్న. తారాపతి. అంగదజనకుఁడు. దుందుభిధ్వంసి

౨౫-౨౬. శుకసారణులు—లంకారాజువేగులవాండ్రు, చారులు.

౨౭-౨౮. హేమాంగద, రత్నచూడులు—విద్యాధరులు. రామరావణసమరసూచకులు.

౨౯. సీత—రామభామ. జానకి.

౩౦. సుగ్రీవుఁడు—వాలితమ్ముఁడు. సూర్యపుత్రుఁడు. రామమిత్రము.

౩౧. విభీషణుఁడు. రావణుని పిన్నతమ్ముఁడు.

౩౨. వసిష్ఠుఁడు—రామునకుఁ గురువు. అరుంధతీపతి.

౩౩-౩౪. భరతశత్రుఘ్నులు—కైకేయీసుమిత్రాపుత్రులు. దశరథుని తృతీయచతుర్థసూనులు.

ధ్రువ—ఇదిగీతి. విశ్వామిత్రప్రవేశము ప్రయోజనముగలదిగాన ప్రావేశికి.

ప్రస్తావన—కావ్యార్థసూచకము నటులసంభాషణము.

నాంది—ఆశీర్వచనరూపమైన వాక్కు—ప్రస్తావనకుఁ బ్రధానాంగము.

అనర్ఘరాఘవము.

ఇందు మొదటిశ్లోకమందు విష్ణునికన్నులనుట విష్ణ్వంశములైన రామలక్ష్మణులును అవి సూర్యచంద్రతేజస్సులు గలవి యనుటం జంద్రవంశజురాలై సూర్యవంశమునుం జొచ్చిన సీతయు, సగమువికాసము అర్ధనిమీలనము ననుటవలన నసంపూర్ణశ్రీగల రావణుండు సగముకాలమునిద్ర సగముకాలము మేలుకువయుం గల కుంభకర్ణుండును సూచింపంబడిరి.

రెండవశ్లోకమునం బ్రలయమైన తరువాతం బునస్సృష్టికై బ్రహ్మ విష్ణువునుదరముం బ్రవేశించె ననుటచే రావణసంహారానంతరము రాముం డయోధ్యం బ్రవేశించుట ధ్వనితమయ్యె.

కలహకంఠకుండను నటుండు వీరభద్రవిజయమను డిమము రౌద్రరసప్రధానమైన రూపకము నభినయించి సభకు మనఃక్లేశముగలిగించె. సభికులప్రీతి, మత్ప్రియ. దాని నపహసించిన వాని గెలిచి మరలం దెత్తును విదేశస్థునకైన సుజనోపకారికి నవివేకులును సహాయు లగుదురు. అన్యాయపరుని సోదరుండును విడుచును. అనుటచే రావణుండు లోకములకు క్షోభ మొనరించి సాధుల బాధలపాలుసేయ రాముం డవతరించి యపహృతభార్యుండై వానరభల్లూకసహాయమునం గెలుచుటయుం బాపప్రవృత్తుండైన పఙ్క్తికంఠుని విభీషణుండును విడుచుటయును వ్యంగ్యములయ్యె.

కథాసంగ్రహము.

వసిష్ఠప్రేషితుండైన వామదేవుండు దశరథునితో నర్థిమనోరథపూరణమావశ్యక మని యుపదేశించుచు గురుప్రభావముననే సగరభగీరథాదులు మీపూర్వులకు మీకును సర్వదా యభ్యుదయము గలిగె. ఆమహానుభావుని యాజ్ఞోల్లంఘనముచేతనే త్రిశంకునరపతికి, విశ్వామిత్రుం డవలంబించినను భువిదివియు ననుభవనీయములు కావయ్యె నని పొగడుచుండం గౌశికుండేతెంచె. దౌవారికువలన నెఱింగి దశరథుండు సంభ్రమపడ వామదేవుండు నేఁజని పూజించి తోడ్కొనివచ్చెద నని వెడలెను. విశ్వామిత్రుండు వసిష్ఠుని కుశలమడుగ మిత్రులు మీరు వీరియింటికి విచ్చేయుటచే నిపుడు కడుంగుశల మనియు, దశరథుం గనవలె నని బహుకాలమునుండి మనోరథము వృద్ధిపొందుచున్నది యనం, త్రిభువనమహనీయులు మీ రిట్లనుగ్రహించు నీరాజు ధన్యుం డనియు సంభాషించుచుం గొనివచ్చెను. దశరథుండు ప్రత్యుత్థానాభివందనము లొనరింప నందఱు గూర్చుం

డిరి. దశరథుఁడు, ఆగమనప్రయోజన మడుగ నేల రఘుకులతపఃఫలమే యనఁ, గౌశికుం డింద్రాదిలోకపాలురకు నారాయణునకును సుకముగ నీవేలుచుండ మాకు భయహేతువులు గలుగునే. కాని యీ యుధమాత్రసహాయుఁ డగు రామభద్రుఁడు మా యాశ్రమము రక్షింపనొనర్చి కీర్తి వృద్ధి నొందించుకొను మనెను. దశరథుండును, బాలుం డన హేళిదృష్టాంతమున నిరాకరించె. అనభ్యస్తాస్త్రుఁ డన మే ముపదేశింతు మనియె. వామదేవు నడిగిన వసిష్ఠాదేశ మిదియె యనె. దశరథుఁ డింద్రసహాయుం డని, విశ్వామిత్రుఁడు పునస్స్రష్టయని, వసిష్ఠుఁడు తపోధికుఁడని ఋశ్యశృంగుఁడు మహానుభావుఁడనియు నొండొరులఁ బొగడికొనిరి. రామలక్ష్మణులు సిద్ధాశ్రమమున కేగిరి.

విశ్వామిత్రుని శిష్యుఁడు వచ్చి వేళ నిరూపించి చిగురులు దెచ్చుటకు వెడలుచుండఁగా, రామ తేజమున శాపాంధకారవిముక్తురాలై రాతిబొమ్మ నాఁతియై యెదుట రా, వెఱచి పరువెత్తికొని వచ్చిన పిన్నవిద్యార్థి యడుగ నహల్యాసుకృతము రామభద్రప్రవాసమునకు మొదటికారణముగఁ జెప్పె. వాలి పఙ్క్తిముఖునితోఁ జెలిమి సేయుచుండ జాంబవంతుఁడు నిపుణముగ వలదని విన్నవింప నంగీకరింపమిఁ దద్ప్రహస్సంమతిని హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుం దోడ్కొని ఋశ్యమూకముం బ్రవేశింప రావణుఁడు వాలిరక్షణమునకు ఖరాదిరక్షితము సైన్యమంపె. అదండునుండి తాటకవచ్చి సిద్ధాశ్రమముచెండ నున్నది. దానివలన యజ్ఞవిఘ్న మూహించి కౌశికుఁడు రామలక్ష్మణులఁదెచ్చుట రెండవకారణముగ నుడివెను. రామలక్ష్మణులు సిద్ధాశ్రమమున సాయంకాలముచనుక విహరించుచుండిరి. అపుడు రాముఁడు యజ్ఞవిఘ్నము సేయ సన్నద్ధులైన తాటకాదుల సీటడంపఁ గౌశికుం డానందమొంది మిత్రుఁడు జనకుని యజ్ఞమునకుఁ దోడ్కొనిపోయెను.

కంచుకి కలహంసికతో విశ్వామిత్రుఁడు దోడ్కొనివచ్చిన బాలు రిద్దఱు దశరథపుత్రులు రామలక్ష్మణులు వీరితమ్ములు భరతశత్రుఘ్ను లనఁ గలహంసిక మనయింట సీతోర్మిళలు మాండవీశ్రుతకీర్తులు వలె నని వారిఘటనమునకుఁ జింతింపఁ గంచుకి, శతానందుఁడు సౌభాగ్యదేవత నారాధింపు మనుటచేతను, విశ్వామిత్రుఁడు దండ్రికిఁ బ్రాణతుల్యుఁడైన రాముని దనయజ్ఞము సమాప్తమయిన నొప్పగింపక యింటికి వెంటఁబెట్టుకొని విజయము చేయుటచేతను రాముఁడు శివధనురారోపణసమర్థుఁ డౌట నిర్ణయించె.

కలహంసిక శౌష్కలుఁడు వరింపవచ్చె ననువార్త వినుట వైదేహి, వ్యాకులత నొంది వినోదమునకై బొమ్మలాటాడు నప్పుడు తనకంటెఁ జిన్నపిల్లలు, బొమ్మల పాలు మగలఁ గూర్చు మనఁ జెప్పఁగలుగు రుపాడువ నూరకుండి యూరకూనలు మఱిమఱి నిర్బంధింప సిగ్గుపడుటకును సిగ్గుపడుచున్నది. అని యౌవనావిర్భావము వ్యక్తపఱిచె. కౌశిక జనకశతానందశౌష్కలరామలక్ష్మణుల సంభాషణము- శైవచాపాకర్షణము- సీతాదులకళ్యాణములు తరువాత, రావణమంత్రి మాల్యవంతునకుఁ దెలుప శౌష్కలుండరిగెను.

మాల్యవంతుఁడు శౌష్కలునివలన రామప్రతాపము విని యుమ్మలికం బ్రజాగరము నస్చి రావణుం జింతానిమగ్నుం గాంచి తరువాత వచ్చిన శూర్పణఖవలన సీతాకల్యాణ మాకర్ణించి విశ్వామిత్రు నిందించి సర్వబంధు మధ్యమున రామసంనిధినున్న సీతను బలిమి నపహరింప రావణుఁడు సనఁగడఁగుట యుక్తము గాదనియు, జాంబవంతుఁడు శ్రీమణియొద్దకేగి "వాలిచే నపకారమొందిన ప్రజలు సుగ్రీవుదొర నొనరింప రామభద్రుని సాయము గోరుచున్నారు. అయోధ్యనుండి కైకేయి వార్త యందింపఁ బంపిన మన్థర యను వృద్ధదాసి యతితీక్ష్ణాతప మూర్ఛితయై మిథిలాప్రాంత నిర్జనారణ్యమున నున్నది యని యేక గురుఁడైన యాజ్ఞవల్క్యుని భజించివచ్చిన సూర్యాంతేవాసి హనుమంతుఁడు తెలిపె. నీవు మన్థరాశరీరమునం బ్రవేశించి యీవార్త దశరథునకుఁ దెలిపిన రాముఁడు. జనకాజ్ఞా విధేయత గహనమునకువచ్చి వాలిం జంపుట మనకు మేలుచేసి ప్రత్యుపకారవాంఛ సుగ్రీవు నవలంబించును" అని వేఁడెను ఈ జాంబవంతుని పన్నుగడ నడపింపబడిన రాముని కామిని నపహరింప ననువగుననియుఁ జెప్పెను గురు శరాసన భంగమొనర్చిన రామునిపైఁ గోపమున జామదగ్న్యుఁడు వచ్చెనని మిథిలనుండి వచ్చునపుడు వింటినని శూర్పణఖ తెలుప, నీభార్గవుఁడు సకలరాజక సంహార ఘోర కుఠారుఁడైనం ద్రిపురారి చాపభంజను రఘునందనుం గెలువఁ జాలఁడయని మాల్యవంతుఁడన వెడలిరి.

భార్గవరాఘవ జనక దశరథ శతానంద సౌమిత్రి సంభాషణ ప్రముఖము పరశురామ విజయము కలిగిన యానందావసరమునందె రాముఁ బట్టాభిరాముం జేయ దశరథుండు త్వరపడుచుండ మన్థర దాసి కైక పత్రికనందింప నందు మున్నిచ్చిన రెండువరమ్ములకు భరతాభిషేకము రామదండకావాసమును ఫలము లొనర్చుమనుట విని రాముఁడు సీతా లక్ష్మణులతో దండకకేగెను.

జాంబవంతుఁడుడుగ శ్రీమణి వాక్రుచ్చె. నేమిథిలాపురము నిర్గమించి హనుముఁడు

రక్షించిన నాదేహముం జొచ్చి గంగాతీరమున నున్న శృంగిబేరమను బోయపల్లెం జేరునప్పటికప్పటికి వచ్చిన రామలక్ష్మణులం గని గుహుండడుగం బుత్రకామేష్టి చేయించు ఋశ్యశృంగు ననుగ్రహమున దశరథునకుం బొడమిన పరమాత్మాంశముల నాల్గింటం బ్రథమతృతీయులు వీరని విన్నవించి యతండలర నందె నిలిచితి. అప్పుడు రాముండు సీతాలక్ష్మణులతో గుహుండు కొనివచ్చిన నావయెక్కి గంగం దాటించె; చిత్రకూటగిరికేగి జడలం దాల్చిన యన్నదమ్ములు సీతయు నందుండిరి. పిదప బహుదినములకు రెండవ దాశరథి భరతుండు సపరివారుండై వచ్చి తండ్రి సురపురికేగుటం దెలిపి రామునయోధ్యారాజ్యానర్పనాదారినె యాయద్రిం జేరి రాముండను నయముతోం బ్రత్యాఖ్యానమొనరింప జడబారిన్నై, శరభంగముని యిప్పించిన రామపాదుకల రాజపీఠమున నునిచి నందిగ్రామమున నుండి ప్రజలం బాలించె. తరువాతనట మృతాశౌచములోనున్న రాజు ఖైదుపట్టంగూడదని రంధ్రాన్వేషులు జనస్థానస్థులు ఖరాదులు విరాధుననిపిరి. తొందరపనులందు రాజులకుం దక్షిణశుద్ధిగాన రాముండు వానిం గోలపాలుసేసి తండ్రి యుత్తరక్రియలాచరించి కుంభసంభవుని తపోవనమునకుం బోవుచు దారిని ధారాధరుండను కాకి జానకి పాలిల్లుచీరిన వాని నిషీకాస్త్రమునం గాణుం జేసి సుతీక్ష్ణాదులం గొలిచి యగస్త్యాజ్ఞం బంచవటి నివసింపం గాముంచి యేతెంచిన చుప్పనాతి చెవి ముక్కు పెదవుల సౌమిత్రి కత్తిరించె. పిదప సోదరి యవమతికిం గినిసి రామునిపై నడచిన ఖరాదులు విరాధు దారిపట్టిరి.

జాంబ — రామరావణులకు వైరము పెరిగినది. ఇపుడు సమానవిపత్తియుక్తులగు రామసుగ్రీవులకు మైత్రిసుకరము.

శ్రమణ — నాశమ్యనికొడుకు గుహుండు లక్ష్మణునికిం జెలి. ఈసోపానమున రామసౌధమధిరోహించుట శక్యము.

జాంబ — గుహుని లక్ష్మణునొద్ద కనుపుము. అని, జటాయువువలన, మలయపర్వతగుహనున్న యన్న సంపాతికెఱుక్కి మరలి జనస్థానమునకు వచ్చునపుడు మారీచసహితుండు లంకాపతి యగపడుట యాలించెను.

జటాయువు, పంచవటికివచ్చి రావణుండు మాయలేడిచే రాము వెడలించి, పిన్నతమ్ముండు వేగ నతని జేరనరుగ, భయాతిశయమున సన్న్యాసివేసమునం బర్ణశాలం జొచ్చి నిజరూపము గనంబఱచి యార్యపుత్రా? యార్యపుత్రా? యని యడలు జానకి నరదమెక్కించుకొని తొలంగ నదలించి డీకొనెను.

తరువాత లక్ష్మణుండు సీతావిరహవిహ్వలుండగు రాముండు నెదుట జటాయువు ఖరవజ్రభగ్నను రావణురథము గాంచెను. లక్ష్మణుండు పలవించు రాముమఱపింప

వింధ్యనదులు మాల్యవంతమును సానుమంతము గనఁజేయుచు, వార్షికసమయూరరుతాదుల విరహానలము రగుల్కొని రాముని స్తంభాదులనొందించుచుండ గుహునితో జగడమాడు కబంధుని గీటడంచి వాలి నిహతుండైన దుందుభిదానవు శరీరాస్థిరాశి నీక్షించెను.

రావణుండు విమానారూఢుండై సీతనపహరించుకొని చనునపుడాంజనేయుండె గిరియందిడొనిన యుత్తరీయము కానుకగ గుహునిచే సుగ్రీవుండంప, సుగ్రీవహనుమంతులఁ గనుంగొన ఋష్యమూకమునకు గుహునితో రాముండువచ్చుచు దారిని దుందుభికంకాళమస్త్రతీర్త్తి కామినీక్రీడాశైలము మీటినవాఁడెవఁడని వచ్చిన వాలిని సంహరించి సుగ్రీవు మైత్రి యొనరించె.

మాల్యవంతుండు లంకగాలుటగాంచి రావణుదుర్నయమునకు వగచి, రాముచే ఖరాదులును మారుతిచే నక్షుండును జచ్చుటయు రావణుండు పిన్నతమ్ము విభీషణువెడలఁగొట్టుటయు సూచించి, సముద్రము నష్టవిడిసిన వానరసైన్యముతోడి రాముచరితము దెలియఁబనిచిన సారణుండువచ్చి రాముండు విభీషణునకు లంకారాజ్యమిచ్చుట నచ్చట మహారాజని వాడఁబడుచుండుటయు సేతువుగట్టు వానరులలోఁ దానునొకఁడైయున్న తన్నుఁగట్టి రామునకుఁ గానిపింప రాముండుగారవించి యనుపవచ్చితినని, యంగదుభేదోపాయమున మనసైన్యములోఁ జేర్చుకొనుట మేలన, సాగదని నిరసించి, కూఁతురు కైకసికి రావైన దుర్దశంగుఱించి వందురుచుండ, సంభ్రమంబున శుకుండువచ్చి రాముండు ప్రహస్తాదులంజంపి లంకముట్టడించెను. అంగదుండు నరాంతకుంద్రుంచె కుంభకర్ణుండు మేల్కొని యింద్రజితుం బురస్కరించికొని మార్కొన రాముండు కుంభకర్ణుని లక్ష్మణుండింద్రజిని దెగటార్చిరి.

రత్నచూడహేమాంగదులను విద్యాధరులిరువురు రామరావణుల వీరాలాపములు వినుచు శస్త్రాస్త్రప్రయోగోప సంహారములు కనుచుఁ దనరుచువనరుచుండ రాముండు బ్రహ్మాస్త్రమునం బదితలలు నఱికి యెగురవేయ రావణునట్టివీరశయ్యం బన్నుండె.

శ్రీరామ సీతాలక్ష్మణ సుగ్రీవ విభీషణులు పుష్పకమెక్కి లంకను, రణరంగమును, నాగపాశబంధనమును, లక్ష్మణేంద్రజిత్సమరాంగణమును, మారుతి ద్రోణాచలానయన లక్ష్మణోజ్జీవనములును దశరథాజ్ఞనాంజనేయు రాజ్యాభిషేకసంభారసంపాదనమున కయోధ్యకనుపుట, సముద్రమును, సేతువును, మైనాకుని, విమానము మేఘమండలమున కెగయునపుడు వసుధగనవచ్చువిధము, హిమనగమును దుర్గను కామదహనమును, దపమునం బరమేశ్వరుండు గిరిజకు మేనసామిచ్చుట, నోషధిప్రస్థమును నర్ధనారీశ్వరవైచిత్ర్యము మందరగిరిని లక్ష్మీలక్షణముఁ గైలాసమునుం బరమేశ్వరునిఁ దచ్చిదోలం

కారుఁజందురిని మేరువును సూర్యరథమార్గమును నైరావతమును జంద్రలోకమును జంబుని శ్రీరామకీర్తిని సీతాముఖమును వర్ణించుచువచ్చి, పావని యయోధ్యనుండి పునరాగతుఁడై వసిష్ఠుఁడు దెలిపిన రాజ్యాభిషేకముహూర్తము డగ్గరుచున్నదని త్వరపెట్టఁగాఁ బుష్పకము, నగస్త్యద్వితీయనివాసము రోహణాచలమును, దామ్రపర్ణిని, మలయాచలముఁ బంచవటిని మారీచునిఁ బ్రస్రవణశైలమును గోదావరిని మాల్యవంతమును మహారాష్ట్రరాజధానియైన కుండినమును నంధ్రదేశలక్ష్మి సప్తగోదావరహారనాయకరు చిరభీమేశ్వరు ద్రవిడమండల శిరోలంకారముఁ గాంచీపురము నవంతిదేశచూడామణి నుజ్జయిని మహాకాళనాథునిఁ జేదిదేశకలచురీక్షత్త్రియ ప్రధాననగరి మాహిష్మతినియమునను గంగను వారాణసిని మిథిలను గౌడరాజధానిఁ జంపను బ్రయాగమును శ్యామనామవటమును సరయువు నయోధ్యను బ్రశంసించుచు నేగుదెంచి యభిషేకసంభారములమర్చికొనియున్న వసిష్ఠుని భరతశత్రుఘ్నులంగాంచి పుష్పకము దిగి.

వసిష్ఠుఁడిదిగో రావణవిజయి రామభద్రుఁడు కనఁబడె నానందముసంవ్వరతో రాముఁడు గురుని పాదములుపట్టికొని మ్రొక్కఁగ, నాముని యన్యమేమికోరవలసినదియున్నది. సూర్యచంద్రులఁబోలు కుమారుల నిట్టుఁ గనుమని దీవించి.

సీతజోతమొనర్చిన మీకెట్టఁకును సమానాశీర్వచనమె చేసితిమని, లక్ష్మణుఁడు నమస్కరించిన నింద్రజిన్మథనా? యింద్రునకు నభయదాతవగు నీకు మేమాశీర్వాదమేమిచేయుదుము. అయిన మీయంద టిట్టిట్టటు కొడుకులఁగని యీరాజవంశ మష్టశాఖ మొనర్చుఁడు. అనియె.

భరతుఁడు ప్రణమిల్లిన రాముఁడు కౌఁగిలింతవలసె. సీత భరతనమస్కృతయై నయనానందమొందె.

లక్ష్మణుఁడభివాదనము సేయ భరతుఁడాలింగనము గావించి చలువ నెలమిఁగాంచె.

శత్రుఘ్నుఁడు జొహారుపానర్చిన గాఢాశ్లేషమొనరించి రాముఁడు సీతతో నిదిలక్ష్మణు మొగమొ, ఇవి లక్ష్మణు బాహులె యనెను.

శత్రుఘ్న ప్రణతయై సీత లక్ష్మణునంత వీరుఁడవగుము. అత్త లెందున్నారు? అనెను.

శత్రుఘ్నుడు, కైకమ్మయింట మీరాక వేచియున్నారని లక్ష్మణునికి వినతిమొనర్చిన నతఁడు చిరాయువు నీవు మోటయుచుండ మేమన్న భరతు నేకాకిని విడిచినవారము గామైతిమనె.

రాముఁడు మునితో మహాత్మా? వీరు లంకా కిష్కింధా రాజులు నతులొనర్చుచున్నారన సుగ్రీవ విభీషణులారా? వంశ యశస్కరులరు గండు, అనిదీవించె.

రాముండు భరతునితో నాయనా! పులస్త్యసవితృపుత్రులం బ్రాణమిత్త్రములన భరత శత్రుఘ్నులు విభీషణ సుగ్రీవులును దగు కార్యములు చేసిరి.

వసిష్ఠుండు, ఇది శుభలగ్నము, రఘుసింహ సింహపీఠము నలంకరింపుమని, రాముండట్లు సేయ, సైంద్ర మహాభిషేకము సమంత్రకముగ నొనర్చె.

పండితులందఱు పఠన పాఠనములు చేయు నీయనుపమానమైన మురారి మహాకవి కృతానర్ఘరాఘవము శ్రీభట్టోజీదీక్షిత కృతవైయాకరణ సిద్ధాంత కౌముదియందు, రఘు వంశకుమార సంభవ కిరాతార్జునీయ భట్టికావ్యాదుల వలెనుదాహరింపఁ బడినది గాన, నంతకంటెఁ బ్రాచీనము. ఈయుత్తమ నాటకము శ్రీమద్ద్వివేది సోమనాథ శాస్త్రులుపదేశింపఁ జదువుటయేగాక రామానందాశ్రమ హరి హరపండితాది కృతములైన యిష్టార్థ కల్పవల్లరీ పంచికాది వ్యాఖ్యలు చూచి నిశ్చితార్థుండనై యాంధ్రీకరించితి నీయాంధ్రమును బోలవరము జమీనుదారు శ్రీకొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వేంకట కృష్ణరావు బహదరు బి. ఏ. గారు తమ సరస్వతియను పత్రికామతల్లికం బ్రకటించి గ్రంథకర్త కొసంగం బంచశతపరిమిత పుస్తకముల ముద్రింపించిరిగానఁ బరమానంద భరితుండనై వారి కాయురారోగ్యైశ్వర్యాద్యభీష్టములు ఫలింపఁగులదైవములం బ్రార్థించెదను.

ఆకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రి,

రాజమహేంద్రవర పురబోధనాభ్యసన కలాశాలా

సంస్కృతోపాధ్యాయుండు.

శ్రీ గణాధిపతయేనమః.

శ్రీ వ్యాసేశ్వరాయ నమః.

భట్టమురారి విరచితమగు ననర్ఘ్య రాఘవమునకుఁ దెనుఁగు

మొదటియంకము.

క. శ్రీ నగజా గీర్వధు పం । చానన విధి సుమధను ర్గణాధీశ సురే
డ్భానువు ఖగ్రహ గుర్వవ । ధాని సుధీమాళి కవివతంసులఁ దలఁతున్. ౧.

సీ. శ్రీ హిమగిరికుమారీ వరుఁ జేసినకర్త వ్యాసేశ్వరుఁ గొలము వేల్పు
ప్రముఖ్కు, పాణిన్యాదిమునులఁ బతంజలి ముఖభాష్యకర్తల మొదటికవిని
వాల్మీకి శుకు శక్తిపౌత్రుని గాళిదాసుని భారవిని మాఘుఁ జోరు నమరు
నమరు బాణు మయూరు హర్షుని భవభూతి భావకు శూద్రకు దండి భోజు

తే. గీ. ధర్మరాజాధ్వరి మురారి ధర్మసూరిఁ
కృష్ణమిశ్రుని బండితేటిక్కీర్తివిదిత
ధీజగన్నాథు నప్పయ దీక్షితు జయ
దేవు గీర్వాణకవుల నుతింతు నెంతొ.

సీ. నన్నయభట్టుఁ దిక్కన్న యజ్వను నెఱ్ఱప్రెగ్గడ భాస్కరు భీమఁ బోత
నామాత్యు శ్రీనాథు నమరేశుఁ బెద్దన రంగనాథుని రామలింగ సుకవి
వేంకటకవిఁ బినవీరన మారన సూరనఁ దిమ్మన సోమనాథు
రామభద్రయ రామరాజభూషణు మూర్తికవి నప్పకవి జగ్గకవిని కృష్ణ

తే. గీ. రాయు వెంగన వెంగళరాజు కృష్ణ
ణకవి నరసనకవి జగన్నాథుఁ గవిత
ఘనుల గురుకుల వాసాధిగత సురాంధ్ర
భాషలమనీషులను జాలఁ బ్రస్తుతింతు.

తే. గీ. బాలచంద్రకళాధరా! పాలితసుర
జాల? శ్రీ వ్యాసముని హృదబ్జాలయ? నగ
జా లసద్వామ? కరుణాలవాల? ఏల
బాలవాల్మీకినాటకం బాలకింపు. ౪

మ. ఎవి నాభీ సరసీరుహంబు దరసాదృశ్యంబు నొందించె న
ర్థవికాసార్థనిమీలనంబుల గదా ధార్యత్వము; లూరార్వ జ
క్కావల స్వేస్వేల పుల్లులం ద్దనుప దక్షంబైన తేజోప్ప న
య్యావి మీకీప్సిత విఘ్నభూధర సురేంద్రాస్త్రంబులౌఁ గావుతన్.

వెండియు.

మ. ఘనకల్పాంతమునందు నాభి తెరువాకం డిమ్ముగా నీ త్రిలో
కి నవస్రష్ట యనుక్షణమ్మె వసికక్షించు జూచ్చె; నెద్దానియం
దు నెదో; నెట్టిదో దేనిరూపు; గనఁ జేతో విస్ఫురత్సంశయా
ఘు నిరాసమ్ముగ నా జగన్నిధి నమస్కారమ్ము గావించెదన్. ౨

నాంది తుదను సూత్రధారుఁడు (వచ్చి పలుకును)

అయ్యయ్యా? లవణవారాశితీరకానన నికరంబునం జీఁకటి ప్రమాని మొలకయు నుల్లోకముల బొమిడిక జేజేరారతనము, దమ్మియింటి కొమ్మ చనుపనఁ నంవపుఁ గస్తూరియాకు మోకయునై మహిమగల జగన్నాథదేవుని రథయాత్రయందు జేరిన సభ్యులారా? ఎదో ద్వీపాంతరమునుండివచ్చిన కలహకందళనాయుఁడగ కుశీలవాధముఁడు క్రోధభయ జుగుప్సాప్రధాన మొకానొక ప్రబంధ మభినయించి యీలోకము నెపుడు నలజడిపాలొనరించెఁగదా, కావున నేది యే నభిమతభా సంభావ్యము దృశ్యమాడ నానతిచ్చి, నాట్యవేదోపాధ్యాయునితో బహురూప ములం జదివిన యార్యావర్తనివాసి భరతసుతు సుచరితు నను మీరు రక్షింపుఁడు ఏల.

తే. గీ. ఒప్ప సభికులప్రీతి రంగోపజీవి
ప్రాణవల్లభ, యద్దాని నపహరించు
వాని నోడించి నే నతిప్రబలశక్తి
మరలఁ దెచ్చెద నీక్షణమాత్ర నిదిగో. ౩

(ఆకసమునఁ జెవియొగ్గి) నీవు పరదేశివి. పాత్రసామగ్రిలేదు. ఎట్లు లిట్టిప నేయఁజాలుదువని పలుకుచున్నారా? (నవ్వి. యడఁకువతోఁ జేతులుజోడించి ఆహా? పెద్ద లేమి యిట్లు నెలవొసఁగుచున్నారు. మిముబోంట్లు నలరించు పూనికె మాకుఁ బాత్రములం బూరించును. ఏల.

క. న్యాయపథవర్తనునకు । న్యాయము పశువులు నొనర్చు సహాయుండును న
న్యాయపథగామి విడుచుం ని । జాయుజ్జాయాత్మ భవధనాతిప్రీతిన్. ౪

(మరల మింటఁ జెవియునిచి) అట్లైన మేము చీటిపంపితిమని నుడువుచున్నారా?

(నటుఁడు వచ్చి చీటి యిచ్చుచున్నాఁడు) సూత్రధారుఁడు అందికొని చదువును.

మ. శతసంఖ్యమ్ముగఁ జిత్తశుద్ధిఁగొని సచ్ఛాస్త్రామృతమ్ము, లక్ష్మీమా
గతి వాంతాక్షరమూర్తి మౌక్తికముల స్రావింపఁగాఁ గూర్చు నే
ర్పుతగన్సత్కవి, హృద్యనాయకగుణ వ్యాహారగుంఫో దలం
కృతులుక్తి ప్రసజముల్సద్గుళములం గ్రేల్లుబ్బనే సత్కృతిన్. ౫.

క. ఆ వీరాద్భుతకార్య స । మావేశాతి మహనీయమగు కథ జనమో
దావహ మఖిలపుమర్థ । స్రావి ప్రబంధమ్ము సత్వరము వినవఁదగున్ (అని) ౬.

(అరసి చిఱునవ్వుతో) మారిషా? కవితాదేవత డిగు మొదటి రేవు మహనీయుఁడు నగు పుట్టపుట్టు నిరాభారికి భారతీస్వయంప్రసారము నిష్ప్రాకృతులకీర్తిశరీరమునైన రామాయణమను గ్రంథమును వినుచున్నావా?

నటుఁడు— అవును.

సూత్ర— సభవారియాజ్ఞ యాకథ ననుసరించిన ప్రబంధములను దెలుపుచున్నది.

నటుఁడు— (నవ్వి) ఔర. ఈ వాల్మీకి సత్కథయను మూలధనమెల్ల కవుల చనువము సమానము గదా?

సూ— మారిషా? ఏటిమాటరోయి.

మ. దశభరారాజితఁ డేల ముజ్జగము లుత్తప్తమ్ముగావించెఁ; జెం
చెనదేలా? గరుడధ్వజుండు రఘుపృథ్వీనాథ వంశాంబుధి
న్జనిఁ; వాసీంద్రుని దివ్యవాక్కులు ప్రకాశమ్మయ్యె నేలా తమం
తః; నిమిత్తం బిటనెల్ల సత్కవుల పుణ్యమ్ముల్సపక్వమ్ములే. ౭.

వానిలోపలను నిపుడే రూపకము నిట్టిపనికిఁ దగినదిగ నిర్ణయించెదను. (నిముస మూరకుండి జ్ఞప్తికివచ్చినట్లు గనఁబఱచి యుల్లాసముతో) మౌద్గల్యగోత్రమున భట్ట శ్రీవర్ధమానునివలనఁ దంతుమతియందుదయించిన మురారి మహాకవి రచించిన యనర్ఘరాఘవమను క్రొత్తనాటకముగలదు, అది యాడుచు సమాజమువారి నిపుడు దనుపుదము, (పరికించి, అరుసముతో) ఆహా? ఓలగము మెచ్చుగొనుట కీసామగ్రి చాలియున్నదిగా, ఎట్లు.

శా. నా వర్ష్య ప్రసహారగీతిగతుల న్బ్రత్యేక ముత్కర్ష ని
స్సావర్ణ్యః లక్ష్మీమార్గలాన్వయుఁడు ద్రాక్షా క్షౌద్ర జిహ్వాక్యుఁ; డో
హో? వర్ణ్యం డినవంశమౌక్తికము ధీరోదాత్తుఁడై ప్పాకుఁ డీ
దేవాద్యు ప్రఘురాము నాదికవి గీర్తించె న్సపర్యోక్తులన్. ౮

ఈ శ్రోత్రియపుత్రుఁడు పెక్కండ్రు వర్ణించిన భూశ్రోప్రభవుని రా
చరిత్రమును వర్ణించుటయు నేరము గాదు. కనుము,

ఉ. మున్నెపటివారు వాడినదె, పో. యని వీడిన రాము సత్కథా
జ్ఞానము లెసంగునే నరున కున్నవి నన్యునకిన్నియెన్న; మా
నన్నఁ దను సాహితీపటిమ నేర్తు రెటుల్ప్రకటింపఁ గీర్తిచే
తను దివి నింపుఁజెంద గుణధన్యపదార్థపరుల్ప్రవీణ్వరల్. ౯

ఆ కవి యారంభమునఁ దనంత వెలువడిన శబ్దబ్రహ్మముగల యాచార్య
ప్రాచేతసుని వాగ్దేవిని వినుతించెను,

క. దివినుండి భువికి దిగువా । ణి విజనదూరంపుఁ దెరువు నెరసోపమయౌదం
చు విటపి సమస్తలిప్తప । నువిదితు వాల్మీకి నాదిసూరిఁ బొగడెదన్. ౧౦

క. నలు మోముల వేలుపు వెడ । నలువీనుల నమృతము విహరణము సల్పుట వా
కుల ప్రౌఢతనముగల వ । ల్కులఁ వెలఁదుక శక్తిలోలఁదిఁ గొలిచెద భక్తిన్

నటుఁడు—(ఆనందముతో) బావా? ఈ ముద్గలగోత్రసంభవ శిరోమణియైన మురా
రి యను బాలవాల్మీకి కృతి యమృతబిందు నిష్యందిని ననుఁ గందళిత కుతూహలుఁ
జేయుచున్నది. కావున నుపక్రమింపుము.

సూత్రధా— మారిషా? నీకు ముచ్చట యుక్తమె. ఇది యిట్టిదె

క. ఎర గానక వెలయు కవు । త్సుని కొలము నసంపుదావి సొబగొందు మురా
రి నుతులు గాఁడి పరిదిం । దనరుచు వాల్మీకి వాక్సుధాకూపమునన్. ౧౨.

(తెరలో ధ్రువపాడుచున్నారు)

క. కమల ముకుళాంకపాళిం । బ్రమదంబున నొప్పు మధుకరము లాగను నే
త్ర మని యెదా జీవజాగర । మూ మిహిర కిరణోత్కరమ్ము పుడమిం బొలుచున్.

సూత్రధా— (విని) ఇదిగో దశరథుని యొద్దనుండి రామభద్రుని గొనిపోవు విశ్వా
మిత్రుని ప్రవేశమునకై ధ్రువపాడుచున్నారు. కాఁబట్టి యాటకాండ్రారంభించినార
యారా. (ఎదుటఁజూచి భయముతో) ఓహో? ఇందె మహనీయుఁడు బ్రహ్మ
పుత్రుఁడునగు వసిష్ఠమహాముని యాశ్రమమునుండి యిపుడె వచ్చిన యాజకుఁడొ
[illegible] దేవుఁడేమొ యాయన కలపియంపిన మాటలు చెప్పఁగా వినుచు మహా
రాజు దశరథుఁ డున్నాఁడు. కానరమ్ము. ఇద్దఱుండ మూడవవాఁ డుండరాదు
[illegible]మిత్తఱిమను దర్శించనికి సన్నద్ధులమౌదము. అని వెడలిరి. ఇది ప్రస్తావన.

(తరువాతఁ గూర్చున్న దశరథ వామదేవులు గనఁబడుచున్నారు)

దశరథుఁడు — అద్దిరా? పలుమాఱు వినినదియు మహాత్ముఁడు వసిష్ఠుని యుపదేశము క్రొత్తక్రొత్తదివలె సన్నుతించుచున్నది.

వామదేవుఁడు — క. మేదిని యిది మధుకైటభ
మేదో విస్రామిషంబె మెక్కుఁదడవు గో
ర్వ్యాదారులు దమ యాసముల
తో దీనికి వలపొసంగ దొరకొనవలయున్. ౧౪.

దశరథుఁడు — (మందహాసముతో) మహానుభావ? వామదేవా?

తే. గీ. వారియాజ్ఞనె మహి పరిపాలనంబుఁ
జేయ, నే, నీ ముదిమి చెవిచెంత నరలు
గలుగఁజేసెను; నేఁడును గఱపునన్ని
బాలుభాతిని గురుఁ డలిపక్షపాతి ౧౫.

వామ — మహారాజా? సరితలఁ బుగలవానికి నొకానొకని కొక్కొక్కనియందె దృష్టి మోహము. ఆలాగున నేకాగ్రనిష్ఠుఁడగు వసిష్ఠుఁడు.

క. దొరగ రఘునృపులకెల్ల । న్గురుడయ్యు; విశేషదృష్టి గూరుచునీపై;
ధరణి నలరింపఁజెడి చం । దురుఁ, డలని కగుననెల్లతొగసొల్లెల్లన్. ౧౬.

దశర — వామదేవా? గురువచనాకర్ణనాశ యంకుశమై నాహృదయ దిగ్గజము నితరేంద్రియముల వెంబడింపనీయక శ్రోత్రములయందె యాఁగుచున్నది. కావునఁ గొంచెమేనుండు చెప్పవలయునది కలదా?

వామ — మహారాజా? అంతయుఁ జెప్పితిని. కాని యీ సర్వసందేశ సంగ్రహ పద్యముఁ గడు జతనమున నామునీశ్వరుఁడు నిన్నుఁ దలఁపించుచున్నాఁడు.

దశర — (ఆదరముతో) పరాకులేకున్నాను. ఏమి సెలవిచ్చెదరు.

వామ — తే. గీ. నీగృహమునుండి కోరికల్పిండి యర్థు
లరుగుచుండుటయే ప్రేల్మి యజ్ఞమును ద
పమును మీ పెద్దలెల్లను బట్టువిడక
యాచరించెడి ధర్మమ్ము నగునుజుమ్ము. ౧౭.

దశర — ఆచార్యుని వచనము చక్కఁగ శిరసున నునిచికొనఁబడినది. మఱియు,

ఉ. మమ్ము నరుంధతీపతియు మన్నెఁ దనంతన యింతవుట్టు; నేఁ
డిమ్మహిరుంధు మాకుల మహిష్ఠుఁడు సర్వసురాదిముంధు; జ

స్నమ్ములు నేఁ డొనర్చితిమి; నాఁడెపురాజుగలట్టిదయ్యె నేఁ
డిమ్మహిఁ; దన్ను మెచ్చుకొను నింద్రుఁడు మేము సహాయులౌటచేన్. ౧౦

వామ— రాజపురస్త్రిఁ గడుగొప్పతనముగల మీరట్టివారె. మే మెా బోధకులము.

ఉ. శారదరాత్రి శాంతివయి శాతుఁ డపేతతుషుండు గాకయు
నైరవము ల్వినిద్రములుగా నొనరించుఁ దుషారదీప్తి; యా
సారసగర్భుఁ డస్యుఁడు యశంబును జ్ఞానవిరక్తిలక్ష్ములు
స్వైర మఖండవైభవము పేర్చు వశిష్ఠుఁడు మేలొనర్చుఁడే. ౧౧

ఉ. యాజ్యులరైన మీకుల మి దయ్యెను నాఁడును నేఁడు విశ్రుతం;
బిజ్యమొనర్చుచు న్నగరుఁ డేత్తెఱఁ బూర్వమునర్చె సంబుధి;
న్యాజ్య యిదయ్యె మీకొలపుఁ బూర్వుల పుణ్యపతాక గంగ; యీ
ప్రాజ్యవిభూతియెల్లనగు బ్రహ్మసుతుండగు నామహర్షిదే ౧౨

వెండియు.

తే. గీ. ఎతని యానతిమీఱుట కతమునం ద్రి
శంకు భూపాలునకు గాధిసంభవుండు
పట్టి పల్లార్చినను ననుభవపదంబు
గాకపోయెను దేవలోకంబు భువియు. ౧౩

ద్వారపాలుఁడు— (వచ్చి) దొర యొసంగుత దొర యొసంగుత. జడదారి కౌశికుఁడు
గవనికెలంకకె వచ్చుచున్నాఁడు.

దశరథుఁడు— ఎవరెవరిక్కడ నున్నవారయ్యా? అయ్యా?

వామ— నేను జేరనరిగి, వేదోక్తనిధానమునం బూజించి తపోనిధి నిపుడు గొని
వచ్చెదను. (అని ద్వారపాలునితో వెడలెను.)

దశర— తే. గీ. తపములను టంకముల క్షత్ర తనువుఁ జెక్కి
విప్రతనువుద్వహించిన విమలబుద్ధి
గాధిజుఁడు నేఁడు నీరజసక్తసప్తకీయ
గుణగణాగాధుఁ డిల్లుత్రొక్కకొనివచ్చు. ౧౪

(తరువాత వామదేవుఁడు త్రోవ దెలుపుచుండ విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

విశ్వా— చెలీ? వామదేవా? చెప్పుము. నీవు నేఁడె వశిష్ఠాశ్రమమునుండి వచ్చితివా
అరుంధతి పేరి తపోరూపపు జ్యోతితో విధులొనరించు పూజ్యుఁడు మైత్రావరు
ణి కెపుడు కుశలమా?

వామ— బహుకాలపుటనంగుఁ జెలి కౌశికుఁడు యాజ్యగృహమునుచేరు నేఁడె యతిశయమున (కుశలము).

విశ్వా— మిత్రా? వామదేవా? మామఁ దడవుల౦బట్టి దశరథుని గనవలయునను మనోరథ మన్నిటిపైనున్నది.

వామ— (అడఁకువతో) సామీ? కుశికనందనా? మీరు నిట్లనుగ్రహించు నీ సూర్యవంశపురాజు ధన్యుఁడుగదా?

విశ్వా— సఖుఁడా? యితఁడు ధన్యుఁడె.

మహాస్రగ్ధర. ప్రణమత్సర్వం సహాధీశ్వరమకుటమణీపాళీ రుక్చంద్రికా మి
శ్రణశుంభత్పత్క్రీసాల ప్రతిపదకథిత ప్రాణదోర్దండుఁ డీరా
జ్ఞాణి నిర్మాణించె విశ్వంభర బహుసవబంభ్రమ్యమాణాశ్వరింఖా
ర్పణరాజచ్చంద్రకౌఘూర్ద్వాణవిషమ గనర్ఘప్రభావప్రశస్తిన్. ౨౩.

(ఎకుటఁజూచి యుల్లాసముతో)

మ. ప్రసభేంద్రారివధూకచగ్రహవిహారప్రౌఢబాహాధ్యుఁ డిం
ద్రుసహాయుండని బంతిలేర్ల దొర భూరద్యావ్యాళి లోకమ్ముల
న్వెసలంఘించెడి తేజువాడు మను పృథ్వీనాథవంశాంబురా
శిసుధాంశుండు చిరాక్షిమంది మకు విచ్ఛిన్నమ్ము గావించెడిన్. ౨౪.

ఇదిగో నీ మధ్యమలోకపాలమౌళి తూరుపుగాలివలె సురాహరతుషారశీకరాసార ప్రసారిక సుజనసంవాదకౌతుకమేఘమాలికను వేలకొలఁదికొనలు సాగించుచున్నాఁడు.

వామ— పూజ్యులు ముల్లోకముల శాశ్వతగురువులునైన మీరు నీతని నిట్లవేక్షించుచున్నారు, గాన దిలీపకుల కుశలక్రియలపేరి యీవిమ్రాఁకుల కొమ్మల గ్రొన్ననల ముల్లె చివురాకుల వెడలించుచున్నవి. (అని నడుచుచున్నారు)

దశర— (సంతోషముతోఁ ద్వరగాఁ బీఠమునుండి లేచి చేరియు) మహానుభావ? కుశికసంభవా? ఐక్ష్వాకుఁడు పజ్క్తిరథుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

విశ్వా— నీకు నీ పరివారమునకును మేలగుఁగాత.

(అని నందఱు తగుతెఱఁగునఁ గూర్చున్నారు)

దశర— వినయముతో? మహాత్మా? విశ్వామిత్రా?

చ. పరిభవ ముగ్రసత్వజము పాటిలెనో వనవాసులైన మీ;
కరయమి జన్నములొసెడిన హవ్యములన్ సురలారగింపరో;

ధరయిడి యాజకావళికి దక్షిణ, జన్నము సేయఁగోరఁ రోఁ
వరము నివచ్చితంట, తగవా! రఘువంశతపంపుఁ బంట నే. ౨౪

విశ్వా— (నవ్వి)

తే. గీ. నిలువఁ దమయింటియొద్దనే నిజకుటుంబ,
మెలమి దిక్పతులును జెంద నేల నీవు,
పగతుఁడను మాటయే వాస్తవంబుగా; దిఁ
కేల గలిగెడు భయహేతువృద్ధిమాకు. ౨౫

మఱియు

మ. అభయం బింద్రుని కియ్యఁజాలు భుజమాహాత్మ్యంబునన్మించు నీ
ప్రభుతన్ముజ్జగమేలు భారముడుగ న్స్వాంతాతి సంతోష సా
రభ శైత్యాధిక మూర్పుగ్రోలి బలుపు న్బ్రాపించి యుత్తుంగమై
న భుజంగాధిప శయ్య నిద్రనెలమి న్నారాయణుం డొందెడిన్. ౨౬

దశర — (వెఱఁగుపాటు చిఱునగవులతో) సర్వజ్ఞా? విశ్వామిత్రా? మార్తా
మార్గాను శూరుఁడగు సునాసీరుని నాసీరముం బూరించు కాలరి నలుసను నేన
నెకప్పుడు విల్లెత్తితిన, ఆ కతమునఁబుట్టిన కల్ల నానుడి నిన్నును దనుపుచున్నది.

విశ్వా— (మూదలించుచు నెలనగవుతో)

మ. భువనత్రయ్యభయార్పణ ప్రతిభువా పుంసింహ? నీచే సుప
ర్వవిభుం డబ్బముహూర్తమండన ధనుఃపాండిత్య మందించు కే
నవధానంబును మాని, జన్నముల హవ్యమ్మెప్పుడు న్మెక్కు, కం
డ వలంబై మెయినిండుముద్దులఁ గనుల్ప్రప్పంగ, నెట్లుండునో. ౨౭

వామ— (నవ్వి) మహారాజా? భూమండలాఖండలా? కౌశికమహాముని పలికినట్లె
దేవసభలోఁ బలుమాఱు తాఁ గన్నది నేను నిపుడించుక వినుపించెద.

శా. నీ వర్ధాసన మెక్కఁ గిన్నరవరు ల్నీకీర్తిఁ బాడ, న్మది
న్దేవేంద్రుండు సహింపమింగనియు, నెంతే, మాటికో నేర్పున,
న్మోవం గంపముఁ జెందు నీ కుడిచేయి న్బెల్పారురోమాంచముల్,
స్రావంబందెడు నీళ్ళ కన్నులనె యుల్లాసంబుఁ గాన్పించెడిన్. ౨౮

దశర — (స్మితముతో) వామదేవా? నీవును మహాత్ముఁడగు విశ్వామిత్రుతో
నేకీభవించితివి.

మ. అడరన్మిక్కిలి, పైకి వెల్వడెడు కోపాగ్నిస్ఫులింగాలి పై
వడిఁ గెంపెక్కెడు నాత్మదృష్టులనె వంపంజాలి యుగ్రాస్త్రముల్
వెడలన్మంటలుచుట్టు, భూమిధరము ల్భేదించు దంభోళిఁ బూ
నెడి దోస్స్తంభము గల్గు, జంభరిపు వీని న్వేఁడ నిష్కారణన్. ౩౦.

విశ్వా— (దశరథుని మూఁపుఁ జఱచుచు) రాజర్షీ? వశిష్ఠశిష్యా?

ఉ. పాకవిరోధి యిప్పుడు భవద్భుజయుగ్మముచాయ నక్షత
శ్రీకలితుండె యేని యిదిచెందని కీర్తి క్రొత్తదెట్టి ది
త్యాసులకు న్సురాంగనల గండలసన్మకరీప శూత్కార
శ్రీకరవృత్తి యెంతయు వశీకృత. వ్రాసి పఠింపఁబడ్డదో. ౩౧.

దశర— మహామునీ? సర్వాద్భుతఖనీ? మిమ్మానుత్తర ప్రత్యుత్తరములతో నేనియను సరించుటకు మే మెంతవారము? త్రిశంకుసంకీర్తనోపాఖ్యానపారదృశ్వలు పౌరాణికు లిట్లు పలుకుదురుగదా?

చ. ఉడుగని కిన్క నీభువన మొండువిధంబున నీవు సేయఁ బో
జడిసి సురాళి మౌళిమణిసారకరంబులఁ బాదపద్మము
ల్గడు వికసింపఁజేయ, శచికాంతుఁడు పాహి మహానుభావ యం
చెడ మగిడించె నూతన మహేంద్ర వినిర్మితి నీప్రయత్నమున్. ౩౨.

(నవ్వి)

మ. వడినిన్వేఁడుకొనంగ దేవతలు రాఁ, బద్మోద్భవుండయ్యెఁ దే
ర్నడుప న్మందములైన హంసముల, వెన్కంబడ్డవాఁ; డట్టి నీ
కడువింతౌ చరితమ్ములన్నుడువ నాల్కల్ న్నేను వారింప; నీ
నుడులన్వేలుపు బువ్వ నెచ్చెలుల విస్ఫూర్తిద్రా నతితం బహా. ౩౩.

(దోసిలిపట్టి) మహాత్మా? అనుగ్రహింపుము. నా చిత్తవృత్తి యిది నీ రాకచేఁ గన నగు బహుమానాతిశయపు రంగమున గీతవాద్యములతో నాడుచు విధేయానుగ్రహము గోరుచున్నది. కావున మనుజుల హృదయము లెన్నఁడును బైఁబై మహోత్సవములకుఁ దనియవ.

విశ్వా— ఇందుమతీనందనా? ఆజ్ఞాపింపవలయునది యన్యమేమియున్నది?

చ. శుభుసము నీడు శేషు, నరిగొండ మథించిన పాల వెల్లిన
ద్మ, బహుళపక్ష సంక్షయముఁబొందు మృగాంకు కలాసమూహముం
బ్రబలతమంపుఁ దెల్పునఁ బరాభవ మొందఁగఁజేయునట్టి నీ
సొబగవు కీర్తుల న్ధరణి శోభితమయ్యె ధరాపురందరా. ౩౪.

ఇంక నిప్పుడును.

ఉ. వెన్నెలపుల్గు బిత్తరుల పిండుల నాల్కలనేర్చు వెన్కకుం
దన్నెడు చందువెల్గులని తప్పక తెల్వియొసంగు కీర్తు లిం
క న్నెరయుంపు; తేజు లెసకమ్మున దిక్కులయుర్లడంపఁ జే
యు న్నభమందు వేవెలుఁగు నోపికతో సుఖదప్రయాణముల్. ౩౫.

అయినను గొన్నిదినము లాయాధ సహచరుడవు రామభద్రునిచే దాపించిన యజ్ఞ దీక్షగల మా తపోవనము సనాథమొనరింపుము.

మ. తనతోయంబుల వార్ధి దప్పు భువి మధ్యస్థు న్ఘను న్జేసి; యా
ర్చు రిపు, ల్వేయుచు మధ్యవర్తిగ ననూరు న్సూర్యుఁ డాత్మాంశుల;
న్జనుల న్బ్రోవుము నైజతేజముల నంతస్సుంధుగా రాముఁ; డే
మి నిసర్గం బితరోపకారులకు నుద్యన్మీ; కిదొ నిట్టిదే. ౩౬.

వెండియు.

మ. కనసాక్షాద సురౌఘ నిర్జయి సురౌఘస్వామి; పెన్మీను పి
న్నను డింట నైలియు న్బ్రచేత సునిదండ న్యాయమా నెట్టిదో;
యనిశంబద్దునను న్నదే యభిభయం; బల్లొటనో వీర మా
ఘనపుణ్యమ్మున మంచిరాజును మహాస్థానంగనయ్యె న్నిసుఁడ. ౩౭.

దశర — (ఖేదముతో) (తనలో) అవుర. మనకు సకలలోకములకు శోకశంకువు నుద్ధరించుట శీతలస్వభావులగు కౌశికపాదులవలన నీరామచంద్రప్రవాస విషాదము నుత్పాదిల్లునా? పోనిమ్ము. ఎల్లర నింపువెల్లిముంచు నమృతసూతివెలుఁగు మొలక లకుఁ గమలిని మొగుచుట నిందాహేతువు గనమె. (అరసి) ఏమిదిక్కు (పైకి)

తే. గీ. మేటితామేటితోఁ, గాలిమేపరి దొర
తోఁ, గొలపు నేలతాల్పులతోడఁ, గడలి
యేనుఁగుఁతోడ సరి బరువాను రఘుకు
లంబు సాధుఁడ, హా, వినింద్యంబొనర్తు. ౩౮.

విశ్వా — రాచతపసీ? వసుధావరులకుఁ గుమారులపై మమకారము పలాలన క్లేశ కారణమొ ఉపయోగమో? ప్రజలయది. దీనివలె.

తే. గీ. కలుగు నూర్వరాని యలజడి కుట్టుచే,
నధిక దుఃఖ మన్వహంపు మోఁతఁ,
జెవులఁ గగుసు, సాగసా చెక్కులకే మక
రముఖ రత్నకుండలముల చేత? ౩౯.

దశర — వినయనిర్బంధములతో! మునిమార్గన్యా? మమ్మునె తాము మన్నించుట

పరమానుగ్రహము. అయిన నీబాలుఁ డనభ్యస్తాస్త్రుఁడును బాలనోటివాఁడును ననియె యేమియుఁ దోఁపకున్నాను.

విశ్వా — (నవ్వి) చెలికాఁడా! ఆరాధ్యచరణుఁడు మైత్రావరుణి యాచార్యుఁడుగా బ్రహ్మచర్యనియమము జరపిన యితని కాధనుర్వేదోపదేశము లన్నియు భృశాశ్వ ననుగ్రహమున మాయొద్ద సిద్ధములు.

దశర — (వినమోపరోధకములతో) అట్లె మహాత్మా! ఒక్క ధనుర్విద్యాసంప్రదాయ మననేల? రఘుకులపు రాచవిత్తనముల బ్రతుకెల్ల మీ యధీనమె. ఒక్కవేవెలుంగు వంగడమునఁ బక్షపాతమునసె వేయేండ్లు సర్వజ్ఞు భృశాశ్వుం గొలుచుచుండి దివ్యాస్త్రమంత్రరహస్యముం జదివికొంటివని తలంచికొందును.

విశ్వా — ఈ రామభద్రుఁడు బాలుఁడనియు నీవూహింపకుము. వెన్నవలకన్న గడుఁ జిన్నయయ్యుఁ దనతేజున మిన్నుమన్నుల చీఁకటి తెరంచెరల్చును.

దశ — సర్వవేదీ! కుశికనందనా! యాచించుచున్న నిన్ను హీనోత్తరమున నెదురొక్కను తుచ్ఛజిహ్వగలవాఁ డెవఁ డేనగునా? (చేయడ్డుపెట్టుకొని) వామదేవా! తపోధికుఁడు కౌశికుఁ డిట్లడుగుచున్నాఁడు.

వామ — రా జడదారి! ఇంచు మున్ను నడుగవలయునదియేమి?

తే. గీ. నియమి కుశికాత్మజుం డర్థి. నీవు దాత,
రక్ష్యము మహాక్రతువు. రక్షి రామభద్రుఁ,
డైన మే మేమియనఁ బనిఁ బూనువార,
మనుమతింతుము సంతస మతిశయిల్ల. ౭౦.

మఱియు,

క. అడిగినయట్టులఁ దొరకుటఁ
గడుముదముం గాంచు యాచకగణము మొగముం
బొడగనుట యిదొక్కఁడె మీ
కడఁగించును బుడమి భారమానెడు నలవున్. ౭౧.

(వెండియు విశేషించి)

క. తావకగోత్రగురుఁడు మై
త్రావరుణి వనీపకాళిఁ దనుపఁగ వార్త
ల్భూవర! నీకడ కనిపెను
భావించుట దివ్యదృష్టి భావ్యం బిదియే.

దశర — ఇది సత్యము.

తే. గీ. నిష్కళంకమతి ధ్యానమ న్దృష్టి వచ్చు
సమయమాననైన దేశాంతరమ్మునైన
నప్రతిహతముగా సాగ నప్పుడెదుటఁ
గల పదార్థములనువలెఁ దెలియఁజాలు. ౪౩.

(పరికించి)

చ. కుశికసుతుండు సత్క్రియలకుం బరిరక్ష యొనర్ప వేఁడినన్,
దశరథుఁ డంపకున్న సుతుఁ, దాపసుఁ డప్పుడ యింటికేగి, వి
ఘ్నశమన మించుకేఁ దపము నాశమునం బొనరించి, జన్మకు
న్వశి యొనరింపఁగానె, రఘువంశము వార్తయె మాయకుండునే. ౪౪.

(గాధినందను దపోధనుంగూర్చి) జగద్గురూ!

క. దీక్షింపఁ దలఁచి నీవు ని
రీక్షించెదు రామభద్రు; నీ హేతువుచే
నీక్షోణి మాయెడ సతీ
త్వాక్షీణ వ్రతముఁ బూన నాకాంక్షించున్. ౪౫.

(తెరవంకఁజూచి) ఎవఁడెవఁడోయి యిక్కడ.

ద్వార— (వచ్చి) దేవర! ఏమి సెలవు?

దశర— రామభద్రుం బిలువుము.

వామ— లక్ష్మణునిని.

దశర— (ఇంచుకనగుచు) ఈవస్తువు వేరు జతనమాం గోరదు, వెన్నెల వదలి చలి వెలుంగుదయింపఁడ.

(ద్వారపాలుఁడు వెడలెను)

(తరువాత రామలక్ష్మణులు వచ్చుచున్నారు)

రాముఁడు— (ఆనంద మందహాసమూలతో) అపుర మనకు నేఁడు.

చ. కలిగింప న్జగ మొండు చందమున నల్గ న్దేవతాధీశుపైఁ,
గలిగించె న్నత తొంటిబమ్మలను లోకస్రష్టః; స్పర్థి యు
గ్గలమై, వీరిని జిచ్చుదారికవల న్గావించె నిల్వ, న్దపో
బలధన్యుండు పురాణవేద్యుఁ డిటు విశ్వామిత్రుఁడున్ సేవ్యుఁడౌ. ౪౬.

(అని నడుచుచు నెదుటఁగని సంతోషాతిశయముఁ గనఁ జేయుచు) నిక్కము.
వినయ వినతులు తాత వామదేవులకు మూడవది ప్రశాంతపావని యీ యాకృతి యామహానుభావుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు గాఁగలఁడు.

లక్ష్మ— (విస్మయస్మితములతో) అయ్యా!

చ. ఇతఁడితఁ డిట్టిఘోరపున నెంతయు విశ్వసనీయమూర్తి యే
వితమున లోకము ల్వడఁకు నెన్నినక ల్పయితమ్ముఁడా ల్పె దూ
ని; తనరు నెండె యుద్ది; కడునీటు మృదుత్వము చెల్వగల్గు రు
గ్వ్రతతులు గొబ్బునం, దమము పర్విన, మంటలు వెల్వరింపవే. ౪౭.

రా— తమ్ముఁడా! లక్ష్మణుఁడా! ఎటుఁగ నలవిగాని గొప్ప చరితములుగల ఘనులిట్లు
వివిధరూపు లగుదురు. మఱియు,

తే. గీ. వ్రతవిఘాతకృదప్సరో వ్రజముతోడ
నాఁడ భువనము మాపు గినక యురులు, వద
నమ దమర మకుటతట రత్నప్రభాలి
మెుగుడు నీమునిచరితము ల్వాగడుచుంద్రు. ౪౮.

వామ— (చూచి, సంబరముతో) ఔరా! రామభద్రుఁడు వచ్చినాఁడు. (మునిం
గూరిచి) సామీ!

తే. గీ. బ్రహ్మవర్చసమ్మువంట, నాలుగురీతు
లను శరీరమెుందు, ననఘకీర్తి
ఋశ్యశృంగమౌని మృగరాజు వ్రేలిమి,
యాదిమాంశ మీ మహాభుజుండు. ౪౯.

విశ్వా— (సంతోషసంభ్రమములతోఁ జూచి) వామదేవా! ఏమిచెప్పను. వనౌకసు
లలో ఋశ్యశృంగుని బ్రాహ్మణ్యమేమొ కడు గొప్పయది. ఈ బాలుఁడు బ్రహ్మర్షి
విభాండకు నొక్కనినేకాదు; రాజర్షి దశరథునిని బుత్రవంతుల బరువుపూనించె.

దశర— సర్వజ్ఞా! ఇది సత్యమె.

విశ్వా— వామదేవుంగూర్చి.

మ. మునిమైత్రావరుణిం బురోహితు మహాపుణ్యంబున న్జేయు నా
మనువంశంబునఁ బుట్టి, యారయఁగ యుష్మాదృక్షు లమ్మెయ్యి క్రియల్
వినయార్థల్పను కేండ్ల కీ దశరథోర్వీభర్త యంత్యుండు, పై
జనన ప్రాప్తులు ఋశ్యశృంగనియమైశ్వర్యంబె యిక్ష్వాకుపుల్. ౫౦.

(రామలక్ష్మణులు దగ్గఱుచున్నారు.)

వామ— బాలురారా! సకలలోకపూజనీయు సర్వవిదు మహాముని మ్రొక్కుఁడు.

రామలక్ష్మణులు— (చేరి) అయ్యా! విశ్వామిత్రా! సూర్యవంశ్యులు రామలక్ష్మణులు
నమస్కరించుచున్నారు.

విశ్వా— బాలు రాయుష్మంతులవుదురుగాత (అని చేతులతోఁ బట్టికొని గౌర
పాటు గదురఁగని గారవముతోఁ దనలో)

మ. సిరిచన్గొండల సంచరించు కరి పోల్కె న్నేఁడు దేవ్వారి మం
దిరమం దిప్పుడు రాముఁ డాదియగు మూర్తిద్వంద్వయుగ్మంబున,
స్సరసీజాప్తకులు ల్మహీశులు వశిష్ఠప్రోక్తసూక్తంబుల
న్సరిపాలింత్రిల వార లెల్లరకు సంపన్నంబుగా భద్రముల్. ౫౧

ఇంకను,

శా. ఈ రైదంగములెల్ల బుక్కులు తలంపుల్ వగ్నులానున్మదం
బారన్నీకు హవిస్సు యజ్వలిడ స్వాహాకారపూర్వంబుగా;
క్షీరాంభోనిధినుండి భూమికి దిగన్వైనె స్సరశ్రేణి ని;
న్వీరా! చంపుదు రావణప్రముఖ దుర్వృత్తాళి నీవీపయిన్. ౫౨

వామ— (చిఱునవ్వుతో) బాలురార! యీ మహనీయుఁడు మిమ్ము సిద్ధఱను దోడి
కొనిపోవ విచ్చేసెను.

రామలక్ష్మణులు— మీకు నాయనగారికి నిష్టమయినట్లె (చేసెదము)

దశ— (వారిగారవమునం గొని) కౌశికా! (అని యరవలుకున శోకాతిశయమున
నెలుంగురాలఁపడ వామదేవుమొగ మాలోకించుచున్నాఁడు.)

వామ— వీరు మీ రామలక్ష్మణులు (అని యొప్పగించుచున్నాఁడు.) (విశ్వామిత్రుఁడు
ప్రేమతోఁ జేకొనుచున్నాఁడు) (తెరలో శంఖధ్వని వినవచ్చెను.)

(వామ— సుశకునమును మెచ్చుచు దశరథు నలరించుచున్నాఁడు.) (మఱితెరలో)

బట్టు— దేవరకు మధ్యాహ్నసంధ్య సుగమిచ్చుత. ఏల? ఇప్రుడు,

మ. నెరప న్వెవెలుఁ గెల్లచో వెలుఁగు, లెంతేఁ బొట్టిదై యాడెడి
స్సరసంఘమ్ములమేనినీడ మెరకం దామేటిపోల్కి; న్వన
ద్విరదాస్యమ్ములనుండి వెల్వడెడి వార్బిందువ్వాళిచేఁ జల్వ ను
న్పనసొంపొందెడు కచ్ఛభూమితలము న్బెందు న్మృగస్తోమముల్. ౫౩

వెండియు నిప్పుడు గందపుఁజెట్లతో అ్రిలనదుమ నున్నయవి.

మ. ప్రతివర్ణమ్ము సుధాద్రవమ్ములుక, సర్పస్వామికన్య ల్విష
చ్యుతి సొంపొందెడి కోఱల న్ఫణలుమించుం జెంద, నిర్మోక ని
ర్గతమూల్గా గరుపాటు చెమ్మటతరంగమ్ము ల్భవత్సద్గుణ
ప్రతతు ల్పాడును నేఁడు సంమదమున న్రాజేంద్ర చూడామణీ. ౫౪

విశ్వా— నెయ్యుఁడ దశరథా! బట్టు ప్రియమైన సత్యము పలుకుచున్నాఁడు.

చ. వననిధి తీరశైలములఁ బన్నగ కాంతలు పాడు నేఁడు నీ
ఘనతలు రత్నభారమునఁ గొంచెమొక్కియాడఁ దలఁ ల్పగుర్పు పెం
పునఁ దనరారు మేనియెడఁ బుట్టియు నివ్వఁగ మోదఘర్మవా
హినులిరు నాల్కలన్ నొల్లఁ బలుకింపడె వర్ణసమత్వహానిచేన్. ౫౫.

(దశరథుఁడు వెఱఁగుపాటుతోఁ గొంచెము నవ్వుచుఁ దలవంచుకొనియున్నాఁడు)

విశ్వా— దీక్షాప్రవేశసమయము సమీపించుచున్నది. కాఁబట్టి యిట్టి యానందకారణ సంభాషణము భంగించు కతిపయులలో మొదటివారము మేమె కా నిపుడు గోరుచున్నాము.

దశర— (రామలక్ష్మణులను గనుఁగొని కన్నీటివఱద తరఁగల పొంగుతో మునింగూర్చి) మహాత్మా? (అని సగపలుకుననె వాకు రాకుండుట గనుపఱచుచున్నాఁడు.)

వామ— (త్వరతో) కౌశికమహాముని! విజయముచేయుము, మీకు బాలుర రామలక్ష్మణులకును దారులు తిన్నఁబడుఁగాత. (అని యందఱు లేచి తగు పనులు చేయుచున్నారు)

విశ్వా— మీరిందె నిలువుఁడు (అని రాకొమరులు తోడ రా వెడలెను.)

దశర— (వెచ్చగా నిట్టూర్చి) వామదేవా! బిడ్డఁడు రామభద్రుఁ డిపుడు మనలవలెనె కారణప్రేమ భూముని గౌశిక మహామునినైతముఁ బ్రేమింపఁజేయునో?

క. మనల యెడఁ బాటు నలజడి
ముని నిలుగులఁ బెట్టునో? యపూర్వపదమ్ము
లని యానందము నొందుచు
మునుఁగం జేయునొ? మునీంద్రు మోదాంభోధిన్. ౫౬

వామ— భూపాలతాపసా! రాముని మంచితనమునకు మనయందు విశ్వామిత్రుఁ డందేని వేయుపాళ్ళెక్కుడిది, అరయుము.

మ. అగునంభోధికిఁ బాటు చంపుపడఁగా; నౌ వార్ధికి న్బొట్టు శీ
తగు పొడ్పప్పుడు; దానికి జ్జనకజాతత్వంబె సంగు న్గతిఁ;
బగు నిందెయ్యది; చందురుండు పొడువన్ హర్షించెడు; న్గ్రాంకిన
న్నాగుడు న్నైరవము ల్విశుద్ధుల కగు న్బ్రొంబొంద కేహేతువున్. ౫౭.

దశర— విమర్శించి, ఇది సత్యము.

తే. గీ. తండ్రి రత్నాకరుఁడు; సహోదరగణంబు
నమృత కౌస్తుభ పారిజాతాదు; లేల
వారి వాక్రువ్వఁ; గైరవబంధుఁ డిందుఁ
డిం దెదో వేఱు కారణ మెఱుఁగరాదు. ౨౪

(ముందు చూచి) అవురా! రామలక్ష్మణులతో జడదారి కనుదారి గడచెను. కా
మనమును దనయప్రవాస ఖిన్న దక్షిణ కోసలేశ్వరు కన్నె రాణిం జేరి యూఱడిం
తము. అన నందఱు వెడలిరి.

గద్య. ఇది శ్రీమత్కౌసినకుర్తివ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రాశ్వలాయనసూత్రాత్రేయసగో(
సనామకన్యాపరిణేత్రా కుండివేంకటవిపశ్చిత్పుత్రసీతారామాగ్రజద్వివేదివంశప
్త్రికసోమనాథదేశిక ప్రసాద సమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశాస్త్రా(
ధ్రీకృత భట్టమురారి మహాకవిప్రణీతానర్ఘరాఘవ నాటకమునకు మునిం(
సంవాద నామకము ప్రథమాంకము సంపూర్ణము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాత దర్భలు పట్టికొని యజమానధర్మపుత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

ధర్మపుత్రుఁడు— కేశవుఁడు కౌశికుఁడు వేళ గనుగొన నన్ను శాసించె (ఎదుటఁ గని) ఓహో రాత్రి తెల్లవారినట్లే యున్నదే.

చ. పరువము దప్పఁగా నమృతభానుఁడు మండఁగఁబోవు ప్రొద్దురా
ల్పొరివెడలించునట్టి పొగలోయనఁ గ్రోలు నిరుల్వలంకోల;
స్సరసిజగర్భశల్య మళిసంఘము వెల్బుచు నూదియంటురా
కరణి వెలుంగుఁ జుక్క వడిఁ గాన్పడఁజేయఁడు దేజమిప్పుడున్. ౧.

శా. ఆరెం న్పండిన వెల్లయుల్లిజిగి హృద్యం జల్లునాఁ దారకల్;
నేయున్నొల్వఁగఁ దూర్పుఁ గొన్నిరుచు లాజీవౌషధుల్ద్విమ్మికిన్;
బాయన్నెల్లులు సొలె గూఁడు గుడుసొప్ప స్బింబము న్దాల్చుచు,
న్నాయె న్జందిట మింటనస్త శిఖరమ్ముందాఁకఁగా వేకువన్. ౨.

(అంతటఁ జూచి)

తే. గీ. దెసల నుమి బొమిడికమునఁ దేజరిల్లు
కెంపుమొలకయినుండు కుక్షిగతుఁడైన,
నెలమి నిదుర యడుగుతేంట్లవలన వదరు
సరసిరుహములకలిమిచే సరసు లలరె. ౩.

వెండియు,

ఉ. ప్రాచికిఁ గర్ణభూషలు నవాబ్జదళంబులు రెండుమూడు వై
రోచన భాల్వియ త్సమధిరోహణ మిప్పుడు సేయు; సుంత వ్యా
కోచము నబ్జ మత్స్యకత గుంపుగ వెల్వడు తేఁట్లు సందడిన్,
న్గోచర మయ్యె వెత్తి యొనగూడని విప్పన నొప్పినట్లుగాన్. ౪.

ఇంకను,

మ. కమలిం బొక్కుఁడు రెండుమూడు మఱియొక్కండంచు లెక్కించు న
ట్లు మడించె న్వాయి క్రొత్తరేకు లినువెల్గుల్గ్రింకు నక్షిప్స డ
ల్లమర న్విప్పును రేకు లిప్పి యుదయం బంద న్గ్రిమంబొప్ప; వే
డ్క మది న్బ్రాసెనా లెక్కసేయుటకు సంగాతంబు పెంపూనుటన్. ౫.

వెండి.

ఉ. చేరువ వేల్పుతేని కరి శీర్షము నందలి చెందిరంపుఁ గెం
పార ధరించి తేజుపరమాణులు దూరుపు మిన్ను వెల్వఁటన్
సూరుఁడు, సానఁబట్టు నెరసు ల్సెదర న్సుర శిల్పి, యష్టబిం
బారుణిమంబు గాన్పడఁగ నభ్యుదితుండగునంచు నెంచెదన్.

(మును గనుఁగొని) అపుర యీ పొడుపుగట్టు మకుటంపుఁ గెంపు ప్రొద్దుమండల మిపుడను మింటిపట్టు నందమొందింపదు. కావున జన్నమొనర్చుచున్న మాయొజ్జ కులపతి కుశిక సుతుని యానం జినుగులుదేరం బయలుదేఱితిని. కానం గడువడిగఁ బోదు(నని నడుచుచున్నాఁడు) (భయపడిన వడుగువచ్చి) అయ్యా! వెఱఁగు వెఱపు నగునది యేదో యొకటి యిప్పుడు జరగినది.

పెద్ద— (చమత్కారముతోఁ దిరిగి) చెలీ! యేది వెఱఁగు వెఱపు నైనది.

పిన్న— రాముఁడను రాచపిల్లవాఁడు వచ్చినాఁడని విని వానిఁ గను వేడుకఁ బరువెత్తుచున్న నా మొగమునకు సూటిగా నా తపోవనము దరిఁ బాఁతుకొన్న రాతిబొమ్మ నిక్కముగానె మానిసి బొమ్మయై వచ్చినది. దానింజూచి పైవలువయుం బాఱవైచి యాడకుఁ బాడితిని.

పెద్ద— (నవ్వి) మంచిపని చేసితివి. ప్రాణములతో మరల నీవాక గంటిఁగా.

పిన్న— కావున నయ్యా! యీ చెడు రక్కసనోటఁబడకుండఁ గావుము. (అని వడఁకుచుఁ గాళ్లపైఁ బడుచున్నాఁడు)

పెద్ద— (కొంచెము నగుచు లేవనెత్తి కౌఁగిలించికొని) మిత్రా! గౌతమమహాముని ధర్మపత్ని నహల్యయను ప్రోయాలి నాలింపుచున్నావా?

పిన్న— వినుచున్నాను. ఆమె జనకవంశ పురోహితుఁడు మహితుఁడునగు శతానందుని జననిగదా? తరువాతఁ దరువాత.

పెద్ద— ఆ యీమె గట్టుదాయ నడతఁ జెడఁగొట్ట నా తపోధనుని యాగ్రహమున, నిట్లు మాఱిన తన యీ యింద్రియముల బలిమిలేమి ననుభవించుచు నిప్డు రఘురాజ తనూజుని తేజున నాగాటపుఁ జీఁకటివలన విడుగడ గాంచెను. కనుక జడియకుము.

పిన్న— (కన్నులు తెఱచి కలయంజూచి) అపురపుర. అయ్య సాకతమున మరల జీవలోకముం జొచ్చితిని. అయిన భయసంతాప మిపుడును నన్ను విడువలేదు. కావున నన్నయ్యా! యించుకసేపు నిలువుము.

పెద్ద— చెలీ! బ్రాహ్మణునికి భయమన నేమిటిది. కావున మనసు కుదురుపఱుపుము. (అనఁ గూర్చున్నారు)

పిన్న— (తడవు పరికించి నిట్టూర్చియు వెఱఁగుపాటుతో) ఔర, భోగపుటెంత మావుల నెల్లనం బ్రోడ వేలుపుఱేఁడును లేడింబోలెడి.

పెద్ద— ప్రియసఖుఁడా! మంచిమాటాడుచున్నావు. ఈజనము గడుహీనమె. ఔర యుండలి సుగము లనుభవింప మరగి యెన్నియే నిసులు గడపునుగాని రమ్యవస్తువులు నాఁచు కనుఁగవ యేనుంగును వివేకాంకుశమున నాఁగలేదు. నిరుపమ విభవముగల సురదొర వేగన్నుల నెన్నసేల. కనువలపు జనించుచుండ దాని వెన్నుదన్ని తక్కిన విరివిలుతు వేదురులు నపుడ పొడమును.

పిన్న— నగి. ఈతపసి యిల్లాలి పున్నెముపంట రామభద్రుని ప్రవాసమునకుఁ గారణమని తలంచుచున్నాను.

పెద్ద— ఇదె మొదటిది.

పిన్న— (ప్రార్థనముతో) ఇపుడు నీ యూపలుకున రెండవదియు నుడువఁదగినది యేని వినఁ దహతహ పడెద.

పెద్ద— నెయ్యుఁడా! నీకుఁ దెలుపఁదగనిది యేదేఁ గలదా? కిష్కింధానగరము నందుఁ బురందర నందనుఁడు వాలియను వానరరాజు గలఁడు. అతఁడు రజనీచర ధురంధరుఁడగు దశకంధరునితోఁ జెలిమి యొసఁగింపఁ గాంచి కోఁతి యెలుఁగు కొండముచ్చులు లోనగువానికి నెజ్జ జాంబవంతుఁ డందఱు మంత్రులకు ననుమతి నిట్లు వక్కాణించె.

పిన్న— (అభిలాషముతో) తరువాతఁ దరువాతం.

పెద్ద— రాజా! రక్కసిజాతి పెక్కుమాయలుగలది. విశేషించియు నీరావణుఁ డింద్రుని ముట్టడించి మగఁటిమిఁ బేరుపడినవాఁడు గాన నీతండ్రి పగతుఁడు, మఱియు నీ బాహుమూలపు నలఁగుడునగం బడఁగుట జగజ్జేత యని తాఁదలంపఁ దగఁడు. వేఱొకరాజును బట్టికొన నుంకించినపుడు గడలి నడుమనుండుట వడి నెత్తివచ్చి సాయపడువాఁడునుగాఁడు. కాన సురాసుర జైత్రుఁడైన బహుదేశ ద్వేషియగు నీ మానిసి దిండి తేసితోఁ జెలిమి కీడె మూఁడఁ జేయును. ఇంతె గాక యీ పులస్త్య సంతతిపై నెయ్యమెల్లవిధముల నిరర్థకమను నీయర్థమున సుదాగ్రణి హరిణాంక శిరోమణి యుదాహరణము. అట్లుకా

తే. గీ. ఎద్దు వాహము, భూషణ మెంపపేరు,
బూఁది పైఁపూఁత, కరితోలు పుట్టమొక్క-
యింటు నున్నను ధనపతి యిదియె మిత్రుఁ
డైన త్రిపురాంతకున నవస్థ యక్కటకట.

చిన్న— (పకాపక నగుచు) ఆహా ముసలి యెలుఁగు మంతనపు నుడికారము నక్కపాలాట జాణతనమును, ఛైఁ ఛై.

పెద్ద— పిదప నతని పలుకును మదిమదిదప్పిన ప్రేలుడని హరులదార యుపహసింప నేకాంతమున వాని యనుమతి గొని పెద్దమంతిరి కేసరికిఁ గొడుకు హనుమంతుఁడు కుమారు సుగ్రీవుఁ దోడ్కొని ఋశ్యమూకమను గిరిదుర్గముం జొచ్చె.

చిన్న— (సాభిప్రాయముగా) అయ్యో అతఁడు సమీర కుమారుఁడు లోకత్రయైక వీరుఁడనని సుప్రసిద్ధుఁడు గాఁడా?

పెద్ద— అవును.

చిన్న—(నిందతో) అయ్యో! ఎట్టివాఁడైనఁ గానిమ్ము. దొర దొరయే. అతని విడిచి యిట్టి మహాత్మునికిఁ జగతునిఁ జేపట్టుట యనుచితము.

పెద్ద— నగి. ఈ యాంజనేయుఁడు మున్నె మహిమగల వేవెలుఁగుతో వ్యాకరణశాస్త్రముఁ జదువునపుడు గురువు తలంపెఱింగి యాయనకు వానరియందుఁ బొడమిన సుగ్రీవునకు సాహాయ్యమును దక్షిణ యొనరించెను.

చిన్న— హుం. గురుపుత్రు సహాధ్యాయి నాండెఁ బ్రోచుట యుచితమె. పిదపఁ బిదప.

పెద్ద— పిమ్మట నెయ్యాని నిలయము నిజపక్షభయభేద శిథిలమని విని రాకాసి కన్నాకు ఖరదూషణ త్రిశిరులను నెర మంతిరులు నడుపు తన వాఁగు భాగమును వాలి సహాయమునకు వారిధి యుత్తరతీరమున కనిపెను.

చిన్న— అవురా. రాక్షసుఁడును మిత్రకార్యమును గొదవఱుపఁడే?

పెద్ద— సుహృదుఁడా! ఇది యెంతపని. ఇతఁడు రావణుఁడుగా,

చ. తునిమిన నవ్వుడే మరలఁ దోఁచి వికాసముఁ జెందు నౌదల
ల్గన దశమంబు సార్థకత గల్గమి నివ్విఱ నెట్టొయున్న నో
ము, నలర నేతఁడో తనదు మూర్ధముల న్విదళింప సంతస
మ్మునఁ బులకించు సింహళము ప్రోపరి నేర్పరి కాక యున్నెఁడే. ౨౦

చిన్న— (మెచ్చుటపడుచు) తరువాతఁ దరువాత.

పెద్ద— సుకేతువు కూఁతురు వేయేనుఁగుల బలిమిగల తాటక యను రక్కసి యాదండునుండి వచ్చి మనుజమండల విహారవాంఛవలన మన యీ నేల నున్నది.

చిన్న— వేయేనుఁగుల బలిమిగల యాఁడుది యున్నది యను నీమాట నే మున్నెన్నఁడును విన్నదిగాదు. తరువాతఁ దరువాత.

పెద్ద — పిదప దీనివలన జన్నమునకు విఘ్నము నూహించుచుఁ గులపతి యీ రామ లక్ష్మణులను దోడి తెచ్చెను.

చిన్న — రాముఁడను నితఁడు రక్కసుల నడఁగఁ ద్రొక్కుటకు వెలసె ననుకొందును.

పెద్ద — మిత్రుఁడా! ఇది సత్యము. రామభద్ర అనునది యేదో నాలు గక్కరములు గలిగిన మంత్రము పునశ్చరణ మక్కఱ లేకయే రాక్షస భయముఁ దొలఁగించును. ఇపుడు మహానుభావుఁడగు కౌశిక తనూభవునితో బ్రహ్మవర్చసఫలము వింతయు నవు దివ్యాస్త్రమంత్రములు సాంతముగఁ బఠించుట యను నతిశయమును గలిగినది.

చిన్న — మంత్రరూపలవు నస్త్రదేవతలతో బలాతిబల లను శక్తులను రాముం జెందె నని తలంచికొందును.

పెద్ద — అవును. అదియు నయినయదియే

చిన్న — నే నడిగెదను. మంత్రశక్తులు రెండును దనవియే. అస్త్రమంత్రములును దనవియేకదా? ఏల దేశికుఁడు కౌశికుఁడు తన యాగాంతరాయ శాంతికై రామునకు గౌరవము నప్పించుచున్నాఁడు, పోనిమ్ము. ఇది బిచ్చగానిచేఁ బాముఁ జంపించుటయె.

పెద్ద — చెలికాఁడా! ఎఱుఁగవు, తాము నడఁపుకొంటెఁ దమ యంతేవాసుల నడుపఁజేయుట గురువులకు గొప్ప హెచ్చించును. కనుము.

ఉ. సమ్మదమార నేర్పుటయె చాలదు. ప్రాఁత యుఁకేమి సేయఁబో.
మిమ్మహిశిష్యవర్గము లహీనతతోఁ బ్రకటించు విద్దె నే
క్రమ్మ గురుప్రశస్తి యధికమ్మగు. వారిధి, సిల్లగ్రోలి మే
ఘమ్ములు రాల్ప శుక్తులను గాంచదె రత్ననిధాన మన్నిభా. ౯.

చిన్న — అయ్యో చక్కఁగా నారసినావు. ఇంకను నొండడుగ నిపుడు గోరెదను.

పెద్ద — అది యేది.

చిన్న — అన్నివిధముల నతిరహస్యమును వానరుల యాలోచనము మీ రెట్లెఱింగితిరి.

పెద్ద — నెచ్చెలీ! ఇదియంతయు నయోధ్యా ప్రయాణమున ధ్యానలోచన గోచరీకృత లోకత్రితయ చరితుఁడు తంత్రశ్రీ విశ్వామిత్రుని మొగమునుండి వింటిని. (నలుచక్కిం దిలకించి) అపుర వెలువాటి మజ్జగము సిరి. అట్టులె.

మ. అపుడే వెల్గెడి సూర్యకాంతములచే నారాత్రి కల్గొంచుఁ దూ
రుపుఁ గైసేసెడుఁ గెంపుమొల్క లిను నర్చుల్లోక మన్నాద్రిఁచు ద
ట్టి పిరుల్గ్రిమ్మిన మేని సీడ మిన ఫీడం గాంచి వైశంబ యే
వపు నిరోక మశోధితంబు నలితుభ్రింబయ్యెడి న్నాపురే. ౧౦.

ఆ. గీ. విచ్చి మొగిచి మరల విచ్చుతమ్ములలోనఁ
బొడగనంగరాని మొదటి విరియు
మొగడ లెలుఁగఁజేయు మొకరి తుమ్మెద దిమ్ము
మమ్మరమ్ముగాను గ్రమ్ముకొంటె. ౧౧.

(ఆదిత్యుని డల యాలోకించి)

తే. గీ. కటువు లయ్యును గఠిన కోక విరహాజ్వ
రాపహయు శీత వీర్యములగు వెలుంగు
లను దిమిర హృతలోక లోచనముల నిడు
చంజనము వేఁడి వెలుఁ గొర యలరు నిదిగో. ౧౨.

కావున నన్నుఁ జిరుగులు తేర నరుగుదము.

పిన్న— నేనును రాచకొడుకులఁ జూడ వేడుకపడుచున్నాను. కనుక నడువుము. ఎం దిప్పుడు గందుము.

పెద్ద—(నవ్వి)ఇదిగో పిరి జన్నపుటింటి వలకడ నాట చోటులఁ గ్రీడించుచున్నారు. కాఁబట్టి చేర నరిగి నిశ్చయముగఁ గనుంగొనుము. (అని నిద్దఱు వెడలిరి) (ఇది విష్కంభము)

(తరువాత రామలక్ష్మణులు వచ్చుచున్నారు.)

రా— మహాత్ముఁడగు గాధినందను నివాస మీ సిద్ధాశ్రమము విచిత్రము.

ఉ. మేచుట సాటిలేని తృణ పూలకము ల్చిరవైరు లెత్తి పో
ట్లేసఁగ నచ్చు చిప్పు చెడియుండుట వత్సతరీ శుచిన్వటు
ల్చాచుట వందు నావు పాల సొంపవు గంపెగనూర్చు చాగతు
ల్దోఁచెడు తగ్గి యీ క్రతువు లొల్లటి శాలను బుట్టు వాయువుల్. ౧౩.

ల— అయ్యా!

తే. గీ. హరి పయోనిధిఁ బుట్టు కెం పకరువుగల
నల్లతొగపూవు దేవుఁడు కల్ల పొట్టి
వడుగుఁదనమునఁ జేసెఁ దపం బదేమొ
తా నిచటనె యని మునివితానమంద్రు. ౧౪.

తే. గీ. ఇమ్మహాక్షేత్రమున భయ మేద నిట్టు
స్నాన సంధ్యా జపాగ్న్యుపస్థాన వేద
పఠన పితృతర్ప ణాతిథ్య వైశ్వదేవ
ములను షట్కర్మములు ద్విజన్ములు పొనర్తురి. ౧౫.

(బండువలనికిని జూడక్క నిగిడించి)

మ. కనుసన్నం బరి తాఁకనొప్ప పసికిం గట్టుచు శ్లెష్మఁ దె
ల్పిన గృహ్యాక్రియ చెయ్యాలోందు నిలుచేప్పందఁబు తోఁటుఁ ల్సవా
నల దత్తాహుతు లిందు గేస్తులు పిల న్స్వారాజ్య సింహాసనం
బల దేవేంద్రుఁడు సారె కెక్క దగు చియ్యాలూఁపు నక్రాంతమున్. ౧౬.

రా — (ఆనంద మందహాసములతో) తమ్ముఁడా! ఇపు డిందును గనఁగల ఫల మనుభవింపుదము. ఈ మునుల సమూహము ప్రసన్నము పావనమును.

క. ఒడలెల్ల నించి నాడులు
కడమవి పై జాల్చుకొన్న కరణిని గానం
బడు జడల నొప్పు శిరసుల
వెడపడ కీ ఋషిసమాజ మలమి యొనర్చున్. ౧౭.

మఱియు.

తే. గీ. సృష్టి సేయుట కాకృతి యేర్పఱిదిన
కరణిఁ గృశతరమైన యంగములతోడ
వేకువను మునిమాపున వీరు పావ
న మ్మొపాసింతు రగ్నిహోత్ర మ్మనియతి. ౧౮.

ల — (నగుచు) అయ్యా! చూడఁదగినది యిందున్నది.

మ. బలికై యగ్నుల యింట దాఁచినవి యూన్భక్షించుట న్దండుల
మ్ములు, గన్క స్సహధర్మిణు ల్గడు భయమ్ముం గొల్ప దుడ్డత్తఁగా
సలవా ట్టెట్టిది లేమి యేదో తనకొయ్యన్మై లెసేయంగ వా
రల యత్నమ్మని లేడి మూరుకొనఁ గోర న్నవ్వుచు న్నార్మునుల్. ౧౯.

రా — (నడచుచుఁ గౌతుకానురాగములతో) తమ్ముఁడా ఇచటి నిప్రుడు గనుము.

మ. అప్రుడే యీనిన లేడి యంగణపు టిజ్యా వేది కెంతో సమీ
పప్రుదే మేయుచునుండియు న్దృణము సంబాళింపనే దాని మా
, నిప ప్రుత్రు ల్గొనివచ్చి నివ్వరుల నందింప న్సగంబందు కం
దు పరాకొందక మాటిమాటికిని గన్గొంచున్న దాసక్తితోన్. ౨౦.

ఇంకను,

తే. గీ. ఎల్లెడఁ దపోధనకుమారు లిమ్మగ నిడు
చాను బియ్యము దాలుచు చీమగములు

పోని వనమార్గములఁ బ్రథమాన చిత్ర
వలయపత్త్రావళులవలె నలరఁ జేయు. ౨౧.

ల— పౌర పశువులకును బిల్లలపై ననురక్తి. ఆహా. శిశువులకును దమ పసులయం దాసక్తి.

రా— (ఒండుకడఁ జూడగని.)

తే. గీ. మునులు నిజకర్మ వినియోగమునకుఁ గోసి
కొన్న మవ్వముగా గుబుసొక్కన్న పూరి
చేరువ జలాశయంబుల యోరఁ గనితి
పిల్ల గడుపారఁ దినుచున్న దల్ల యదిగో. ౨౨.

(అని నడుచుచున్నారు)

ల— (వేఱు వలను గని) అయ్యా

క. వడిగలిగియు నీ వెల్లన
యడుగడుగునఁ జెట్లపాదులందుఁ గుటిల మ
య్యెడు కాలువలకు నడుమం
దడవు నిలిచి నిలిచి మరలఁ దనరం బాఱున్. ౨౩.

రా— వత్సా! చక్కఁగాఁ జూచితి.

క. వలయాకారములగు తరు
వుల పాదులనడుమ నడుమఁ బుట్టి నిలిచి కే
రళ లలనా చికురంబుల
వలెఁ గుటిలత జరుగు కాలువల నీర్గనా. ౨౪.

కావున రమ్ము. మహిమకునికి యగు కౌశికిం గనుచు నించుకసేపు తనువు పావనము చేసికొందము. (నడిచి కనియు) ఒక్కచో నంటువలనఁ గలిగిన యతిశయమును సాజమును మీఱును. చూఁగదా.

మ. విలసిల్లు న్సహజమ్ము లిక్ష్వ గౌనము త్వేక్స్యేయ రాకాశ్రమ
స్థలమందున్న నదీప్రవాహముల శైత్యస్వచ్ఛతా మాధురు
ల్పిలువంజాలుచు నింద్రియంబులను; నాపెంపున్నదే; యిప్డు ప్ర
బ్బలి పూగుంపులతోవులే యనుపమ వ్యాప్తిన్ విసాళించెడిన్. ౨౫.

ల— అయ్యా! ఎదుటఁ గాశికి యొడ్డుపొడుగునఁ గనుంగొనుము.

శా. ఆ మేధా జననార్థులై వటువు లత్యంతాష్ఠనాన్నస్మధు
శ్రీమంతంబు లి వెట్టు మోదుగులు రక్షించు న్నజద్విడ్గణ
స్తోమాకారములైన కోరకముల న్మందాల లీలాకరో
ద్దామాకృష్టిఁ దపోవనం బవనిజ ధ్వంసంబులేకుండఁగన్. ౨౭

(తెరలో) రామభద్ర! యెంత దడవు చూపునఁ దపోవన విహారావనుల సఫల పఱి చెదవు ఏల.

చ. వెలుఁగులఱేఁడు భామముల వృత్తి యజుస్సుల మార్చు నిప్డు; మా
నులెదొ యుపాస్తి సారము మనోగతిఁ జేయుదు రీ మునీశుఁడు
న్నలుపఁగ మధ్యవాసరము జన్నము చేఁ తల నుద్యమించి ని
న్దలఁచుచు నున్నవాఁడు గడు దాపుననుండి మఘంబు గావఁగాన్. ౨౮

రాముఁడు (వినమి నటించి మక్కువతో)

చ. మునుకలు మూడు ప్రొద్దులను, మూలఫలమ్ముల మెక్కులు, మృగా
జినముల నిద్ర, గట్టుదురు చెట్టులనారలు, చర్మచక్షువు
ల్గనని వెలుంగుగాంచెదరు కామతమోధికదూర వీరి చ
ర్య, నుతిపదంబు, ధన్యులు మహాత్ములు సమ్మద కల్పవృక్షముల్. ౨౯

(మరలఁ దెరలో (వెలుఁగులఱేఁడు) మొదలగు నాపద్యమె చదువుచున్నారు)

రా— (విని తత్తరపడుచుఁ బైకిఁ జూచి) ఆహా వేఁడి వెలుఁగు మింటినడిమి కెక్కి నాఁడు. కావున వత్సా? రమ్ము జన్నము నింటనుండి క్రమమున నాహ్నికము జరపిన గురువునకు సన్నిహితుల మాదము. (అన నడుచుచున్నారు)

ల— (నలువలంకులు పరికించి అయ్యా!

చ. బలుమిను మానికంబు జిగి పర్వట బగ్గునమండు ప్రొద్దు రా
వెలుఁగుల గుంపు గ్రమ్మునటవీతటిఁగూఁతలువీడఁదితువుల్
వెలుఁగులఱేని వెల్గు లిల వేఁడిమి మీఁదను దేల హింస్ర భా
నలు వవలింటి నడ్మ విజనంపుదెస ల్గనుజంట యేర్చు నీ. ౩౦

ఈ యజ్ఞశాల నేలయుఁ గడు దాపు. కావున నీ మఱ్ఱినీడ చవికం జేరి యాజకులం గనుపెట్టియుండి ప్రొద్దుతిరిగినతరువాత మహామునిం జూతము.

రా— ఇట్లగుఁగాక. (అన నడిచి కూర్చుండుట నభినయించుచున్నారు)

ల— (కెలనికిం జూచి) అయ్యా!

ఆ గీ. వ్యోమమధ్యమున మయూఖము లాడించి
త్రాలుచుండ వరుస భాను బింబ

మొకఁడు పట్టిపట్టి యుర్వీరుహంబుల మూ
లములనుండి నీడ లాగు నెక్కొ. ౩౧.

రా— బిడ్డా! పట్టపగలు గడచినఁ బగలును గడచినదే.

ఆ. గీ. ప్రొద్దుతేరి గుఱ్ఱములు గట్టమునఁ బాద్వ
గట్టునుండి మింటికడకు నెక్కె
నిపుడు గ్రుంకు మెట్టకెలమిని దిగుచున్న
వాశుగమ్ముఁ గెలుచు నతిజవమున. ౩౨.

ల— అయ్యా! నిచ్చల మిపుడు రక్కసులు వత్తురు కావున ఘనుఁ డీ యొజ్జ పెద్ద ధర్మపుత్రు మొగమున నీకు జన్నపుటరంగు సేర నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.

రా— (క్రోధదర్పములతో) నాయనా! యిట్లైన.

తే. గీ. క్రతువిఘాతకులైన యీ కట్టిఁడులను
బ్రలయ సమయ కృతాంత ఘోరముగఁ గెడపి
భూమి నిరసుర నొనరింపఁ బూను నాదు
వీల్లు పుణ్యాహమంగళ విధియొనర్చు. ౩౩.

ల— (నవ్వి) అపుర రేద్విమ్మరుల సమయించు తమకమునఁ గలఁగిన యన్నగారి మొద వచ్చు కాలము సకలము గనఁజాలు కౌశికముని మౌళిని సైతము మన్నింపదు?

తే. గీ. వేఁచి కామాది బీజ మవిద్యనియతి
జ్ఞానదృష్టిని గడియించు కారణమునఁ
గడచినది రాఁగలదియు నౌ కాలములను
వర్తమాన సమానతఁ బడయఁజేసె. ౩౪.

రా— పూజ్యచారిత్రు విశ్వామిత్రు నుతింపఁగలమా?

తే. గీ. పరమపురుషార్థ కారణ బ్రహ్మతత్త్వ
వేది యయ్యు గృహస్థాశ్రమోదితములు
స్వర్గసాధనములునైన జన్నములను
లీలఁ జేసెడు నాచారపాలనమ్ము. ౩౫.

మఱియుం

చ. అడఁకువ మ్రొక్కు వేల్పు దొర యాదల చాగపుఁ జెట్లపూల వెం
బడిఁ బ్రసరించు తేనెలను పాటల నార్ద్రితఁ, దేవలోక మ
ప్పుడు పసుపం ద్రికంకు నరపు స్సృజియించిన వట్ల యుండగా
విడిచిన సన్నకుంభలన వింత యొనర్చెఁ దపస్సమగ్రతన్. ౩౬.

ల— (ఎదుటఁ జూచి ముదముతో)

క. తన జన్నపుఁ జేఁతలచే
తను వేదార్థమును ఫలయుతముఁ జేయుచు వ
చ్చెను మన కులపతి యిదిగోఁ
గనుఁగవకుం బండువగుచుఁ గలుషము లడఁపన్. ౩౭.

(తరువాత దీక్షావేషము దాల్చిన విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

రా— (చూచి గౌరవముతోఁ దమ్ముఁడా! లక్ష్మణుఁడా! చూడు.)

క. మన గురుఁడు నేఁడు శ్రుతి చో
దన వత్కర్మాంగ ధృతిని దద్దమెఱయ, నా
త్మ నియమపుఁ దేజమునఁ బు
ట్టిన సిరిః యొసకం బెసంగు రీవిం దాల్చున్. ౩౮.

విశ్వా— (కొన్ని యడుగులు నడిచి సంతసముతో) అపుర మేము తలపెట్టిన కర్జము నెఱవేర్చినట్టె తలంపఁగంటిమి?

ఉ. జన్నపుఁ దిండులం దనుపఁజాలెడి యీవిధి యల్పశేష మ
య్యె; న్నిహత స్సుకేతు సుత నిష్ఠ సపుత్రక, రాముచే సొన
ర్తు; న్నలినాక్షి శంభు విలు దున్మి కరగ్రహణ మ్మొనర్చి యీ
సన్నుతుఁ డింద్రకార్యములజాడ మెలంగ భజింతు నుస్థతన్. ౩౯.

(రామలక్ష్మణులు లేచి చేరుచున్నారు.)

విశ్వా— (రాముని కడుఁ దడవుగని గౌరవమును గోరికయుఁ గడలుకొన)

ఆ. గీ. ఈ మహానుభావుఁ డిట్టి దట్టిదనంగ
రాని మాయచేత రఘుకులాధి
నాయకుఁడయి విహృతి సేయుచు మా మది
మునుఁగఁజేయు నమృతపూరములను. ౪౦.

(ఇద్దఱు నొద్దకరిగి) దశరథ నందనులు రామలక్ష్మణులు మ్రొక్కుచున్నారు.)

విశ్వా—(కవుఁగిలించుకొని) అర్భకులార? యొండేమి దీవింతుము.

ఆ. గీ. ప్రాప్తపాలనంబు నప్రాప్తలాభంబు
మీరొనర్ప వజ్రధారి యాయు
ధములు ఛత్ర చామరములవలెనగు నై
శ్వర్య చిహ్నమైక ఫలయుతములు. ౪౧.

(ఇద్దఱు మాటాడక తలవంచుకొనుచున్నారు)

విశ్వా— (నవ్వి) అర్భకులార? యిచ్చోటెంత పరికించితిరా! మా యాశ్రమ భూమి యెంత నింపుచున్నదా! జడదారుల సదారత నైన రానించుచున్నదా!

ఇద్దఱు— (వినయముతో) తపోధనా!

ఆ. వె. ఎవఁడుచాలు? నిర్ణయింప నియ్యది రమ
ణీయమగునొ యరమణీయమగునొ;
దీనిఁ జూచుచున్న మా నెమ్మనము రజ
స్తమము లుడిగి శుద్ధతమతఁ జెలఁగె. ౪౨.

(అని యిద్దఱు తగునట్లు కూర్చున్నారు)

విశ్వా— (భావగర్భముగ నలఁతి నగవుతో) బాలురారా!

ఆ. వె. ఈవనములఁ దపముఁ గావించె నాటకుఁ
బ్రాఁత గుజ్జు తపసి వానిఁబోలె
మిమ్ముఁ జూడ లోచనమ్ములు బహుకాల
మునకుఁ దెఱచి రిచటి మునులు నేఁడు. ౪౩.

(ఇరువురు నించుకసేపు తహతహపడుచున్నారు)

విశ్వా—(తనలో) ఓహో హెచ్చరిక వెనువ వీరి మనమం బూర్వజననచరితమే మెు తలఁపఁ జేసితిమి. ఇంతయె చాలును. వేఱువస్తువున కాకర్షించెదను. (పడమటఁ బొడగాంచి పైకి, వేగిరపాటుతో) అపుర పొడుపుఁ గట్టు కాశ్మీరపుఁ గుంకుమపు పడి వలువాతి సంజకెంప మొదటి గుత్తి వేవెల్గుం గడ పడంతుబు చేసేత నీల్ల జేని కడ పరుకం జేర్చిరి.

(విసుగుతోనను) తే. గీ. ఆ. స్ఫురించుతఁ గైరవ మఖిల దిశలఁ
బీల్చుఁగాత మా. వెన్నెలపెరుఁగుఁ బిండిఁ
బొట్టవోసికొను చకోరము లపరగిరి
కొన కిదిగోఁ జేరెఁ దమ్మి మేల్కొల్పు దివియ. ౪౪.

(కలయం గనుఁగొని)

ఉ. గాడిదజోటివీసనెలు గల్గి, యుపాంతములందు నుంతపా
లాకుతమంపుటున్నిఁ దనుపా జిగి వెల్గులఁ ఉండు నాఁచుచు
న్నాఁ డతిమత్తలాచటక నారుల కాకుల మంగళంబులం
బాహు వసుంధరాజముల మాళి సమూహమునుండి చూచితే. ౪౫.

వెండియు,

తే. గీ. కడలి నీరులు మంత్రసంస్కార సంయు
తములు సేయుచు వేదత్రయమయంబైన
జోతి యాదిత్యుఁడు మునుఁగఁజొచ్చె నిదిగొ
వేఱు భువనము మోదాబ్ధి వీచిఁ దేలఁ. ౪౬.

రా— (పలువంకలు దిలకించి)

తే. గీ. గాటముగ తిమ్మదీధితి కరములఁ గడుఁ
గాలి చల్లారినట్టులు నీలరూప
మొందె దిక్కులు; నీరుల నొడయని దెస
యో? క్రమమ్మున నొందుల యోజఁ గనెడు. ౪౭.

ఇంకను,

చ. నెరసిరిగాంచు నాశ్రమపు నేలలు జన్నము నగ్నిమంటపైఁ
బరఁగెడు ధూమము ల్కొణిగ బార్బలెఁ బాఱఁగ దిక్కు గోడలన్
స్వరములు దీర్ఘమైనఁ దుది సంజను; బ్రాఁ బలుకుల్పఠించు బా
లురు గడు హెచ్చఁజేయఁ దమలోఁగల పోటిని; దన్వు వీనులన్. ౪౮.

విశ్వా— బాలా? రఘుపాలా?

మ. పగలెల్ల న్వెడు నీడలే తమవి పర్వ న్వెవ్వు లన్నింట నీ
జగమిప్డొప్పెడు నీలకంచుక పరిచ్ఛన్నంబు నాఁ; బ్రక్కల
న్నగుల న్వారిధి, రత్నసానువునెడ న్రాజిల్ల, గాఢాంధకా
రగతి శ్యామ ధరిత్రి చిత్రతనువై రంజిల్లఁగాఁ జేసెడిన్. ౪౯.

ల— (వినువుతో) క. ఎదియగు నెల్లెడ వెలుఁగే;
యదియే యొండుతఱి తమమె యవు దిక్చక్రం;
బిదియేమొ వింత విష్టప
సదన వినిర్మాత ధాత చాతురి యారా. ౫౦.

(ఎల్లెడం గాంచి)

మ. కడువెల్గు న్ఘణదీప్తరత్నముల నాగశ్వభ్రము; ల్వొచ్చు ని
ప్పుడు గోకీహృది సూర్యకాంత దహనము; ల్రాపుసేయంగ ని
ర్గడల న్గాటముగాఁ బవల్పనియుఁ జూర్ణంబైన సంధ్యాగ్ని పె
న్మిడుఁగు ర్లట్టు లడంచుచు న్దమము నెంతేవెల్గు దీపౌఘముల్. ౫౧.

రా— (చూచి)

మ. కను విశ్వంబట్టె? నుండెనిర్లె? దెస యొక్కండే, నిమిత్తంబు లే
మిని బ్రాచ్యాదులు వాడరేరు; కనుబల్మింజెందు కందే భయం
బెనయుం గాటపుఁ జీఁకటిం బడయుఁ దే లే నొంచుఁ బామొండె నం
చును; హేస్వర్త్రిడఁ గానరాని సారమిచ్చు న్వీఁడట న్బాధముల్. ౫౨.

క. జన నయన గోవులను దో
లాక్కొనిపోయెన తనదు వేయిగోవుల తోడన్
దినకరుఁడు గలపి; యా కత
మున నే యీ గ్రుడ్డితనము; పో, గా దిరులన్. ౫౩.

మఱియు,

క. తినఁ గాష్ఠాఘుముఁ దద్దయు
ఘనమవు తిమిరంపుఁ బుర్వుగమి, చుక్కలు నాఁ
గనఁబడు చిల్లుల మొత్త
మ్మునుండి వెలుంగు లనెడు పొడులుపడునొకో. ౫౪.

(తెరలో నలబలము. అందఱు వెఱపాటుతో వినుచున్నారు.)
(వెండియుఁ దెరలోనే)

మ. కనుగొలందెఱనేసి గ్రుడ్లు తిరుగంగాఁ జేయుచు, న్గొట్టుచూ
డను బల్సందున వ్రుస్సినెంపమూడి నాల్క న్నాటికి, స్జీఁకటిం
దన నేఁతె ల్దెఱనోటవెల్గు శిఖిమంట న్గప్పడ, న్గ్రిద్దల
న్వ్రాను రౌద్రంబుగ నాడుఁ దాటక యిదే నింగి న్గడ ల్వాల్గిటన్. ౫౫.

ఇంకను,

తే. గీ. కురియుచున నెత్తురి త్రేతాగ్ని కుండములు ము
నుంగ ధారలఁ జుట్టుకొనుడు రిపుడు సు
బాహు మారీచ ముఖ్యు లుత్సాహ విహిత
సాధు జంతువిహింస నోత్సవులు మమ్ము. ౫౬.

విశ్వా— (తలఁపుతో) ఆహా తాటకయా? నాయనా! రామభద్రా?

ఆ. గీ. మా నెలవుల వేదమాన్యక్రియలమాన్చు
మానుపాదిఁ జంపఁ మాను శంక;
వధవిధాయులగు సుబాహు ప్రముఖులతోఁ,
(గొనుము విల్లు) మన్నిగొనుము దీని. ౫౭.

రా— (కడు రోఁతతో) మహాత్మా? ఆఁడుదానిని దీనిని (ఎట్లు హింసింతును)
(తెరలో, మొఱ్ఱో, మొఱ్ఱో, అయ్యా? విశ్వామిత్రా? ఏంతదడవు దానవులవలని పరాభవ మోరువఁగలము) శరాసన మెక్కిడిన దాశరథిం బనుపుము.

రా— (చిఱునగవుతోఁ దెరకెదురుగఁ జూచి) బాలకునీ? ఇంచుక సేపు తాళుము.

తే. గీ. అయ్య గురువును బిలువ; కత్యల్పమిద్ది
విధి గురుతరంబు నీ సెలవే? కుశాత్మ
సంభవున కాత్మజుండు మధుచ్ఛందునకును
ధర్మపుత్రుఁడు నీకు భేదంబు గలదె. ౫౮.

విశ్వా— (ఇంచుకనగి) ఉక్తిప్రత్యుక్తులు మానుఁడు. ఇదిగో నీ తపోవన విఘాతము మిక్కిలి దాసినదియ.

రా— (వెతతో) (తనలో)

క. అను శాసించుచునున్న
న్ముని కుశజుండన్న యేమి పొందును శంకన్;
బనిలేదు; శాస్త్రమే యీ
మునుల పలుకుల కనువృత్తిఁ బొరయును గాదే. ౫౯.

రా— (తనలో)

ఆ. గీ. ఏను గురువునాజ్ఞ నిపుడొనరించెదు
నింతి హతియుఁ బాప మిడదఁ; సిగ్గొ,
నేఁడు నిలిచి రేపు నీఱైదు మన మలఁ
తులకు గనులు మూసి గెలిచినాము. ౬౦.

కాని

తే. గీ. ఎపుడు నీ జను లతికుతుకపరులగుచుఁ
జక్క నాసడి తప్పెటఁ జఱవ నిది, జ
గత్ప్రియ యసాక్షి సత్క్షత్రకాయధారి,
సిగ్గు వడుఁ గుల గురువు వసిష్ఠమౌని. ౬౧.

(తెరలో)

ఆ. గీ. సూర్యాస్తులార! జన్నములు చేయనేల, మా
కీర్తివాయి యిదిగోఁ గలదు. దారి
దూరతరము గాదు చేరుకో స్వర్లోక
మరయ లేక సుచిర మలంత చనునె. ౬౨.

రా— (విని కినిసి త్వరతో లేచి) అడఁకువతోఁ జేతులు దోయిలించి)

ఆ. గీ. దశరథునకు నేను దనయుఁడనై పుట్టి
విల్లుపట్టి వేఁడి వెల్లుకొలముఁ
గ్రొత్తకందు మొలక హత్తిఁతు నిదియేమొ
యని యరొంకు నెడఁద వనితఁ జంప. ౬౩.

క. తగు నరయమి; లోఁగొను మో!
భగవానుఁడ! గాధిసంభవా? నీపలుకే
యగు మాకు ధర్మశాస్త్రము
జగదఖిల హితోపదేశ సద్గురుమౌళీ. ౬౪.

(మ్రొక్కి తెరవంకఁ జూచి) జడియకుఁడి సంయమధనులారా?

క. ఈ రజనీచర సేనల
దోరింపఁగ రాముఁడాగతుఁడ; నా చాపం
బారయుఁ డిది కౌశికజ కుశ
వారి కణమ్మునకుఁ దుల్య బలవంతముగా ౬౫.

(అని చాప మారోపించుచు వెడలెను)

ల— (ఊహముతో) (తనలో) పున్నెమున నన్నగారి చిన్నయీడు రాచచిన్నెతోఁ గూడిన దగును. (తెరకెలనికిఁ జూచి సంతసమును గనఁబఱుచుచుఁ బైకి) మహాత్మా! కుశికజన్మా! చూడుము చూడుము మెదుట నన్నగారు విల్లు చేకొనఁగా.

తే. గీ. అనిల బాణము దాఁకి దిక్కులుటఁ జచ్చి
బ్రతికె మారీచుఁడు; సుబాహు మృతుఁడు; నఱకి
యిలను వైచినఁ గృప వింత, యేవ నగవు,
కనలు, జన పూఁపఁ గనుదాటకను మునితతి. ౬౬.

విశ్వా— (చూచి) నాయనా! లక్ష్మణా! మే మద్భుతానంద పరవశులము; పలుకఁ జాలము; పోనిమ్ము; పలుకవలయు నదిమాత్రమేమున్నది ఈ ప్రతిష్ఠ మీకు నేఁడు గలిగినది కాదుగదా?

మ. విలు మౌర్వీరవ భీకరమ్ము దివిజ ద్విడ్జైత్రము బూను మీ
రలు దేవేంద్రు శచీకుచమ్ముల లత ల్పాత్రియం గృతిం జేసి నా
రఘుక్షాత్ర యశోవిశోధిత సమస్తాశాంతరాశాంబర
స్థలు లిక్ష్వాకు మహాకులీనులు నతత్రాణ స్వభావోన్నతుల్. ౬౭.

ల— మహాత్మా? చూడుము.

తే. గీ. నేఁడు రేద్రిమ్మరులు పాపనీళ్లఁ జేల
యనెడి పరాధికారి కాపురుష సరణి
కైన యూథాధిపుఁ ఉంచి యరుగఁ దెంపు
నీదరికి నాత్మఁ జేరఁడ ప్రమదమున్ను. ౧౮.

—(రంగమునఁజొచ్చి వెలుఁగునాటు నీలినగవులతో)

తే. గీ. అరవి వనిస్థ పవిత్రాత్ముఁ డండు
గురువు వసిష్ఠుఁడు రఘుకుల నరపతులకు
నీ మహాముని యాజ్ఞతి నేనునర్చి
నట్టిదియు స్త్రీవనమును సుఖపెట్టఁ దకట. ౧౯.

(తపోవన మవలోకించి)

చ. దరతుహినాంశు వెన్నెల హుతంపడు చీఁకటి తీవగుంపుల
స్ఫుటమవు జన్నపుం బొగల బంతులు గప్పఁగ నింటి పాత్రలం
బరములు చక్కఁగా నదికి పాలురు గట్టఁగ రేపిచ్చుక; ని
ద్దురగొన నాగతుల్మునుపు తోరణుఁ నేయు మునీంద్ర గేహముల్. ౨౦.

(ముందు చూచి)

మ. కయిపట్టిఁ గడు కైపుపెన్నెల విహంగంపుంగనుంగుంపుఁరు
క్కయి, మెచ్చి మునుదోఁచు వెన్నెలతిమిరకాంతాబ్ధి నీలాంబురు
చ్ఛాయన క్రీడకయుండ హృద్గిరి మరుం దాఁ బూఁటకాఁపొచు మా
నయన ద్వంద్వమున స్సుధాంజనమిడు న్నైత్యంబుఁ బెంపారఁగాన్. ౨౧.

పెండియు.

మ. తెలుపందింపఁగ భూధరాగ్రములకు ద్దీపించుచు స్వచ్ఛకే
తులు నూత్నమ్ము లడంచు దీక్షఁ గొని వెల్గుల్గాన్పి సౌధాకర
మ్ములు దూఁడుల్బలె, నీ తమోమయ మహాంభోరాశి సంక్షుబ్ధమై
వెలివచ్చు న్నురువుల్వడి న్వెలయఁ బో విశ్వంబు నాజానగున్. ౨౨.

విస్మయముతో,

ఉ. కనరాకుండినఁ జంద్రుఁ డిప్డు నుదయాద్రిమ్ముందుఁ, బో సోమ్యుఁడం
చును ముంజీఁకటి మొత్తము న్వెలుఁగు చేఁ జూడన్ ద్విదంబందఁ జే
యును; దిక్కుల్ వ్యాపించుఁ గల్వలను; గంధోందించఁగా వెల్వడి,
న్గనవచ్చు న్బయిఁ కీర్తిఁ డీయదనున న్నావ్య ప్రకాశంబుతోన్. ౨౩.

(సంతసముతో)

ఉ. ప్రాయముఁ గుంకుమంబున నశోభనఁ, బికమేంద్ర యేల్బడిం
జేయుచు బొట్లు మోదుచుకు, [illegible] రాశ్మను నీటినాడుల
గ్రాయుచు వేళ్ళ శాఖలను రాను లెదుర్కొని యిచ్చు దూర్వల
న్మేయుటఁ బిట్టి మన్మథము నించెడుఁ జందురుఁ డెంబిడే. ౨౪

ఇంతన,

మ. కవిసత్కృత్తి దుంతుపుంబు పోతతో సౌమ్యంబున న్మీలుచు
గ్రవియించు న్మలిశిఖ్లు వెన్నెలు మహాప్రాట్ప్రకాశాలంక్రతి;
గ్రసుమ లీప్సధు హారించుచు, స్ఫటపుము స్వార్వర్వాశుల, న్నప్పుకొం
చపల, న్భనిలఁ జేయునందరలను మ్మర్మంత మీ వ్యోమమున్. ౨౫

మ. బరుల బ్రాఁ డిరుకోను చేయుపునం నీ ప్రాలేయ భానుంతు స
న్నయుఁ దీర్ఘం దొగలచ్చి గులుక్కకరము ల్పాటు న్మధించు; న్నిలో
చ్చయ పద్మ బుల నాఁగు; నెకొక్కకయెడ జ్ఞాయ ల్రిహించు న్నిల
న్మెయిఁ బ్రాణంబులు పట్టు నైవడి భయోన్మేషంబున న్రంపిలన్. ౨౬

(వెన్నెల వెల్లరసి)

మ. తమ మనాగ్భంధి పిల్లగందములచేతంబోలె నత్యంత శు
ద్ధమగా నిండు కరంబుల, న్కనవ క్రిందంపదేరెనో నీడవం
భమ [illegible] జందు వెలుంగు [illegible] నైక్క దీ
ప్తమౌనో; నీడలసాకునం [illegible] వింటంబులన్. ౨౭

(తిరిగి ప్రకృతిజూచినాఁడు)

తే. గీ. మలయమారుత [illegible] తరుప్రకంపన
[illegible] న్యాయమున వ్యాపించు
వెలుఁగు, నైవెక్క వెన్నెలపులుఁగు ముక్క
బోట్ల నైదనెడ [illegible] యుకదట. ౨౮

(అటనే)

తే. గీ. ప్రియ [illegible] చీఁకటి [illegible] ప్రొద్దు
కాక [illegible] మిగిలె జక్కవ [illegible];
ముక్తములఁ జాపలోఁ బొచ్చి తలును
కొనలుగోయని నెల జినప్టిమఁజనోరె. ౨౯

మఱియు నిప్పుడు,

చ. జలజలనెల్లనాడులను సాగెడు నీళుల చిన్కుగుర్తుల
న్నొలిచెను నిండు రత్నములు ప్రోవులుగాఁ బ్రతి కందరంబున
న్గొలుకడఁ దెల్లగవ్వపుడి లోంగిలి మొగ్గల తట్టుదీయ వె
న్నెల బలుజాలు చందురుఁడు నించి తటంబులఁ బొల్పఁజేయుటన్. ౨౦.

(నడుచుచుఁ బైకిఁ జూచి)

చ. తరుణతమాల కోమలము జొబ్బును జంద్రుఁ డితండటంచు నల్పె; దం
డురు గదకందదంబును; దోఁచు నసత్యము గానె యద్ది; ని
క్కురుఁడగు రాహుకోఁతలను జొబ్బిలు తాటుల గాయముల్వడ
న్గరమగుడైన బెజ్జములఁ గాన్పడు మిన్న యిదేఁ దలంచెదన్. ౨౧.

వెండియు

చ. వెలుఁగులు సాన నెల్లెడలఁ బ్రేలెడు నల్పుల యటు, పెద్దము
క్కలవలెఁ జుక్కలు న్నెరయుఁ గాన నభంబున; జన్మసిద్ధమా
మలినతగల్గు నీ నెలయు మానక పట్టుట సూర్యబింబము
న్బలమగు చేతి నేర్పుగల త్వష్టను యంత్రమునందు నిల్పెడిన్. ౨౨.

— (కలయం గనుంగొని)

తే. గీ. ప్రచుర తమములు చీఁకటి రాత్రుల, నివి
ప్రవిరళంబులు వెన్నెల రాత్రుల నపుడు;
గనుక [illegible] చిప్పఁ గలని
చుక్కలనె పోఁతపోసె నీ శుభ్రకరుని. ౨౩.

(నవ్వి)

మ. కమలంబుల్విముఖంబులౌటను దశాగ్రస్తాయుతక్షుద్వయా
సమ్ముతిస్తేయుడగు [illegible] వ్రేలఁ జూ
చి, ముఖేశుండు సిగ్గుపెచ్చి హరిణాక్షీ వక్త్ర సౌందర్య పు
ణ్యము శాస్త్రోక్తవిధానుసారముగ నాస్వాదనం జేసెడిన్. ౨౪.

క్వా— అన్నికడల నవలోకించి, ఔర! చేరి తిరిగిన సత్యము సొంతముగఁ గానక
మోసపోదురు. ఎట్లనఁగా.

తే. గీ. తెలివిదెసబలంబుఁ గుముదము ల్దెలివిఁ జెందుఁ
దినను వెన్నెలపెరుఁగు పిండివి జకోర
ము లుపరంభరు లల్లి నన్నని సుధాంశుఁ
డనుచు నిది యెట్టి దగును విఖ్యాతరక్తి. ౨౫.

రామునిం జూచి యానందమందహాసయుక్తుఁడై) ఔర యీ పోఱఁడు పిన్నతనపుఁ గలని గెలుపుతోఁ దిరిగివచ్చియుఁ దాటక గీటడఁచుట నేవపడుచు బిఱానఁ జేరఁడు (లక్ష్మణుం జూచి) కుమార లక్ష్మణా మన యీ చరిత మీ మౌని మాపు సిరి దొరఁకుచున్నది.

తే. గీ. తోఁచు నిప్పుడు రామచంద్రుండు ధాత్రి
చరితమోహరుఁ డెటులు; నీ స్థలము, మునుల
కన్నుల వికస్వరమ్ములఁ గలువలు తెఱ
చు గల యది వోలెఁ బొనరించుఁ జూడ్కి కింపు. ౮౬.

(పరికించి)

తే. గీ. కడలి నుబ్బించు నితఁడు పాల్కడలిపట్టి
కన్నులకు ముదమిడు నత్రి కంటిపాప;
వేల్పులందఱకును సమప్రియుఁడు చక్క
నడరు సోముఁడు శచిగేస్తు సన్నపాత్ర. ౮౭.

రా— (సిగ్గుపడుచుఁ జేరి) మహాత్మ. కుశికాత్మజన్మా? మ్రొక్కెదను.

విశ్వా— స్నేహ బహుమానములతోఁ (గౌఁగిలించుకొని) నాయనా? రఘుకుల నందనా! ఇక్షే,

క. పరమఫలము యజమానుఁడు
పొరయు క్రియ ల్వేదమూలములు సేయుచు పే
మరి సంహరణ విచక్షణ!
పరిపాలించుటను నీవు బ్రతుకుదు మెపుడున్. ౮౮.

రా— గురువచనము శిరసుతో నేకరించితిని.

విశ్వా— (ఆలపు దమ్మంటిన రాముని కపోలము దుడుచుచు) కుమారా! గారవుఁ జెలి సీరధ్వజుఁ డొనరించుచున్న జన్నపుఁ జేఁత యిప్పుడు రక్కసి పెక్కువ యిక్కట్టుచేత నేమయ్యెనో యని నిక్కముగ నామెద వడఁకు వడువునున్నది.

రా— (మన్ననతో) నేఁడు నీ ముల్లోకములకు నందరాని గారవుఁ జెలియన వలుకేమియు గొప్పతనముఁ జెందించుచున్న యీ సీరధ్వజ నామధేయుఁ డెతఁడు.

విశ్వా— రఘునాథ. వత్సా! విదేహదేశముల రాజధానిని మిథిలను వినుచున్నావా!

రా— ఇందెల్ల నేల యేఁడు లెక్కిడలేని నెలతాల్పు విల్లును నాగటికొన దున్నిన మన్నె తల్లిగ నగర్భజన్యమైన కన్యయునని పవిత్రములవు రెండు విచిత్రములు జనులు పలుకుదురుగద.

విశ్వా— (నవ్వి) అవును.

రా— (అభిలాషతో) తరువాత. అందేమి.

విశ్వా— క. వినుకెంపువేల్పువలన
నగనై నేతఁడు యాజ్ఞవల్క్యఘనమౌని ముఖ
మ్మున బ్రహ్మవిద్య యీ వర
జనపతి సీరధ్వజుండు సాధారణుఁడే. ౮౯.

అస్త్ర సంన్యాసము చేసిన యీ ప్రాచతపసి దీక్షావిలోప వితర్కము నన్నుఁ గలంచుచున్నది. కావునం జిరంజీవులారా యీ మాజన్నపు మిగులు ముగించి వేగమె మిధిల కేగెదము.

రా— (సంతసముతోఁ జే యెత్తుపెట్టి) తమ్ముఁడ! లక్ష్మణుఁడా! మాకును గ్రొన్నెల తాలుపు చేతఁబూను వింటిపైఁ దడవులం బట్టి వేడుక గలదు.

ల— (పరియాచకముగ) పూజ్య యగర్భ సంభవయనవు రాచకన్నెయందును.

రా— (కినుక సిఱునగవులతో) ఔర నీవు వేరె యేదో ప్రహసనము ప్రస్తావించుచున్నావు. (ముని గూర్చి) మహాత్మా! ఇక్ష్వాకు గోత్రగురూ ౩ మీకిష్టమెద్దియొ (అదె మాకుఁ గరణీయము) అనఁ దిరిగి యందఱు వెడలిరి.

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కౌసినకర్తృ వాసేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలాయనసూత్ర సనామక న్యావరిణే త్రాకుండి వేంకటవివశ్చిత్పుత్ర సీతారామాగ్రజ ద్వివేదివంశమౌక్తికసోమనాధదేశికప్రసాద సమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తి శాస్త్ర్యాంధ్రీకృత భట్టమురారిమహాకవి ప్రణీతానర్ఘరాఘవనాటకమునం గౌమారవిక్రమ నామకము ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

తృతీయాంకము.

(తరువాతఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు) ముదిమి నిలవిలం దొట్రుపడుచుఁ
గొన్ని యడుగులు నడిచి తన్ను వగపునం దిట్టుకొనుచు)

చ. కన వినఁ జక్కఁగా నడువఁగా నుడువ న్వశిసేయ లేకయుం
టి, నవనిపాలకు ల్ప్రియపడ న్నను హాస్యరసప్రధాన దృ
శ్య నటు నొనర్చి డిస్సుగు రాయ వింగ స్వరలన్నవన్నియ
న్వశపడఁజేసి యాటమెది బాగుగ నార్పఁ దలంచుచున్నదో. ౧.

(ఎదుటఁ జూచి) ఇదిగో సీతాపాదసేవిక కలహంసిక.

కలహంసిక— రంగనా (ప్రవేశించి) అయ్యా? మ్రొక్కెదను.

కంచుకి— అమ్మి. కళ్యాణివగుదువు.

కల— అయ్యా! బహుకాలమునకుఁ దమ దర్శనము. (అయ్యోను) తా మెచ్చటినుండి (వచ్చుచున్నారు)

కంచుకి—(ఆలోచించి) అమ్మాయీ? విశ్వామిత్రమహాముని సాటిలేని వింత పనివాండ్ర
నిద్దఱం దోడ్కొని జన్నమొనర్చుచున్న సీరధ్వజ మహారాజుకడకు వచ్చుట
నీ వెఱింగినదియెకా నుడువనేల.

కల— అవును. అయ్యా! వారిపేరును సంహిమను విన వేడుకపడుచున్నాను.

కంచుకి— అమ్మి. నుడివెదను.

చ. నిశితము లేనికైదువులు నిర్జరవైరిసరోజదృగ్వ్యథా
వశగత మూర్ఛ గాడ్పుఁ బెనుప న్ప్రియు భుజకీలతోఁదు వజ్రమా
త్మశయమూతోడ నంటఁడు సమస్త సురాత్మక సూర్యవంశ్యుఁ డా
దశరథుఁ డొప్పఁ జెందు నయతత్పరత స్థిరయెల్ల నేలుటకా. ౨.

తే. గీ. వీరలిద్దఱు నా మహావీరు సుతులు
రామలక్ష్మణ నాము లగ్రజులు వీరి
తోడఁ బుట్టులు భరతశత్రుఘ్నులు, కప
విడువ కెప్పుడుఁ జరియింత్రు వీరు ప్రకృతి. ౩.

కల—మనయింట రాచకన్నెలు సీతోర్మిళలు మాండవీశ్రుతకీర్తులు నుబలె. (అరసిహర్ష
మభినయించుచు) ఔరా యీ కుమారులు మహా కులసంభవులుగదా! (ఇంచుక
సేపు మిన్నకుండి వెచ్చని నిట్టూర్పువుచ్చి) మన కెట్టి యదృష్ట మెట్టుగలుగును.

కం— భగవకుటుం. దేవబ్రాహ్మణానుగ్రహమువలన సమస్త శుభములు రాఁగలవు.

ల— తరువాతఁ దరువాత.

కంచుకి— ఆ కతమునం బెద్ద లంతిపురి నెల్లంతలు వేఁడ సాత్త్విక వంగడపుఁ జిన్ని కొమరులం గని మరలి వచ్చుచుండం బురోహితుఁడు శతానందుఁడు నన్నుఁ బిలిచి రాజకన్యల సౌభాగ్యదేవతల నారాధింపఁ బంచెను.

ల— (సంతసముతో) అయ్యా? పూజ్యుఁడగు శతానందుని వచనము నిక్కముగ నెల్లరకు సమ్మతము.

కంచుకి— అమ్మా? అంగిరసుని మనుమండు [illegible] పలుకండుగదా.

ల— కావున నయ్యన్న ముక్క [illegible] జనకుని ప్రతిన తెగువను రఘు[illegible] ?

కం— పుత్రీ నన్ను నీ సంశయడోల [illegible]

చ. సవనము [illegible], సురశత్రు[illegible]
లి [illegible] సదేల [illegible]
సవిత్రు [illegible]
సుబిధము [illegible] చెప్పుమా. ౪.

శల— ([illegible]) అయ్యా? వార్తావిశేషము చెలి యుటచే వ్యాకులపడుచున్న [illegible] చే [illegible] రాచకన్నెను జూచిపోవచ్చిన నే నిన్నుఁ జూచి పరాకుపడితిని. మీ రిపుడు సురశత్రుల పేరెత్తుటచేఁ బెలఁకువను వచ్చెను.

శం— (వంతతో) నీ [illegible] గలంచు నంతవార్త యేయ్యది.

శల— సీతాదేవిని వరించుటకు రావణ పురోహితుఁడు వచ్చెనఁట.

శం— (దానియందు జనాదరముఁ గనఁబడుచున్న నాసంబడిన మందహాసముతో) ఈ వార్తచే వ్యాకులపడుచున్నావటే [illegible] గునా? [illegible] మంగళాచారములు గావించి [illegible] దారిం గాలిడఁ జూచుచున్నావి.

శల— అవునయ్యా? [illegible] నానమాని నే [illegible] గొన్నది [illegible] దెలిపెదను.

మ. నిరభిప్రాయము [illegible]
వరుల [illegible] జలుపూర్వాహింపఁ గల్యాణి తాఁ
గరయుగ్మంబున [illegible]
[illegible] సుంద [illegible]. ౫.

కం—(సంతసముతో) ఈ ప్రకాశించుచున్న యీమె వైదేహి జవరాలిం జూచి యానం దింపఁ గంటిమి (చిఱునగవుతో) వైదె వై.

కల— పిదప నా వచనములు రామచంద్రగుణమహిమ నిర్బంధింప సిగ్గుపడుటకును సిగ్గుపడుచున్నది.

కం— (నగి.) అమ్మా? ఈమె బాల్య యౌవనసంధియందున్నదిగదా,

క. ఈ యువతిని శైశవము మన
నే యింతయు సమ్మతేక యితరుల కెఱుఁగం
జేయక మంత్రమ్మున న
త్యాయత బలు మదను మనుప నతి కుశలతగా. ౬.

కల— (సిగ్గుతో) చక్కఁగ వర్ణించుచున్నావు. నీ పలుకందలు యనుభవమునకును సరిగ నున్నది.

కం— (మఱియు నమ్మా)

సీ. అపుడు మొత్తందనమంది సుందరమగు సకలాంగములనుండి జవ్వనంబు
గట్టితనంబును గుట్టగాఁ గూర్చి సృజియించినట్టులు చెన్నుమీఱు
వక్షోరుహంబుల వైభవంబందుచు క్షణవర్తి వినయధార్ష్ట్యములు మిగుల
మధురస్మరోన్మేషమూర్తులగు జవరాండ్రు చందన మలయానిలేందు

తే. గీ. మధుసమాగమసమయసంపన్న కుసుమ
రససమేవణమత్తాళి విసరఝంకృ
తి కమలాకర ముఖ సువిదిత పదార్థ
తతుల నెద్దానికన్న సన్నుతికిఁ దూఁగరు. ౭.

కల— (నవ్వి) కావునం గానిందు మీరేదియు విననులేదు; నేనేదియుఁ జెప్పనులేదు.

కం— అమ్మా యీ వృత్తాంత మిప్పటికిని రాజునకు విశదముగాదా? అయిన నగునగు. ఇంతమాత్రమున నేమి మునిఁగిపోవును.

కల— వీని యాశ నాశమొందుత. రావణుఁడు దేవి పెండ్లియాడునా?

కం— (విహసించి)

తే. గీ. అధిక బలవంతులకును బ్రాణాంత మలిక
నయనువిల్లిదియేమొ విఘ్నంబుగలుగ
నఖిల భువన విజిత్వరుఁడయ్యు నెవఁడు
పెండ్లియాడును? జనక భూవిభుని పుత్రి.

దశకంధరు ననుసరింప మహాక్షత్రియుఁడు విదేహరాజు తాఁ బ్రతిసమాధ్యుఁడును గాఁడు. కాఁబట్టి యిది యించుకయు సార్థకము గాదు.

కల—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) ఇట్లగుఁగాక. అయ్యా? ఇప్పుడా రామలక్ష్మణు లెందున్నారు?

కం— ఇదిగో వేలుపుటింటి యరఁగునందే.

తే. గీ. ఘనులఁ గౌశిక వైదేహ గౌతమాత్మ
సంభవులఁ గొల్చుచున్నారు స్వామి మాను
ష తను ధారు లగుచుఁ జేరు జ్ఞానకర్మ
ఫలము లపవర్గ నిర్జరవసతులనఁగ. ౯.

కావున రమ్ము. మనము వచ్చి యెంతవడి మసలితిమి? రాజకన్యాగృహమునకై పోవుదము. అని వెడలిరి. విష్కంభము.

(అనంతరము జనకుఁడు విశ్వామిత్ర శతానందులు రామ లక్ష్మణులును
(రంగము) ప్రవేశించుచున్నారు)

జనకుఁడు— (సంతసముతో) మహాత్మా? విశ్వామిత్రా?

క. జామాత కలిమిగానమి
మామనమునఁ గొందలంబు మాన్పుచు రా నీ
వామోదం బానరించెదు
నోముని యీ దినము సుదిన ముత్తమ నియమా. ౧౦.

మఱియు,

తే. గీ వెలయ నీ తేజు, మా దేశముల, వలగొను
నెగలొనాహుతిగొను నగ్ని; చెఱుగు లడఁచి
నిరుల నొసఁగెడు క్రియల నాంగిరసుఁడు తన
కరమునను స్రుక్కు శిథిలమ్ముగా గ్రహించు. ౧౧.

విశ్వా— చెలీ? సీరధ్వజా? బహుకాలమునుండి నీదేశ మిట్టిదియె

తే. గీ. ఎందు వేదాంత దర్శనాస్పందమతివి
దండధారకుఁడవు నీ; వఖండ నిష్ఠుఁ
డంగిరసు మునిమనుమఁడు నగు పురోధ
యీతఁ; డం దెప్డు లగ్గె; యే మొగ్గులేదు. ౧౨.

(ఎల నగవుతో)

అల్లునిఁ గానమిం గలుగు నలజడియే మే మడఁప మిగిలియున్నది. కాని నీవు సుఖదుఃఖము లన లోకముతోడిమాట. అవుఁగదా?

తే. గీ. యోగి యీతఁడు మూర్తములు ద్వమించె
 తైత్తిరీయ యజుస్సు లుద్దామమౌని
 యాజ్ఞవల్క్యుఁ డతండు నిన్నుపనిషద
 శాస్త్ర సిద్ధాంత వేదన శాలిఁ జేసె. ౧౨

లక్ష్మ — (రహస్యముగ) అన్నా? ఉపాధ్యాయుఁ డెవుడు వినుచుండు పవిత్రము నపరిమితము నాశ్చర్యమునగు సచ్చరిత్రముగల యా విదేహ మహీపతి యీతఁడా? యీతఁడా?

రా — (ప్రమోదానురాగములతో) నాయనా? యా బృహదారణ్యోపనిషదధికారి పురుషుఁ డితఁడె విరాగి శిష్యుఁ డీయనకు యాజ్ఞవల్క్య మహాముని శుక్లయజుస్సులు వాక్రొచ్చె. ఇంచుక సేపు గనుంగొనియు)

ఆ. గీ. యతుల గెలుచునట్టి యా నిజగురునకు
 గోసహస్రమిడిన గోసహస్ర
 వల్లభ ప్రశిష్య వైదేహు నాతిథే
 యాగ్ర్యు నిపుడు గొలువనయ్యె మనకు. ౧౩

జన — (వినయముతో) ఎదో వేళొకటి యిపుడు వలికితివందుఁ దామె చాలినవారు మహనీయుఁడు సహస్ర మయూఖాంతేవాసి, శ్రీమంతుఁడు యోగీశ్వరుఁ డైన యాజ్ఞవల్క్యునొద్ద నధ్యయన మనునదియె మాకు గొప్ప కీర్తిపడగ.

విశ్వా — (నగి) ఓ మహాయోగీ

తే. గీ. కవులు నెఱుఁగరు యాజ్ఞవల్క్యముని యెట్టిఁ
 డో జనక నరపతి యెట్టిఁడో యిటు మిమా
 నశ్రీకరించి బ్రహ్మా నిత్యాత్ములఁ బ్రఘఁ
 గాంచుచు సహస్రశాఖ నిగమచయంబు. ౧౪

శతానందుఁడు — మహాత్మా? కౌశికా? ఇట్లు వీరు బ్రహ్మవిదులు త్రిజగత్పావనీయ మహిమ లనువములె.

జన — (వైలక్ష్య మందహాసములతో)

తే. గీ. సాక్షి యగు చక్షుమర్షణసంజ్ఞ ఋక్కు
 లకు, జగమ్ముల దురితజాలమ్ము ద్రుంచు
 నీదు పలుకులు వేద్యములు నిండ నేఁడు
 వినవలతు దుఃఖపెట్టు నా విభూతి మఱియు. ౧౫

కాన మానుమని యాదలయందంజలి ఘటించుచున్నాఁడు.

విశ్వా— (చిఱునగవుతో సీతని దోసిలి విడఁబఱుచుచు) సుహృదుఁడా? సీరధ్వజుఁడా? దోయిలి సడలింపుము; ఇదిగో మే మారగుచున్నాము. ఇప్పుడు నీవే యాద్రిజా ప్రాణనాయకుని విల్లు మోపెట్టజాలిన యల్లునిచేఁ బ్రతిపూజ సల్పించుకొన్నవాఁడవగుదువు.

శత— (చేయెత్తి పెట్టి) పవిత్ర మీ ఋషిసంఘ మొండొరుల మంగళమిఁ పేర్మి పొగడికలు నింపాసరించుచున్నది.

శతా— వత్సా? నీవు వాక్రుచ్చినట్లే.

తే. గీ. వీరు క్షత్రులును లోకోపకారముకయి
స్మృతులు సేయుదురని యశ మెన్నఁగలరు
వీర లొండొరు సుత్తమ విభవమెఱుఁగ
వలఁతు లౌదురయే; నది వశమె మనకు. ౧౭

జన— (సంతసముతో) పరమానుగ్రహపాత్రుఁడనై గానున్నాను;

సీ. కాయికమానస కలుషంబు లడఁగించు సామగానముల సమస్య యిది యొకో
ఋక్కులకు సమర్థ మెఱిఁగించు కృతియొ యజుస్సుల మొదలెదో సామ్ము నీరు
దీపన బహు కార్యదృష్టఫలంబు నాకన్నెరు వరుఁ బురోగతునిఁ బోలెఁ
దెలుపుచున్నది.

విశ్వా— (సాభిప్రాయముగ, నించుకనగుచు) మిత్రమా? హాలకేతన? యిదిట్లే. కలదా యనతిచిరకాలభగ్న

తే గీ. వేధఃఖిలములు, వెలుఁగెదో వేదవేద్య
మవధి మిందందు నిలుగుల కఖిలపావ
హారి శుచితకు సారము బ్రూరతమము
లగ్రజన్ముల పలుకుల కర్థహాని. ౧౮

శతా— (తనలో) నిక్కము రామభద్రునే యల్లునిగఁ దలంచి యీ మహాత్ముఁడు వంక మాటలచే మఱిమఱి సీరధ్వజుం బరిభ్రమింపఁజేయుచున్నాఁడు. కానిమ్ము నేనీయనకు రుచి గలిగింపనెఱుంగనివానివలె నడిగెదను (పైకి) ఖగపతి కేతనునకుఁ గౌస్తుభ శ్రీవత్సములవలె నీ తతనయుల జత యెతనియది.

విశ్వా— (నవ్వి) (తనలో) మేలు నాయనా! శతానందా? మేలు. వక్కాణింపఁ దలంచిన వస్తువ క్రమముగ దిగరే వానర్చితివి. (పైకి) వత్సా! గౌతమా! వీరు కకుత్స్థకుల సంభవులు.

శతా— (ఆనవాలు పట్టినట్లు.)

చ. పవన హయమ్ముతోఁ దిరుగ సర్వజగమ్ము మహారయమ్మునం
బ్రవిమలకీర్తి, పోతలకుఁ బంచి, చతుర్దిశలిచ్చి పుత్రకా
మవిధియొనర్చెఁ బఙ్క్తిరథమహ్యధినాథుఁడు, వేల్పులెల్లఁ ద
ర్ప్యవితతి, యందు వెన్నుఁడు ఫలాశి ఫలంబు ఫలప్రదాతయై. ౧౯.

కావునం దాటకామథనమంగళారంభమునం బ్రసన్నులైన మీరు సాంతముగ దివ్యాస్త్రమంత్రము లుపదేశింప నేర్చికొని యజ్ఞవిఘ్ననివారణ దక్షిణచే గురువులఁ దనియించిన రామలక్ష్మణాభిధానులు దశరథసూనులు వీరె యామరా!

విశ్వా— (కోరికతో) అవును.

(జనకుఁడు వారిని గూర్మివేర్ములతోఁ జూచుచున్నాఁడు)

శతా— కనుక వీరిలో రామభద్రుఁ డేతఁడు. లక్ష్మణు డేతఁడు.

విశ్వా— (రాముం గనఁబఱుచుచు) వత్సా! ఆంగిరసా

చ. నలువురు రాకొమారులు దినప్రభువంశ మహీశ్వర ప్రజా
జ్వలలతవాడు లేని ప్రసవమ్ముల గుత్తులమాడ్రిఁ బుట్టిరా
బలియురలోన నాద్యుఁడు విభాతము తాటక కంత్య రాత్రికి
న్బొలిచెను రాముఁ డీతఁ డతిపుణ్యకథాంకుర మూలకందమై. ౨౦.

శతా— (లక్ష్మణుం గాన్పించుచు) ఈ రెండవ యతఁడు లక్ష్మణుఁడు. ఆనందమయా వరిష్ఠ వసిష్ఠానుభావమున క్షత్రకుల మెసఁగుచున్నది.

జన— (నవ్వి) మేలు మహాత్మా! మాబోఁటి జనులలోఁ గలసి క్రీడించెదవు.

మ. పురుహూతుం డదలింప హుమ్మని, పరాభూతిం ద్రిశంకుక్ష్మా
వరుఁ డందంద్రవ, దీప్తకోపశిఖి విశ్వంబాహుతిం జేయ నీ,
వరవిందాసనుఁ డేగుదెంచి వడి వృద్ధాలాపము ల్విన్పుచు
న్బరిహీణాక్షరము ల్పరిసాంత్వనమున న్బ్రారంభము న్మానఁడే ౨౧.

అట్టి నీకును, యాగము చేయుచుండ, నొరులు రక్షకులా!

శతా— రాజర్షీ? ఇది సత్యమె ఇఁక నేమనిన దీక్షం బ్రవేశించువారు కినియ రాముని క్షత్రియుని రక్షకుం జేకొందురు.

జన— (సంతసముతో రామలక్ష్మణులం జూచి యితరులు వినకుండ) మహాత్మా! శతానందా!

మ. కని యీ పఙ్క్తిరథాత్మజద్వయము సౌఖ్యమ్మొందు నా నెమ్మన
మ్మునఁ బ్రత్యక్పరిభావనమ్ము దిటము న్బోనాడు నె; ట్లరుగ— శ

ష్యుని మద్దేశకుఁ గొల్చువేళను గుణాఢ్యోద్భూతుఁ డస్మద్గృహ
మ్మునకుం దాఁ జనుదెంచునప్డు దిటము న్బోనాడదక్లేమొకో. ౨౨.

శతా—రాచతపస్వీ? వైదేహా ఇది యిక్లై. నేను నీ రాకొమరులఁ గనుంగొనుచుండ బాలికలు సీతోర్మిళలు డె దమునుండి దిగరు.

జన— (విశ్వామిత్రుంగుఱించి) మహానుభావా!

క. ఈ యూ,డీ యతి సుందర
కాయము, వీరాద్భుతములు కార్యము లివి, నీ
యీ యర్భకులను గనుఁ గోఁ
జేయ న్నామది యభీష్టసిద్ధి నటనముఁ. ౨౩

విశ్వా— (ఎత్తి పోటుతో) మిత్రా! సీరధ్వజా! ఏల కృతార్థముగా నన్నానని డెందము నె యడిగికొనుమా.

జన— (ఖేదస్మితములతో)

ఉ. ఆదిమపూరుషుం డెవరి యన్వయమం దితఁ డంశుమాలి; స
ద్వాది వసిష్ఠుఁ డెవ్వరికి ధర్మరహస్యవిబోధకుండు; మీ
కాదరణీయ బాంధవులు నొదు రెవం డెకిమింద్రు వారు; మ
ర్యాద మదీయ ముంకువకు నొ నతిదారుణ మేమి సేయుదుఁ. ౨౪

విశ్వా — (మందహాసముతో) రా నిరాబారి? ఓలి కట్టుపాటె యద్దమైన నది యేపాటి యది.

జన— (వంతల్తో నరయుచు) (చేయడ్డుపెట్టి) సర్వజ్ఞా! ఆంగిరసా!

క. జనకసుతాపరిణయవిధి
ఘనమూల్యమటంచు నెఱుక గలిగియుఁ బలికె
న్మూని కుశికజుఁ; డిట్లాకత
మున నామది తడవు మోహమున నురియాడుఁ. ౨౫.

క. పురదానవనిర్మంథన
కరణ ప్రథితమ్ము హరుని కార్ముకమె దృఢ
తరమో; యేతత్సగుణా
చరణమ్మను నాపణమ్ము సాధారణమో. ౨౬.

శతా — (పాపము శాంతమగుఁగాక)

మ. హరుబాణాసన మాసలంఘ్యు? మహరీహారంబె నీమోలి యా
దరము; స్సర్వమి దక్షయా; నిఁక నిమిత్తం బేమన, ప్రాపం

దిరుఁ డీతండు నిసర్గసిద్ధ మహిమాతిప్రౌఢి గాంభీర్య భీ
కర చారిత్ర విభూషణుం డనుట విఖ్యాతంబె కా యెల్లెడన్. ౨౭.

జన— (కౌశికుం గూర్చి) తపోధనా? ఎంత దడవునుండి యరయుచున్నను నిప్పటికిని నీమాటల యర్థమును నిర్ణయింపఁజాలకున్నాను.

విశ్వా— (నవ్వుచు) కావునం జంద్రశేఖరు శరాసనము గనఁబఱుపుము. రామభద్రుఁడె వివరించుఁ గావుత.

రా— (ఆనందముతోఁ దనలో) ఎట్టు లసత్యోహముల మన మలరఁ జేసికొందును. ఇదిగో నీ ఘనుఁడు నా యభిలాషమును బూరింపనె యీశ్వర చాపమును యాచించుచున్నాఁడు) (జనకుని గాంచి విమర్శముతో) అహహా.

తే గీ. కాదు సంభావ్య మీవని కందునందు;
నమ్మి పలికెదు నీ మునినాథుఁ డివ్వ
డనుచు నారయుఁ జాల నీ యవనిరమణుఁ
డేమి పలుకునొ యుత్తరమేఁ గలఁగితి. ౨౮,

జన— (ఇంచుకసేపు యూరకుండి వేఁడి నిట్టూర్పు వెడలించి) సుచరిత్రుఁడు విశ్వామిత్రుని ప్రాపున సీత రఘుకుల ప్రసూతున కియ్యఁగాంచి పెక్కునాళ్లకేని ధన్యులమగునట్టి యంత యదృష్టము మా కెక్కడిది.

రా— (సిగ్గుపడుచున్నాఁడు)

జన— మఱియు నో సామి?

మ. అమరేటాక్కార్ముకమయ్యె యద్ధనువులం దర్పించి లోకత్రయా
క్రమము ల్మానుపు దీక్షయెక్కుడుట యేకాలంబు నన్నే కవ
క్రమె యారాత్తతి యీ ధనుస్సు గని భారంబంచు మున్నోచె వ్య
ర్థమె మార్వీకిణకాళిమైణమద సౌరభ్యాఢ్యము ల్బాహువుల్. ౨౯.

విశ్వా— (నగవుతో) సుహృదుఁడ? సీరధ్వజా? ఏల యతి పుణ్యరాశివి. నను నిందించికొనెదవు.

తే. గీ. అంతకును జాలు నీభాగ్య; మగుదు మేము
నిట్టి యుత్సవములకు సంప్రేక్షితలము;
కలర భువనత్రయావనక్షమములు; నైన
దొరలు నీరేరు రామభద్రుండుగారు. ౩౦.

ల— (తనలో) అవుర నే నాడఁ దలఁచుకొన్న పలుకుపాధ్యాయుఁడె పలికెను.

జన— మహాశయా? మణిమంత్రౌషధులవలె రఘుకుల కుమారుల చిన్త్యమహిమలు, నిక్కము. ఇది యొండు నుడివెద.

మ. త్రిజగజ్జిత్వరమైన సర్వదివిషత్తేజంబులం గూర్చి య
జ్జుం డెద్దాని సృజించె; నెద్ది గిరిశశ్లాఘ్యం; బెట న్మశిక్ యం
బుజనాభుండు రగాధిరాజరి; పురధ్వంసకుండు లక్ష్యం; బిదే
యొ జగావిల్లు మహాద్భుతాంబుధి తలమ్మం జిత్రము జేస్ఫెడిన్. ౩౧.

శతా— ఆ. మఱి మఱి యుక్కంటి వింటి స్తోత్రపాఠము చేయనేల. ఈ కొంకునె నమ్ముచు మన్నింతము ఇంకను రామభద్రున కసాధ్యమేమి.

తే. గీ. ఒదవఁజేయుచు రాక్షస వ్యూహ హోమ
మేదా తేజోగ్ని మండించు బుకొనర్చెఁ
దాటకను బాలసఖుప్రపత్కముల; నితఁడు;
సాలు దశయుఖుసైతము లీలఁగెలువ. ౩౨.

(తెరపై సగము గనఁబడు) పురుషుఁడు—రావణ పురోహితుఁడు శౌష్కలుఁడు మహారాజుం జూడంగోరెడి.

శతా— (క్లేశముతో) ఆ. రానిమ్ము. (పురుషుఁడు నిష్క్రమించెను)

రా— వెతతో (లక్ష్మణుఁడె వినునట్లు) వత్సా! అహా. ఈ దురాత్ముఁడు రాక్షసుఁడు కామారి కార్ముకాకర్షణ మహోత్సవమున కరుగు గావించె.

— ఇది యొకటియెగాదు (అని యరవలుదున నగుచున్నాఁడు)

రా— చనవుంగినుక సెలునగవులతోఁ గడకంటం గాంచుచున్నాఁడు (రంగమును జూచ్చి శౌష్కలుఁడు వేర్వేరం గాంచి తనలో) అహాహా యింతె జనకుఁ డతా నందులచేఁ బురస్కృతుఁడై మాకందఱకు మిత్రుఁడు విశ్వామిత్రుఁడున్నాఁడు) (విమర్శించి) ఉండుఁగాక. వీని సరకుసేయనేల (తనచేతి వలకడ దిలకించి) ఈ రాచబొమ్మచారులెవరు.

తే. గీ. పుణ్యలక్ష్మిఁగలట్టి యీ భూవరాత్మ
సంభవులయందుఁ బొలిచెడు శాంతిపరత
మౌంజకృణకటి సూత్రము మొదలుగలుగు
వ్యంజనమ్ముల నుత్సాహవశత నిదగో. ౩౩.

మఱియు,

తే. గీ. బుగ్యజుస్సామములకట్టు లీ యుపురకుఁ
బ్రకట సైసర్గికాజో విభాస్వర మిది

భూవరార్భక యుగళంబు పొలుచును విధి
మంత్రరూపముల నథర్వతంత్రమువలె ౩౪.

(పరికించి) హా నిచ్చలము వాఁడె లక్ష్మణసహాయుఁడు రాముఁడు చెడుపీనుఁగు కౌశికమునిని వెంబడించుచు మిథిలం జేరినాఁడు. (క్రోధశోకములతో) అయో బాలికా! సుకేతుకుమారికా! తాటకా! ఎట్టు నీకిట్టి మనుష్యడింభునిచే నట్టి దైవవైపరీత్యము సంభవించె. అనరణ్య వంశమునఁ బుట్టిన రాచబిడ్డని యొడలు వెలుంగమి యెంతబెట్టిదము.

మ. వడుగీతండు కుశోద్భవాధ్వరముఁ బ్రోవ న్వచ్చి తద్విఘ్నమ
వ్వడు గావింపఁ దలంచు సుంద సుతుఁ బింబోర న్వడి న్వ్రచ్చి వ
చ్చెడు క్రొన్నెత్తురుఁ గల్లు ద్రావి కడుఁ బిచ్చిం జెందుతూపుంగమిం
బడు గర్వంబునఁ బజ్జ్ఞకంతురి కుటుంబమ్మండె గీడ్సేయఁడే. ౩౫.

కానిమ్ము వీని భుజపరాక్రమము గనుపట్టవలె, (చేరి), జనకమిత్రులారా మీరు సుఖముస్నారా?

జన— పౌలస్త్యపురోహితునకు మేలురాకయా, ఇటఁ గూర్చుండుము. (శౌష్కలుఁ డట్లు చేయుచున్నాఁడు)

జన— నీరాజు రావణునకుఁ గుశలమా! పోనిమ్ము.

క. కలరావదలకుఁ బ్రతిక
ర్తల ధర్మోపాయములను ద్వత్సం నిఖిలా
ర్యులు పలుపు రదుగవలదు స
కల పుణ్యజనాధిరాజు కల్యాణమ్ముల్. ౩౬.

శౌష్కలుఁడు— (నవ్వి) ఛాందసా! సీరధ్వజా తనచేయిగమి కటకటాలుబలయు యొమ్మమేడ నెలకొను నీరేడుజగముల గెలుపు లచ్చిరాణిగల రావణునికిని నేడేనిఁ బ్రతికరింపవలయునది కలదే బ్రతికరింతుమ, అరయుమా,

మ. విముఖుండయ్యును భీతి యూర్ధ్వధరణి న్వేఁపంపు నున్నట్టి నే
త్రములం జేయును జాత్సుపం జెతని కృత్యంబు ల్సహస్రాక్షుఁ; డు
ద్యమవంతుఁ డొకో నాగలోకజయ యాత్రార్థంబు కైలాసమం
త్రి మహామార్గము నాపె; వానికి విపత్తి ప్రాపకుం డెట్టిఁడో. ౩౭.

ల— (కోపముతో నేకాంతముగ) ఆయ్యో వేయిచేతుల యగ్జునుఁడు వానియు శౌర్యసారము దిగ్గఁ ద్రావిన దురాత్ము రావణు నేల పొగడుచున్నాఁడు.

రా— నాయనా! ఇట్లనరాదు.

ఉ. వాలియుఁ గార్తవీర్యుఁడును వాని శరీరము సారమారయం
జాలినఁ బఙ్క్తికంధరుని స్కంధమహత్త్వము సత్త్వ మప్పుడే
చీలిన గాంతు నెమ్ముకల చిందఱవందఱలారు దాని వే
శూలి గజాజినంపు ననఁ శుద్ధముఁ జేసె ముదంబు పెంపునన్. ౩౮

వెండియు,

చ. సమరమునన్ భయంకరము శక్రుని వజ్రము మొక్కవుచ్చి లో
కములను మాటఁజెట్టి దశకంధరుఁడే భుజియించు దేవరా
జ్యము; సిరిఁ బెక్కుధాముల సంచరణంబున నించు చాపల
మ్ము మరల నిల్పె నాత్మ భుజపుష్కలకాననె నిత్యవాసగాన్. ౩౯

జనకుఁడు — (శౌష్కలుం జూచి) బాపఁడా! నిజముగ రాక్షసరాజిట్టివాఁడే.

శౌష్కలుఁడు — రాజర్షీ! జనకా!

సీ. త్రిపురారి సంతుష్టి దృగ్గోచరుండైన బలు తీఁటగల బాహుపటలి లీల
దళితంబులై వెండి మొలచు శిరంబుల వీరుల తలకట్టు, గోరఁ దలఁప
వరము, యాచ్ఞాదీనభావ విముఖములై పదిముఖములు నీవు వరము గొనుము
నీ నడుమ గుమటంచు నిలుచును బోరాడ సిద్ధమై యాదశశిరుని మహిమ

తే. గీ. పొట్టు వర్ణింప నలవియా; నితఁడు నిపుడు
యజ్ఞభూజాతఁ గన్నియ నడుగ గౌత
మాన్వయ పురోహితునిచేఁ గృతావనంబు
నీ భవనమున కనిపె నన్యోన్యమనను. ౪౦

విశ్వా — చెలికాఁడా! నాఁగటి పడగవాఁడా! చూచుచూచు జాఱఁబో బాహు
భద్రుఁ డలికలోచన శరాసనదర్శనోత్సాహ వ్యాకుల చిత్తవృత్తివలె నున్నాఁడు.

జనకుఁడు — (విహసించి)

ఆ. గీ. ఇదియె మఱియు మఱియు నేల యానతి యీయ
నప్రమేయమహిముఁడైన నీకు
భృత్యులనుచుఁ దలఁపు మిక్ష్వాకువుల విదే
హాన్వయ ప్రసూతులైన నృపులు. ౪౧

శౌష్కలుఁడు — ఘనుఁడ! హలకేతనుఁడ! ఏమిది మే మాకాశము నడిగితిమా!
బండేని యీ కార్యమపరిహార్యమె కావున నే ప్రతివచన మేనొసఁగెదు. పరికిం
పుము.

ఉ. దానవముసర్వసేవలయుఁ దప్పక కన్యక సేవకేని; య
ద్దానిన గోరుచుండె భుజదర్పకళంబద విష్టపత్రయుం
డైన దశాననుండు విదితార్థుని పోలికఁ జూచెదే; ప్రా
చీన మరీచి ముఖ్యులు వసించిరె గోత్రుల నీదు సత్క్రథల్. ౮౨.

శతా— బాపనయ్య, మేము బహుకాలము క్రిందనె బహులాసంగితిమి.
శౌష్క— ఆహా రాక్షసాధము నప్పన సేయుటకంటె నది వేఱెట్టిది.
శతా— ఆలింపుము.

క. మకుటుఁ జెందఁజేయు నానం
ద మొసఁగు కందర్పవైరి ధనువెక్కుడి; యీ
కమలాయతాక్షి వానికిఁ
బ్రమదంబున నియ్యఁబడును బహుమతి గాఁగన్. ౮౩.

శౌష్క— హారహార, అపుర, మీరు నీ యక్షరము లుచ్చరింతురా!

ఆ. గీ. వ్రేల్ల నూట సురయు వెంశికొండయు గఁర
పాతముగ వచించు పౌరుషంబు
కలుగు ఘనుఁడు నక్రికఁ వుఁడు మాహేశ్వ
రుఁ డెటు చేయు నట్టి రోఁతపనియు. ౮౪.

శతా— (నవ్వి) పాఱుఁడా!

తే. గీ. ఉత్తమ క్షత్రియాన్వవాయాబ్ధిచంద్రు
జనక భూజాని కన్యలఁ గాంచు చిత్తము;
దశముఖుండు దేవక్రై వేల్పుఁడు ధను వమైన
మాహాత్మ్యమును నీకె మాహాత్మ్య నుత్తరంబు. ౮౫.

శౌష్క— (హాసము లో)

తే. గీ. అంగిరసునకు పులస్త్యునకు సజ్జభక్తని
సుతులు, కాళ్లన నాంగిరసుండవైన
నీకుఁ బౌలస్త్యుడైన యీ నిశిచరాధి
నాథుడై జ్ఞాతి వైరంబు నాటె సుకొ. ౮౬.

(కోపముతో మింటఁ జెవిమూసి నవ్వుచు)

తే. గీ. ఎసఁగు దశకంఠుఁ డుగ్రమాహేశ్వరుండు;
మీరు లిరువ ధరాధీశులెల్ల నిక్క;

శంకర శరాసనారోపణముం గనవు; యయొ
యేమి కాఁగలదో! సీత భూమి జాత. ౪౭.

శతా—(కినిసి, యాకారము గానరానీయక) జన్నెగట్టా యిట్టి విశ్లేదా వినయ ప్రబంధము వల్లింపఁజేయుచున్నది. కాఁబట్టియే నేఁడు నీ రావణుఁడును మాహేశ్వరాగ్రగణ్యుఁడయ్యె.

తే. గీ. శంభు నాధారమైన యచలము నెత్త
నతి కుతూహలి; యెక్కడ నతఁడె చాప
మగును మాహేశ్వరుఁడు నీ దశాననుండు;
మాయికుల యాత్మపక్షపుమాట లహహ. ౪౮.

(శౌష్కలునికంటె నన్వ్యలించుక నగుచున్నారు)

శతా— (కోపాకార గోపనములతో) రామభద్రా.

మ. శివు మంజేతి విభూతియంటునరచేఁ జెన్నొందు నీ చాపము
న్భువన ఖ్యాతముఁజేయు సజ్యము; మొగిమ్ము ల్పొందెడింగాత వి
రచితానంబుల యాత్మబాహువుల తీవ్రజ్యాసమాఘాతజా
త విశిష్ట వ్రణరోరుహాళ్కిణ శోభాయమానచ్ఛాయయే ౪౯.

శౌష్క— (రోషముతో) ఓరోరి శతానందా? ఏల యిట్లు తెలివిమాలినవాఁడవై మా యెదుట పులస్త్యగోత్రజు మహారాజు ధిక్కరించుచున్నావు. మాటకముం జాలమైచి జేపుచుంజెకొంటవలె నీ కిట్లు దశానను నవమానించి మానవమాణవకుం బ్రేమించుట యెట్లు, ఒండేని నీతల్లి యహల్యకు మాన్యతము గౌతము విడిచి తామస్సంబోని వేగన్నులు గలుగు నింద్రునిపై వలపెట్లు.

శతా— (క్రోధగర్వముతో) ఏమంచుచున్నావు! ఓరీ! ఏమనుచున్నావు! మా యెదుటనని.

విశ్వా— (చనవుతో నలిగినట్లు) వత్స! గౌతమా! వట్టి జగడము మడుగు ముడుగుము ఈ బంతి తలల రాకాసిజేని యొజ్జ మనయింటికి వచ్చినవాఁడు. (చిన్నవోవుచున్న రామలక్ష్మణులనుజూచి నవ్వి) నాయనా! రామభద్రా! జనకవంశపురోధ నీవు నింటి ఘంటెఁ జేర నను మతించుచున్నాఁడు.

రా—(గురువు లానతిచ్చినట్లె) అని యడకువ నిగ్గుకొని కంతోఁదిగ లక్ష్మణునితో వెడలెను.

శౌష్క— నృపతపోధనా? హాలకేతనా! ఘనపుణ్యుఁడవుగా నున్నావు. తొల్లి పరమేశ్వర పరిచర్యాసత్కార్యంబునఁ దొల్లిని తలలు నఱకఁగా.

మ. కనమిందాదృశ చిత్రకర్మ సదృశాకాంక్ష్యంబు పూర్వైతకు
ర్వ్యసనంబందు నపర్యనీయపు విలక్షత్వంబు వీక్షించి దా
ని సడంగింపఁగ నీ జగత్త్రితయము న్వేఁడె న్సురారాతి నా
ఘనసయ్యావ్రైదవమో మె దప్పుడదె చెందు న్నీకు సర్థిత్వముల్. ౫౦

శతా— (లేచి తెరవంక చూపుతో హర్షమాశ్చర్యమును గదుర) చూడు చూడుఁడు.

శా. ఎంచే నేకిధనుర్ధరుండు మహిమో పేతుండునా శూలిక
య్యెందదీవ్వరరనేత మౌర్విమయును నాకృష్టిన్వళింపంబు ము
క్తిం దాఁ జెందెడుఁ గంకణత్వదశనుం గేలన్

(జనకుఁడు తమిగనఁజబుచుచున్నాఁడు)

శతా—

కకుత్స్థాన్వయా

ర్భింకుం జిష్టదె జామదగ్న్యగురు విత్తేలాగతి క్షోపిటుల్. ౫౧

(చెకలాం) లక్ష్మణుఁడు.

సీ. అష్టశ్రుతులు గింగురన విధాతకు, మాఱు సెలఁగంగ నష్టదిక్కులు, మహేశు
నష్టమూర్తులు వడఁకాడఁ, గశ్యపదష్టకము వసుల నాభుజంగ
మాష్టకులంబులు నష్టుల బధిరము ల్గా నొనర్చుచు నన్నగారి బాహు
దర్పమున నీవ్రిలు దర్పకారాతి శరాసన కలకల మడరు నిదిగో

జన— (ఎంమివెత వింతయుఁ బెనంగొన) ఆహా ! క్రీలినదియునా?

శతా— తే. గీ. విస్మయమున వైదేహి పెంజ్లిపనస,
సుజనుల మొలకచెక్కుల సొబగుసొటు;
వగలు నడఁప నుమశ్రుతు ల్బఱంగు మింట
రామసంత్ఛుణ్ణచాప వజ్రస్వనంబు. ౫౨

శాష్క— (దుఃఖాశ్చర్యములతో) (తనలో) ఔరా దురాత్ముఁడు రాచ మిటుఁగొటులు
సర్వకర్మిణప్రతాపుఁడు.

జన— (సంతసముతోఁ బాదముల పయింబడి) సంయమధనా! కుశికనందనా!

ఆ. గీ. ఈ మహీకుమారి రామభద్రుఁడు నిజ
శౌర్యమునసె కొనియె స్వగృహాసమయ
మున నొసంగుబాఁడ మన యూర్మిళను లక్ష్మ
ణునకు భువన మహిత సూత్నిచంత. ౫౩

విశ్వా— (మందహాసముతో) చెలీ? మాఢ్వజా? నీ కిష్టమయినస్లై.

శతా— (జనకుని చెవిలో నిట్టిట్లని చెప్పి) సామీ? విశ్వామిత్రా. నెలతాలుపు విన్లై

క్కొడుకు పేరి ప్రియవార్త మొదట వినిచిన నాకును బహుమాన మివ్వవల యునప్పు.

విశ్వా—— (నవ్వి) నాయనా! ఇచ్చెద నేమి గోరెదవు

శతా—— కుశధ్వజుం గూంతుల మాండవీశ్రుతకీర్తుల భరతశత్రుఘ్నులకుం బెండ్లిసేయం బ్రార్థించెదను.

విశ్వా—— ఇట్లగుంగాక (శతానందుని హస్తమునం బట్టికొని) మనమె యంతయుం గావింపవలయు, దశరథుం గుటుంబసనాథు రావింపుము.

జన—— ఇప్పుడ ప్రియమిత్రు నుత్తరకోసల వసుధాకళత్రుం బిలిపింపఁగోరి యీ మహాతాపసు నాంగిరసునె పనుపుదును.

విశ్వా—— ఈవిధమునం గావుతను

శతా—— (లేచి) వేఱు గొప్ప సందేశ మేదే నున్నదియా

విశ్వా—— ఊహాపోహ సమర్థమాత వగుదువు నడుపుము. (అన శతానందుండు వెడలెను)

విశ్వా—— (హర్షముం గనంబఱుచుచుం దనలో)

మ. వరబాహాబలభగ్న శంకర ధనుర్వ్యాఖ్యాత విక్రాంతి భా
స్కరకుల్యుం డొనరించె మైథిలుం బ్రతిజ్ఞావార్ధి పారీణుఁ; బ్రా
త్త రహిం బెన్నగు పెండ్లిసంబరముల నర్థ్యంబులౌ మిత్రమం
దిరము ల్గాంతు; మినేందువంశములఁ బండె న్నేఁడు మా దీవనల్. ౫౪

శౌష్క—— (నివ్వెఱ రోసమును గడుర నించుక నగుచు) ఓ సీరధ్వజా! మనుజునకి ఘనత గలిగించు విద్యావృద్ధ సంసర్గముకంటె వయస్సులు తుచ్ఛ సాధనములు. కావుననె నాగటిచాలున దొరకిన నల్లపిల్లను వరింపవచ్చిన పులస్త్యకులమును వదలుచుం గడు వృద్ధుఁడవయ్యు జడమతివగుచున్నావు. (మునిం గాంచి) కాదు కాదా. నేఁడు నించుకయు మించి పోలేదు, నీకును లంకానాయకు నైజంబౌ టెఱింగింపం జే పించిన నేరము మాపికొనుట కిదియె సమయము. (విశ్వామిత్రుండు ఆమాటయం దనాదరము నభినయించుచున్నాఁడు)

జన—— మహాత్మా! రమ్ము. తాం జేరి రామభద్రుని మోము జాబిల్లి వెన్నెల జాలునం. గల్లవిల్లుతాలుపులు వేకొండిగ మైథిలిం బ్రార్థింప మఱిగిన మదిం బుట్టినట్టి. వేఁడి వేలుపు వెలుఁగులఁ గమలిన కలువల కొకింతవ్యాకులభక్తి బెంబస్యఁబంకజము కంటె వేఱు రోగహారిగలదా! (అన లేచి నడుచుచున్నారు)

శౌష్క — (ఖేదముతో నాకాశమున) అహో దయనీయా! ధరాతనయా! పౌలస్త్యుఁడు
ప్రార్థించిన నాలోచించుచు నిన్ను హింసించుచున్నారు.

ఆ. గీ. అస్వతంత్రురాల హా సీత నిను సర్వ
భువన విజయలక్ష్మి సవతిఁజేయు
నెవఁడు నీకు స్వజను నెవనిని గనము జ
నించితేము ప్రక్కలించి భూమి ౫౫.

(కినుకతో జనకుంగూర్చి సీరధ్వజా) ఏవి.

మ. బహుపౌరాణపరాక్రమస్తుతికథావద్యార్థ్యమూ లుద్ధధూ
ర్వహరాత్రించర చక్రవర్తి భుజవజ్రస్తంభము ల్లోఁ దలం
చి హరింపించుచు దాన సీధువు వహించె న్భూషణ ప్రక్సమ
స్పృహణీయత్వ మమర్త్య భృంగతతికి జ్జిష్ణుద్విపంబు న్గటా. ౫౬.

అవియు నుండఁగా,

తే. గీ. వంచితుఁడవౌట సుజనసంబంధమహిమఁ
గాంచఁ బున్నెంబు లేదయ్యెఁ గాని నీకెః
రావణాసుర హస్తవర్తనముఁ జెందఁ
గలదు తప్పక వసుమతీ గర్భజాత. ౫౭

(ఆక్షేపముతోఁ దెర కెదురుగఁ జూచి)

మ. సురరామాతిలకంబు లెందు నిడ వీచోపు ల్తరంగించు త
న్మకుదోఘుంబుల దోర్మహాపరిఘ గంధం బెల్లెడం గ్రమ్ముటం
బరిశుద్ధుండు జగత్త్రయానుభవ సంపన్నుండు పౌలస్త్యుఁ డీ
వరగాత్రం గొనఁగోరె నోరి రఘుడింభా చేకొనంబోకుమీ. ౫౮

(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఆహా యీ జరగిన గొప్ప కార్యమును దన్మంత్రియగు
మాల్యవంతునిఁ బురస్కరించుకొనియె లంకాధీశ్వరునకు విన్నవించెద. (అని
నందఱు వెడలిరి)

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కౌశికసత్రియాన్వసేశ్వరస్పృహాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలాయన సూ
త్రసంయుక్తాపస్తంబ సేత్రాకుండి వేంకట విపశ్చిత్పుత్త్రసీతారామాగ్రజద్విత్వేది
వంశమౌక్తిక సోమనాథదేశిక ప్రసాద సమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తి
శాస్త్రికృత భట్టుమురారి మహాకవి ప్రణీతానర్ఘరాఘవ నాటకమునఁ
గామాది కార్ముకభంగ నామకము తృతీయాంకము.

చతుర్థాంకము.

(తరువాత మాల్యవంతుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

మాల్యవంతుఁడు— (ఆవులించుచుఁ గన్నులు తుడిచికొని) ఓహో రాత్రి తెల్లవాఱి నదియే. అల్లెకా.

మ. కనవేఁ జాల దెస ప్రథాంగ గృహిణీ గార్హస్థ్యము న్వంచి, మే
ల్కానఁ దిగ్మద్యుతితేజు లింత నెలవెల్గు ల్విద్దురం జెందఁ; ని
ష్ఠుని గాకు ల్దమ గూఁటి చెట్టుకొన నిబ్బాం జెందుచు న్గూసి ని
ర్ధ్వనులై సారెకు గుర్తుపట్టు నిజయూథధ్వానము ల్బీతున౯. ౧

మఱియు,

శా. పాంథుందమ్ములవిందు దిక్ప్రియుఁడు దూర్పు న్సజ్జిక స్సిద్ధరా
లం దగ్స్న్యర్భవనాడు లూఁదురుచు లివ్వ వ్యాహతిస్థానపు
ల్సెందె గ్రామీణిఁ గోరు పొందు నీడ రల్సెర్చు ప్రథాంగద్వయా
బ్బందేందీవరవల్లికావనముల న్వార్వార నిక్షేపము౯. ౨

(కలయం గనుంగొని మెలమితో) మేలు, బంతి కొత్తుకల దొరచేయి గడియలు ప్రోచు నీ రాజధాని నెల్లెడల నలరు పురజనులపొందు పోఁడిమి పొనరారుఁగదా.

మ. వరుసం జీఁకటి వర్మము ల్వగుల నీ పౌరస్త్య దిగ్గాత్రి నం
బరరత్నంబు మయూఖకోరకతతి న్వ్యాపింపఁజేయుః న్నవ
స్వరస గ్రామకళోపదేశకు గృహంబంగుండి యుఁదేగు నుం
దరి తుమ్మెంం దన ఊమ్మున న్మోసలి చందంబైన కస్తూరికల్. ౩.

వెండియు,

మ. అదిగో వెల్గెడు వేవెలుంగు సుకుమారాంభోజినీ నర్మకా
రిః ద్వశాగోచరము ల్విపర్యసితమూర్తి న్గాంతచక్షుస్థలా
స్పదము ల్కుంకుమపత్రమకరు ల్పాలిఁడ్లరోమాంచము
ల్పాదువంజేసెడు నుత్పలాక్షులకు సంపూర్ణంబుగా నిత్తఱి౯. ౪

ఇటను,

క. ఒండొరుల చెట్టవట్టుచు
మి డని యిలువెడలివచ్చు మెలఁతుకలేమో
గొండాడెదరు నఖక్షత
ముండనిచోఁ జనులఁ బులక లొప్పారంగ౯. ౫

(బొందుకడం గాంచి) ఇందుఁ గదు బెడంగున్నది

మ. అలరం జేయదు క్రొత్తశోభనపు ప్రాయమ్ము లడ్డంగా నెచ్చెలు
ల్చెలు నానందల వాంచి యేకతము రేవ్యాపారము ల్వేగఁ జ
న్నులఁ బత్రాంకురము ల్లిఖించునపు డింతు ల్వీరలీకాంతకు
న్గలుగం జేయును దాఁగు గోటి గుటిలజ్ఞప్తి న్గమత్కారముల్. ౬.

(ఇంచుక నేపాలోచించి) అయో వైదేహిని వరింపం బంపిన పురోహితుండు నుడువు కకుత్స్థకుల కుమారుని మగటిమి పేరిమి విన్నకొలెఁ గష్టదశ ననుభవించుచున్నాను.

చ. నిరుపమ మెట్టుపుట్టు ధరణీస్థలి నద్భుతమైన తేజమే
యరయిక లేక పక్త్రికయుఖు నా చరితమ్ము లవే విచారత
త్సరత యుసీ నిశీధిని సదా యని మీలిత లోచనంబుల
న్జరగెదు మాకు సొంతముగ శాంతి నభఃకమలంబు మంత్రికిన్. ౭.

ఇంకను,

మ. విన సైరింపఁగరాని వింత మిథిలావృత్తాంతమాలించి నె
మ్మనమందుం బడు చింత మాటఁగ మొగంబం దాదెస న్మొల్కొన
న్వారిర స్బిడ్డఁడు లంకఁ జేఁడిపుడు మాకుల్లాసము న్జేయఁడై
నను దేవేశచక్షుషి హస్తగతసంతానస్రగా మోదియున్. ౮.

(విమర్శించి) అయ్యయో ఈ, మా, చిరజీవనము భరమౌ త్పాదనము.

చ. మును వివి క్రీతుండైన తృణబుద్ధి నహంకృతి ధిక్కరించుచు
న్మనుజులఁ గోరుకొంటివి సమస్త జనమ్ములచే నవధ్యత
న్ననుఁ గడు నెంచు మర్మమున నాటుట నయ్యది నేఁ డయోశమ
మ్మును గను నెండెఁ నీదు గళము ల్పదియున్నవి నీకు బిడ్డఁడా. ౯.

(అరయికతో) ఔరా? మిథిలాధిపతి కార్యము నెఱుంగమి.

శా. కాకేపోయిన మేము గాధిసుత నిఘ్నంబైన చిత్తంబున
న్జెకోనన్మతగల్గు బంధులము; ప్రాచీనుల్పులస్త్యాదులే
నా కాంక్షం గన రెట్టు లింద్రముకుటప్రాంతస్ఫురద్రత్నభా
రాకారాజితఖుండు రావణుఁ డెట ప్రార్థ్యుండో యల్లుండుగాన్. ౧౦.

మిథిలావృత్తాంతము లారయ వెనుక ననుపఁబడిన యమ్మాయి శూర్పణఖ యెంత మసలెను.

శూర్పణఖ— (వచ్చి సంతసముతో) అమ్మరో చక్కని ముద్దుపెండ్లివేసము సింగారమున జిగి మిగులు రఘుకులకుమారుల మోముదమ్ములం గనంగాంచుట నేవపుఁ గల్లమూఁ సితనంబుననుం బున్నెంబుఁ జూలఁగొంటిఁ, అమ్మ నిట్టనివారిచే యొపట్టినను సుఖపెట్టుట గొనములకుఁ బుట్టుతోఁ దట్టినయది

మాల్యవంతుఁడు— (కని నెనరుతో) అపుర యమ్మి శూర్పణఖయా? అమ్మాయి నే నిందున్నాను ఇట నిట నీవు (రమ్ము)

శూ— ఆహా యీ కోటబురుజుకొనకటకటాలనే మాతామహుఁడు (ఉన్నాఁడు) ఔరా పావనార్యముల దుస్స్వభావము. ఏలయన, నిపుడు గడు పేల్కానుట గన్నులుమండం బ్రతిక్షణ మావులింతలఁ దెఱచు నోటితూఁటున నెడఁ దనుండు పెట్టినపుఁ బలువనులు గవఁబడ నెతఁడో వెలువాఁడు బలెఁ గనఁబడెడు, ఒండేని సాధారణుని మంత్రిత్వమును దుస్కరము గదా, తెగువతమి మిగులు జతనము పెట్టి నడతెలుగల మనరాజు రావణుని మంతిరితన మెంతయు నొనరింప నలవి కానిది, నన్నే వేచియున్నాఁడని తలంచెద కావున నీతని యొద్ద కరిగెదను (అంగదతోఁ జేర) అయ్యా నమస్కరించుచున్నాను.

మాల్య— అమ్మీ! కళ్యాణివి వగుము ఇటఁ గూర్చుండుము. దశరథుఁడు భరతశత్రుఘ్నులతో మిథిలాపురముఁ జేరెనా?

శూ— (కూర్చుండి) దశరథుడు వచ్చి కొమారులకుఁ గన్నెవని జరపినతరువాత నెనే మిథిలానగరముఁ జెఁదితిని

మాల్య— (నిట్టూర్చి) సీతకుఁ బెండ్లియయినదియను నీయర్థ మతిస్ఫుటము.

శూ— అవును.

మాల్య— (పరికించి) ఔరా దురాత్ముఁడు కుశికాత్మజుఁడు రాచబాపనిచెడు నాటకము

మ నరనాథు న్నమువృద్ధ వేఁడె సుతు జన్నంబాద నిర్విఘ్నత
న్బరియార్పించెను నేర్పి యాయుధము లాపాలాశుల న్వాల్ల శాం
కరము న్భగ్న మొనర్పఁ జేసె ధరణీ కన్యాకరస్వీకృతి
న్నేరపించె న్మతి యేమి యీ కపటవిజ్ఞేయ శాసించునో ౧౧

శూ— అయ్యా, ఇది యిట్లె అందాబాపఁడు వసిష్ఠమహామునికంటెను స్ఫురణగల వాఁడుగ నగపడెను.

మాల్య— (నవ్వి) తపములచేత సీతని క్షాత్రమునకు బ్రాహ్మణ్య మాదేశమైనను స్థాని వంటిది యగుట రాచహాళతనమును దడవదు. మఱియు నిసర్గసౌద్యుఁడును

గాకుత్స్థవటువు, పాడవాటుఁగాఁపు, వడుగున నేలతాల్పుఁ దపమునఁ బుడమి వేలుపునకు నీ ముప్పట్టములుఁ దమునివలనఁ జదువుచుఁ గుచ్చితుఁడుగ మారును అట్లైకా,

చ మదమొదవించు సజ్జనులమాన్పిన సాజపుఁ డక్కులానితోఁ
జనువుట పెంపదేఖలత, సర్వభయమ్ములు నించు చీఁకటుల్
ల్పరువుసుగాక చిక్కొలజానగు కెంపువెలుంగు; మోదమం
దద పధికాళి దాఁగినఁ దా నభయంబె ప్రవృద్ధమయ్యెడిన్. ౧౨.

కానిమ్ము కడచినది త్రేతాసేల, ఇపుడు తాఁ జని సీతం దోడ్తేఁ గడంగు రాకాసి మన్నీని నెట్లు మానుపనగును.

శూ— బలవంతులు దక్క వేఱుపాయము గానరాదుగా

మా— అమ్మీ అట్లు వాక్రువ్వకు వాక్రువ్వకు, అట్టి నయవిజయ వీరాంకురములు నైకొన్న విదేహమహీపతిదుహితం బలిమి నపహరించుట మహాపాపము గదా, అరయుము,

మ పరఁగం జాగఁడు బాహుదండయుగదర్పవ్యక్తి భీతాత్ముఁడై;
యొరుతోఁ జెప్పఁడు జానకీపరిణయోపోద్ఘాత మన్లజ్జఁ గుం
దరు రాము న్నగి మూఁడు లిట్టరసి యానంబెట్ట వీరుండు శం
కరు విల్లట్టిది యంతె నెక్కిడియె నాకర్షించెఁ దున్మె న్వడిన్ ౧౩.

కావున నాతనియందు సమర పరివృఢుఁ డౌ కతాయగా నెట్లయ్యెకొందుము.

శూ— (నిట్టూర్చి) తాతగారు నిర్ణయించినట్లయగు ఆహాహా కాలమహిమము. ఇపుడు ముల్లోకముల గెలుపులచ్చి నవలీల బందెకత్తెం గావించిన మహారాజు రావణు నెడను నెట్లాలోచింతుము.

మాల్య— అమ్మీ

మ దివిజాస్త్రంబుల కొజ్జయయ్యె మునియు న్దేవాళికి న్సంబరం
బవు నెంతే భవచాపభంగమున నౌరా! ముజ్జగంబిద్ది రా
ఘవు డాక్షిణ్యగుణమ్ముల న్గౌసియె నిక్కంబంచుఁ జింతింపు ప్రా
భవ సంజ్ఞం జెడ మాత్రేడన్మనఖిలత్వంబే ధరామండలిన్. ౧౪

శూ— సందేహమేమి; యా వివాహమహోత్సవమున నంతయుఁ గన్నులారఁ గాంచితి.

మాల్య— కనుక బలిమి మైథిలి నపహరింపఁబోయిన రావణుని కౌశికనేకులు విసరిన పెంకులచేఁ జావుమూఁడెనట్లగును. అట్లైన, చిత్రంబొత్తికొనపోవుచుండ రాకొమరుం డెట్టు లోర్చునెందును. రాముఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁ డగుచుండ

మంత్రులు పురజనులు దేశవాసులును దోడ్పడ నతనికట్టుచుండిరి. శరీరసంబంధు లగు చుట్టములం జెప్పనేల ఓరువరాని గోడు గినుకలన్ని తేజు కారుచిచ్చు వలెఁ బొగులుచు రాష్ట్రమునకు నవ్యరాజ్యాధ్యక్షుఁడు నగుచుండిరి.

శూ—— (వెచ్చగ నిట్టూర్చి) అయ్యా! ఇప్పుడు తెగువని యేది.

మాల్య—— అమ్మాయీ! విను, కార్యజ్ఞులాల జరుగుదువు. జాంబవంతుఁ డనువానరుల మంత్రి కలఁడు అతఁడు మతంగాశ్రమమందున్న శ్రమణాయను సిద్ధతాపసింజేరి వాలిసుగ్రీవుల విరోధముచే నిర్ధనులై [illegible] లక్ష్యతులును నగు ఋష్యమూకముల కిష్కింధం గుమారు సుగ్రీవు నభిషేకింపఁదలంచి రామునకు సహాయము గోరు చున్నారు

శూ—— (వెతతో) అపురా రామచంద్రునకు వాలివధమును [illegible] ఎంగఁ దలంపఁ బడుచున్నాఁడా! పయింబయి,

మాల్య—— మఱియు నయోధ్యయందు కైకేయి భూతవార్త నడుపఁబంపిన మంథర యను ముసలిదాసిని కడువేడిపేదలు [illegible] డమంట నను నుండెను మిథిలాప్రాంత దూరనిర్జనారణ్యమున నున్న మునిసత్తముఁ యాజ్ఞవల్క్యుని సేవించి యిపుడె నిమాసయుక్తిఁ వచ్చిన [illegible] హనూమంతుఁడు నడుపుచున్నాఁడు. కావున నీవును నామేలుకై హనుమ నియోడలోమం బర కాయ ప్రవేశవిద్యచే మంథరాశరీరముం జొచ్చి నట్టి యచుపడి నీవార్తను దశరథునకు విశదపఱుపుము ఇట్లు జగము పితృ [illegible] ప్రసంగమైన నతనిను పడుకులు ముండ్లు మిట్టపల్లులు పులులు [illegible] మలు తెఱ చగు పెనుగానంబడి పరదేశి రాచకొమారుఁ జెల్లెడ [illegible] బట్టియె తప్పక వాలిసంహారముపకార మొనరింప [illegible] గోరుచు సుగ్రీవుం జేపట్టును, అని ప్రార్థించెను.

శూ—— (ముచ్చటతో) అయ్యా ఆవార్త. యేది

మాల్య—— (చెవిలో) ఇట్టిట్టు (అని చెప్పుచున్నాఁడు.)

శూ—— (నగుచు) ఓహో ముసలి యెలుఁగు కపటము జాణతనమును, పైఁపై.

మాల్య—— పిదప నా శబరయోగిని సుగ్రీవగుణానురాగమున నంతయు నట్లే యని యంగీకరించి యపుడె విదేహనగరి కభిముఖియై యేగెనని, జనస్థాన విహారులు రేద్రిమ్మరులు వచ్చి నాతోఁ దెలిపిరి కావున నీ జాంబవంతుని పన్నుగడ ఫలింప విరాధాదులు వసించు వింధ్యగిరిగవుల మెలఁగు రాముని చామ నపహరింప ననువు పడునని మన మాయల్లా! సురాసురసమరయోధ ప్రథమగణ్యుఁడు నాజినందిత

దేవేంద్రదత్త మాయాహరణ మంత్రధారియై నగు దశరథ భూదారు చేరువ నిలువం
జాలవు.

శూ—(సందియముతో) అయ్యా! ఇంటికి వచ్చినవాని కిట్లపకారము సేయఁదగునా

మాల్య— (నవ్వి) అమ్మీ! మేలు, పెద్దలతో సముగా నూహించుచున్నావు. దరిఁ
జేరిన యతని భార్యాపుత్రుల నపహరించినవాని రాష్ట్రము లేఁగి సరిపెట్ట సమకట్టు
నందురు కాని, యీ సహజప్రతాపశాలి మన్నసాపున మనసైకొనఁడు.

శూ— ఊఁ. వేఱొకటి నుడివెద. రామభద్రుఁ డిట్లు చేయునా!

మాల్య— సందియమేమి, లోకోత్కృష్టమగు నేదో యొకదానిఁ బ్రకటించుచు మహా
మహిములు రాచటికము నుకములనుసు రోయుదురుగదా.

శూ— ఇంకను నేదో వేఱొండు కీసు నిట వచ్చెననుకొందును.

మాల్య— (సంతసముతో) అదియేది.

శూ— "ఒకటకఁడు విల్లువిఱిచిన దాశరథిపై రోసమున సకలనరపాలవిరామఁడు
పరశురాముఁడు వచ్చె" నని నేను జనకరాజధానినుండి వెడలునపుడు వింటిని

మాల్య— (సంతసముతో) ఇదియెల్లం బొసఁగియేయున్నది.

మ. భుజసంఘప్రతిబద్ధ నార్మదన దాంభోగ్రాహ దంష్ట్రాంకుర
వ్రజబద్ధ వ్రణరాజికర్కశత నుగ్రం బేదో మే నొప్ప భూ
భుజు నా యర్జునుఁ గార్తవీర్యుఁ బరశుప్రోత్క్షిప్తుం జేయు మా
నిజనాగ్రేసరుఁ డెట్టిశౌర్యగురు వి క్రీర్యాలయుం జేసినన్. ౧౫.

కాని, యెల్లనేలరేఁడుల కుత్తుకప్రోవుల నెత్తుటి తడి నరసగు గండ్రగొడ్డలి దాల్చు
నీతఁడును దాశరథి నోర్వఁజాలఁడు.

శూ— (ఓర్వలేమితో) ఔరా యీ పాలనోటి రాచవడుగును మాతామహుఁ డిట్లు
మన్నించుచున్నాఁడు

మాల్య— అమ్మ ఇది యెటులంగవు

తే. గీ. సర్వరాజసమూహ దుస్సహము సర్వ
దేవతేజోమయమ్మును త్రిపురహరుని
చాపమును ద్రుంచు శ్రీరామచంద్రుఁ డఖిల
భువనములు గెల్చె ననుకొనఁ బోలు నమ్మ ౧౬.

ఇప్పుడో

తే. గీ. క్షత్త్రి రుధిరాంబురాశికృత త్రిషవణ
మజ్జనుండగు పరశురాముని యితఁడు

వచ్చె నేమగునో బుద్ధిబలము చాల
దూహ సేయంగ రాముని బాహుశక్తి. ౧౮.

కమల, రమ్ము. రాజగృహమునకే పోవుదము (అని వెడలిరి) ఇది విష్కంభకము.

(తెరలో) అయ్యయ్యో. జనకాగ్నిహోత్రపరిచారకులారా! పాద్యము. పాద్యము. పూజాద్రవ్యము. పూజాద్రవ్యము.

సీ. అజినబ్రహ్మచర్యవ్రతి, పృథుభుజాగ్రప్రరస్తంభితక్షాత్రజాన
కింజల్కనిభజటాశ్రేణిసంజ్ఞాభస్మధారుణిచక్రజైత్రప్రశస్తి
ఘనశస్త్రకిణగణాంకితనవవక్షఃపీఠసరతేజితవిశాలశాలి శరధ
శాటవీతరిమ్మరయాశుష్కమూహాలి మహితక్షాత్రకపోలభుస్పృగలిపిస్ఫూర్తి

తే. గీ. భీషణగుచేతఁ జతురంత ధారుణీశ
విజయరౌద్రనిషాదంబు చెల్లుబాలి
యంపపానులను గట్టువుట్టింపుఁ గుశల,
వడివడి విగింపుచునేతెంచె భార్గవుండు. ౧౯.

(తరువాత శరశరాసనములు కరముల నమర క్రోధగర్వములతో జామదగ్న్యుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

జామ— (చితలో) అయ్యో, ముందటముందట మధురము భోజించు జముఁడు నిరుపముల విరుదముగల మ్రింగెనే. వర్తమానమువలె,

మహాస్రగ్ధర. ఎవి శస్త్రాశస్త్రిప్రాణాకేళిఁ, బృథివి రణమహోత్కృష్టదేవీభక్తిద్యో
తదీరభ్రాంతహరమ్యాపద్దయమాలు తెరుళ్ళ త్రిగ్రగి ద్వేషభి ద్వా
రుది ధాత్రివాంత శార్దూలధవ్యలఁ గనరు; కరిట్యుంజ గండమ్మతెంట్ల
మ్మేపరుం బ్రాపింప, దబ్జంభువుటిపుకటకటాపువ్వులిల్ఫ్రీణి శ్రీయుణ్.

(విమర్శవిస్మయములతో)

మ. ధనుఁ దెరంటిగానంబు సేర్పఁజెరిపార్శ్వగుణిం, జ్యాతిం జెందుఁ గ
ర్ణవిభూషాశ్వాలము వ్యరత్రిమసురేంద్రద్వేషి కాంతాలికి;
స్వవిఘ్నాక్తరి బానెరింపదేని సురయస్మంతేయు, యాబోట్లకు
స్పృవిభగ్నాఘుగు కంకణమ్ము లభ్రరా భంజించె రాకం దనే. ౨౦.

(రోసమున నైగుడుఁ దిగుడి గనదుచుచు) ఓహోహో విదేహులారా దాశరథి రాముఁ డెక్కడున్నాఁడు.

చ. నలికిన కాత్రవిర్యభుజనాళసమూహముసుంతి మీఁదికి
స్వభుఁగెమ రక్తధారల నైన బగు శాల్యములెస్వ్వగొడ్డటి

న్జలచి యొనర్చితి నృపతిజాతినె యాహుతి; దాని కడన్ క
ర్కశతికిఁ దొంటితింటికి మిగుల్నృపనీచుల నేఁడు రోసెదన్. ౨౧.

(తరువాత ధైర్యసంతోషములతో దశరథరాముఁడు వచ్చుచున్నాఁడు)

రాముఁడు—

చ. చదివెం జక్కని చాపవేదమును సత్త్వాఢ్యుఁడు బ్రాహ్మణా
స్పదుఁడై పర్వత కన్యకాధవునితో షడ్వక్త్రుఁడుం బోలెఁ గాఁ
జూడరె న్యూరులకుం దపస్వులకు సంపూజ్యాశ్రముం దేశంబున
న్వాదిత్వం డేభృగునాథుఁ డా ఘనుని నే వీక్షింతుఁ బున్నెంబునన్. ౨౨.

జామ— (కోపనిందలతోఁ దిన్నఁగ గుఱిఁచి)

మ. గరిడీపోరున గాటపుం గనుక కద్గంబై కుమారుం దిర
స్కరణంబుం బొనరింప భగ్ననియమోజ్ఞాతుండవంచు, న్విరా
పరమేశు ల్గనులోన నవ్వుకొని నా వంక న్విలోకించి; రా
హరు బాణాసనభంగమత్తుఁడవై యాలింతు నే నక్కటా. ౨౩.

(అరసి ఆచార్య నే నడచినందునని విని సుబాహ్మఁడు రఘుకులకుమారకుఁడు గదు
నూపిరి వెలువరించె (కోపము పైకి))

సీ. ఓరోరి కాకుత్స్థులార మీకెట్టులు గాదయ్యెఁ గర్ణయుగళవిషయమా
రుష్టదేశాధిపతులొనర్చు గోహ్యతి పితృహింస నాది క్షత్రియముల నగు
కోపముఁ బాపమహాపకారకి మిరువదియొకమారు సంపాదితవిషమ
బాహుజజాతిప్రరోహము రోషాతిభూమిసంఛిన్న గర్భమిషాస్థ

తే. గీ. గాంత్రమేదోవసల్లైన యామగంధ
మున సుఘోరము జమదగ్ని మునితనూజు
దక్షిణభుజాభరణము విపక్షహరణ
దీక్షిత మ్ముకుఠారము దశతమము. ౨౪.

రా— (చూచి. సంతోషబహుమానములతో)

మ. దరమందీశఁడు సంపె హైహయపతి ద్దోశ్శ్రేణి య న్నిచ్చె న
న్నరిగా నెక్కె యురమ్ము నించు సకలబ్రాహ్మణ్యజయశ్రీల నుం
డరుఁ బజ్జ్వేన్న విజేత; శత్రుమముఖము న్నాంజూచె వెన్నిచ్చిన
న్నర సంప్రాప్తత షణ్ముఖుండు భృగుగోత్రస్వామి ధన్యుండుగా. ౨౫.

(క్షణము గనుఁగొని చిఱునగవుతోను) ఔరా యీయన మైవరపు, కలియుపలు
తలఁపులకర్జములఁ దర్శయా నింపునింపుచున్నది. ఆశుఁగా,

మహాస్రగ్ధర   జడల న్మూర్ధంబు, బాణాసనపరశుల నంసంబు, ముంజేయి రుద్రా
క్షల పేర్చేయంపకట్టె ల్పమరభటమహాప్రవ్రణోద్యత్కిణౌఘ
మ్ము నిమ్మాభ్యస్నతాత్యద్భుతభయకర మీ ఘోర దాల్పు న్నమస్రీ
చెలువం బొందించు కృష్ణాజినము ను భళి యీ చిత్ర మన్యత్ర గానన్.

(అని దప్పుచున్నాఁడు)

జామద— (కనుంగొని) ఔర యీ దాశరథి వినుగొనములకు సరియగు రూపున నలరించుచున్నాఁడు మే లోరి రాచకంద మేలు.

ఉ. వేళుల తోడ సర్వసృధివీవరవంశములు న్వికల్పున
న్నెలిగఁ జేరు నీవు సమదేభమహీధర కుంభకూట భి
త్కేళిసురూఢతైక్ష్ణ్యనఖకింశుకకోరకజాలు కేసరి
న్బాలకురంగమౌ, గ్లీపుడు పాటిలఁ జేయుదు తృప్తి యెంతయున్. ౨౭.

రా—(ఎల నగవుతో) మహానుభావ! భార్గవా! గురుతరుణుల కింతయె తారతమ్యము. దాని కేమి, (ఆలోచనీయమున్నది)

మ. కని చేసె స్వవుఁ గాధ్యగాద్వయుఁడు; నాగస్వామిహారుండె యా
ధనురామ్నాయగురుండు; విక్రమ మహాద్వారంబు; భూమండల
మ్మును సర్వమ్మును గశ్యపాదులకు దమ్మున్ జేర్చి; తీ సాటి చెం
దని, యట్టిట్టనరాని వైభవము కందంబైన నిన్ స్తోత్రికెక్కదన్. ౨౮.

జామ—ఓరి రాచపాపఁడా నీ యీ శాంతిసౌజన్యశౌర్యాతిశయమున నెమ్మనమున నేమొ తనిసినవాఁడను, కాని,

మ. కృతవీర్యాత్మజసుందరీనయనవారిస్రావవర్షర్తుసం
మితమౌ తూప్రులఁ బుట్టు రక్తజలధిం బిత్రాళ్యంబు సంతర్పణ
మ్ము తగంజేసి, భుజించి యెల్లవారల, న్బ్రాహ్మణుల యీ కినర్
కుద్ధతి నీ విందుకలాపువిల్విఱుచు చిహ్నంబైతి హాహా మఱిన్. ౨౯.

రా— (సస్మితుఁడై) మహాభాగ,

తే. గీ. బాలశీలానుసులభచపలత వృషభ
వాహువిల్లెక్కువెట్టితి వచ్చెనంత
నట్టి యశుభ మసంగత మెట్టొ యింత
నే హృదయమున నిను గణియింపనైతి. ౩౦.

జామ— (రోసముతో) ఆ. నీచ! రాచకూనా! ప్రథమనాథ ప్రథమశిష్యుఁ బరశు
రాముని నీవు గణింపవైతివా?

మ. బ్రతుకంగాంచి, పదానమందు యమదంష్ట్రాకల్పయద్వ్యాసం
తతియుక్తుండయి రెండుమూర్లు శరజన్ముం బరదన ట్లామె; నీ
క్షితి రాష్ట్రోర్వనదద్రదద్రద్రుద జయించె న్వీరుఁడీతండు విం
తతివారత్ములు సూక్ష్మదూణపయి భూజానిశ్చయ పాదిమై. ౩౧.

రా—తాటకాభయము ఆన గ్రహింపుము సామీ! ఆరయుమిచేఁ గణికేవణ్ణాతెనిగాని గరుతయునఁగాదు.

తే. గీ. త్వత్పదాంబుజవశీకృతవిశ్వాఖవదనయుఁ గని
నాన నెవ బ్రతక్కుడై కోరెఁ దానె యెవొ
పుట్టు గిరిజ భవానియు నట్టి నీదు
జననియే స్త్రీలలో వీరజననిగాదె? ౩౨.

జామ—(నగి) ఓరి రాచబిడ్డ!

క. కనుటఁ బుసను క్షమ మా
వినుతోద్వదు; కుశికజన్మవిదిత వృత్త్రం
వ్మానాజేర్పు; మదవుఁగడవడు
గాని వరతుఁడు గెలిచె త్రిలోనూ నీవాకలే. ౩౩.

రా—(తనలో) ఓహో! మహాత్ముం డిశ్వామిత్రుఁడని దానుచున్నాఁడు ఇప్పుడిట్లే (తానిట్లు) (పైకి) (ధైర్యముతో నించుకనగుచు)

చ. ఇరువదియొక్కమారులు జయించితి నఁగ్న్నుఁబోలు జెట్టి కీ
ధరణియు యెంత యర్థమిత్యం గడించినదయ్యె; నూత్నమా
కరములఁ బాలుఁ డీతఁడటంచు వీరుల దిట్టయా వ్రతం
బరసము మానా పూనుదయ నందెకు, పూర్వత యూకు జాతినే ౩౪.

జామ—(క్రోధమున నదిరపడుచుఁ దనలో) అహా! యూ దురాత్ముఁడు రాచవాస్త్రాని వీరత్వర్ణామార్గము తొలఁగని వరన ప్రతికచనముల చతురు! (పైకి) ఆ. హాహా త్తా! నీకుఁ బరశురాముఁ డెక్కజాతి నేతనై పూజ్యుఁడా? ఏం యప్పుడు నాయుధము చేకొనపు?

తేఁ. గీ. వినయముననఁ దూరితే మాకెదో వింతవేయు
వెలువరించెదు నీదువల్కులఁ గ్రతాంత
రదనకరవత్కరదిశోవరతునిరీక్ష
గ్రొత్తమంబయ్యె నీపును యూహా న్ముయిగా. ౩౫.

(బిగ్గరగను) అహాహాహా.

ఉ. జగములు మూఁటిఁ గావ సెరజాణ పయోరుహ గర్భుఁడాహు జం
బగు నృపవర్గమేని కులిశాభ భుజద్వయమందడంగె ని
య్యగ సుత ధర్మపుత్రుఁడు లయాగ్ని గ్రసించునో కీలజిహ్వల
న్నగమని దేవదానవులు చాల భయంపడమందు వెండియుఁ. ౩౬.

(తెరలో) భార్గవ! భార్గవా!

తే. గీ. క్షత్త్రపదమర్థహీనము గా నొనర్చి
యాగ మొనరించు నీకు నీ యవనితలము
సర్వమయ్యెను దక్షిణ సముచితఁబు
విడువు మిప్పుడు కైదువు విగతఫలము. ౩౭.

రాము — వీఁ డెవఁడో ప్రశాంత గంభీరస్వరుఁడు. కావున జనకుఁడు కావలయు. (అవంకఁజూచి) రాచతపసీ! సీరధ్వజా! మహాత్ముఁడు సూర్యశిష్యుఁడు ప్రాచీన వాజసనేయియనగు యాజ్ఞవల్క్యునితో వేదాంత సిద్ధాంతముఁ జదివి మహా వాక్యోపదేశ మొందినవాఁడ వౌదువు! కాని శిష్టుల ననువర్తింప నిది సమయము గాదు.

తే. గీ. పుడమి మూర్యేడుమాఱులు మట్టుడించి
యజ్ఞదీక్షాంతకారకు లైనభూసు
రాళి కెడి సర్వ నృపవధవ్యక్తశక్తి
మఖ్యకారము జంటపో ర్తాను సేట్లు. ౩౮.

(వెండియుఁ దెరలో)

తే. గీ. భృగుతిలక నీకు దండంబు; విడువగ యిది;
హృదయ మొనరింపు సదయ మహీనమాన
త్రిజగదభయప్రద మయ్యె నీభుజము సంతు
మొదలు రాముని పై యస్త్రశస్త్రఁ గొనునె కట. ౩౯.

మ — (రామునిఁగూర్చి) ధీర కర్కశస్వరుఁడు వీఁ డెవఁడోయి.

మాఁడవ — సామీ! ఈయన మా తండ్రి రఘునాథుఁడు.

ప — (చెతతో) ఇస్సీ. ఎల్లెడ రాచమొలకలు వెలువడుచున్నవి! (తెరవంకఁ గాంచి) ఓ రాజా! దశరథా! మాకు నామకునసె మిత్రుఁడగు పుత్త్రునకే మన్నింపఁదగుదువు గాని వీరవ్యవహార మెఱుంగవు.

తే. గీ. పురమథనచాపభేదప్రభూత, మహామ
రేయు దహియించుచున్న యర్చిస్సు తీవ్ర
మార్పఁ గోరెదుఁ గైదువు నేర్పు కాఁడు
రఘుజనకదారపుత్త్రినేత్రజలములనె. ౮౦.

(తెరలో) ఆ. జామదగ్న్య! ఏమి యిట్టు మేరమీఱి యాయుధసన్న్యాసముఁ జేసిన వారి సైతము బలిమిని విల్లు పట్టించుచున్నావు.

జామ— (రోషముతో) ఓరి విదేహకులహీనా!

శా. నీకీవెల్లులసామి యొజ్జ యొకరుండే యంతరస్థుండు గాఁ;
జేకొన్నాఁడవు నేమ మీవు; వయసిచ్చె న్జాల నంచోర్చెద;
న్వ్యాకొన్నాఁడవు వింటి పేరటులుగాన న్నిన్నిదే తీర్తు నా
స్తోకాశేషనృపాలసంహృతి ముఖాంచచ్ఛేష సంకాశనిఁ. ౮౧.

(తెరలో) భార్గవ భార్గవా! చ్యవనప్రముఖులు పెద్దలమాట పాటించి సారెసారెకుఁ బోఁడిగి పరబ్రహ్మపరుఁడవై మహనీయుఁడవైన నీకు బుద్ధులు మరలఁ జలించుచున్నవి. కాన మాను మీమ్మిఁదను నెంతదడవు నిన్నాయుధపిశాచి యాడించును.

జామ— (నవ్వి) అయో యాజ్యులపై నెయ్యము శతానందుని గలంచుచున్నది. కానిమ్ము. ఇతనిఁ జక్కనను న్నయించెదను. (అతనికభిముఖముగ) ఆంగిరసా!

తే. గీ. పశుపురోడాశరసికు నీ వసుమతీశుఁ
గావఁదగు నుర్వి రఘువులు గల రదంభ
ఘనభుజలు తత్కులమెదో సగర్వము నుఖ
మాడి భృగుపతి నీ యిష్టమంత సేయు. ౮౨.

(తెరలో) ఆ పాపాత్మా! క్షత్త్రియాపుత్త్రా! క్షత్త్రియభ్రూణహత్యా పాతకీ! ఇక్ష్వాకుల యాయుధము బ్రాహ్మణులపైఁ బ్రకృతి దుర్బలము. వారు నీవెట్టివాఁడవైతివేనియు నోర్తురు. ఏల యిట్టు లుల్లంఘింప మా బ్రహ్మవర్చసము వలనను వెలవవు.

జామ— (క్రోధహాసములతో) ఓరి బ్రాహ్మణాధమా! చెడిపె కొడుకా! గౌతమ గోత్త్రాపకీర్తికరా?

సీ. మనువంగసమున నీ మానిసిమొలకలు క్రైదువుకతఁ జెప్పఁగలరయేని
యాకృతి విజ్ఞేయ మయ్యోనే బ్రాహ్మణగణమందు నీకిష్టి గలదయేని

సమ్రాట్సమిద్ధిదాసాధకతమమిది పూని లవనహేతువు కయి మామ
కము శింజినీకశకర్షణోల్బణకిణ గ్రంథి వినిందనార్హంబుగాదె

(తెరలో) మహాత్మ. భార్గవ! భార్గవా!

తే. గీ. వేదివి వసిష్ఠు జ్ఞాతివి; విధిసుతుండు
విదితుఁ డా మహనీయుఁడు భృగువు నీకుఁ
దాత; యని కటుబత్తి మెత్తవడు నాదు
హృదయ మిపుడును దెగదు కుదృష్టివిడువు. ౪౩.

రామ—— (అట్టహాసముతో) ఓరీ దశరథా! ఏమనుచున్నావు? ఏమనుచున్నావు? ఇపుడును నీ హృదయము తెగదా! ఈ పరశు వాడకుండ నెట్లు తెగును.

(తెరలో) ఆ జామదగ్న్య! గురువులనును ధిక్కరించుచున్నావు!

ఉ. ఈదినమాది రామునకు నే ననుజన్ముఁడఁగాను; బుత్రిపౌ
త్రాదిని గాను నే రఘువరాన్వయజక్షితిపాలకోటికి; క
త్త్యాద్భుత నన్న ధీరుఁడొ యనాదృత భీరుఁడొ యందు రీజనుల్
గ్రా దనకేను గంకణము గట్టితి దుర్ద్విజఘాతదీక్షకున్. ౪౪.

రామ—— (తిరస్కారముతో రామునిఁగూర్చి) ఈ లక్ష్మణుఁడు నీకుఁ దమ్ముఁడనుగా ననుచున్నాఁడేమోయి.

రాముఁడు——(వెలుఁగు సిఱునగవులతో) అనుగ్రహింపుమయ్యా, అట్టిఁడే యితఁడు నేరము క్షేమి న్యాయైన జవ్వనమునకు వెనుకటి యీాదున నున్నవాఁడేవో కొన్ని యక్షరములు చదువుఁగాత.

రామ—— (అ ... నగవుతో) ఎట్టున స్నిపాటిదానికే నోరువని వానిఁగాఁ దలంచెదవు. ఇతఁడు నిన్ననుసరించువాఁడుగా, నీవు గ్రుంకుచుండ నీవెంటనె గ్రుంకఁగలఁడు. ప్రొద్దు చల్లారం బ్రొద్దురతనమును వెంబడిఁ జల్లారును. (తెరవంకగ) మే లౌరి లక్ష్మణమేలు. కడుఁ జిన్నవాఁడవయ్యు నీవించుక నామదికి మెచ్చు గమరఁజేయుచున్నావుగాని యిదిగో నీపెద్దన్న రాముఁడు వట్టివాఁడు.

మ. మును పుష్కరమునుఁ గ్రౌంచపర్వతగజమ్మున్ వ్రచ్చి బాణంపు గో
ళ్లను, హంసమ్ములపేరిముత్యములు చల్లన్స్వర్ణమహా సింహవ్వ
త్తిని జంపెక్కఁడు నాపయిన్నగఁటిమి న్దీంద్రించు నీవేమొ డీ
కొనునంతేనిఁ గుతూహలంబిడు భటాంకూరంబ వౌ దిమ్మెక్. ౪౫.

(తెరలో) భార్గవ! భార్గవా! పని యగువఱకు నిది డీకొను వేడుకయో పైకొను వేడుకయో యెఱుఁగ నలవిగాదు.

రాముఁడు— (కోపముతోఁ జెరకెసరుగ) ఆ. వత్సా! యేమి నేఁడు క్షత్రియుల్ల లనుచు నిరస్కరించు మిడిసిపాటు.

(తెరలో) అయ్యా! ఇదిగో నే నూరకున్నాను. క్షమింపుము జామదగ్న్య అన్న నన్ను నియమించెను.

జామ— (నవ్వి) ఓరీ రామా! యెట్టు లిప్పుడును సత్రియువాక్యమున నె మాయాగ్రహమడంపఁ జూచెదు. కవచధారివిగా క్షైనుడవునె క్షైనువులం బ్రతికరింపుము. మఱియు నోరీ.

తే. గీ. పుట్టితివి సూర్యవంశభూభుజులవలన;
శస్త్రవిద్యఁ గఱపెఁ గుశికాత్మజుండు
విడిచినను నీవు సుక్షత్త్రవృత్తి నిక్క
టంకమావలెఁ గొలఁకును గళంక మంటు. ౮౬.

రా— (గరువము చిఱునగవు నెదవ) మహాత్మా! ఇది నిజము.

మ. జననంబందితి సూర్యవంశ వసుధేశ శ్రోత్రి యాగ్ర్యోదరా
వని; దివ్యాయుధపారమందితిని విశ్వామిత్ర మౌనీంద్రుతోఁ;
జను లిం దెంచుత దుర్యశంబొ యశమో; శస్త్రంబు పట్టంగ వి
ప్రునిపైఁ బూనఁగరాని సాహసము సంపూరించె భీతి న్మదిన్. ౮౭.

జామ— (కోపముతో) ఆ. పాపా. వదరుఁబోతా! నీకుఁ బరశురాముఁడు వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులవలె స్వస్తివాచనమున జీవించు బ్రాహ్మణుఁడా! (వగతో) ఇసీ. అయ్యో. ఇట్టు రాచవాండ్ర పలుతెఱఁగుల పలుకులు వినుచున్నాను. (కోపాధిక్యమును గనఁబఱుచుచు) ఓయీ నేను.

తే. గీ. దశరథునిగూర్చి నలువు రాత్మజులతోఁడ
జనకకులగళగళిత నూతన రుధిరస
టలను రణభువి నెలమి జెండాలు గట్టి
రుద్రశిష్యుఁడు గావించు రౌద్రతరము. ౮౮.

రాముఁడు— (రోసముతో) ఆ. జామదగ్న్య. ఏమి యీ వాకువెఱబొమ్మ నతిఘోరముగఁ బఱచుచున్నది. అవసరమున నా కానొకప్పు డిశ్వాసకుఁడు [illegible] మరు,

జామ— (బొమముడి విఱుపుతో) ఆమీఁద నేమి;

రాము— (గర్వముతో) అటుపై.

మహాస్రగ్ధర. ఎది నీచే గంటప్రుందోయి నిరువదియొకండే మహీక్షిజ్జనంబు
ల్ప్రాదలించె న్ద్వాగమాత్వయ్యా మతి యెది పయస్స్వాద ద్వావింశము నె.
మ్మదిఁ గోరు న్దూతు నీవి ల్లిహీను మది గనంబర్ప్వమి నేఁడు చాలిం
పను నాచే యొక్క యా శాంభవము విలు గుణ ప్రాప్తముంజేసినంతన్

జామ— (కోపముతో) ఓరీ ఏమనుచున్నావు! ఏమనుచున్నావు! ("చూతు నీ విల్లిహీను మది గనంబర్ప్వమీ" మొదలు పద్యోత్తరభాగముఁ జదివి వెతతో) ఆహా! ఎల్లయెడల మండుచున్న భయంకర క్రోధపావకునకు విదేహదిలీపుల కొలములు నా సెన్ని యాహుతులగును. (బిగ్గరగను) ఓహోహో సప్తద్వీప కులపర్వత నివాసులార భూపతులారా. బయలు వెడలుఁడు. బయలుదేఱుఁడు.

చ. కౌశిక సుతతల్లి సైతము వధించి నృపాస్రిపు టిప్పకల్లు తీ
పుగను మెఱుంగు గొడ్డలెను బొల్చు నెతం డొనరించె భూస్థలి
న్విగత నృపాల; యచ్ఛరము జెజ్జనునం బడు నెంపచూరు క్రౌం
చగిరికి నేఁడు నంచలమిషంబున నా భృగుఁడగ్గె వెండియున్. ౫౦.

రాముఁడు — (హాసముతో)

చ. ఎమటనులేని భూపతుల నేటికి తిట్టెదు; నేను బాలకే
లిదళితపూర్గిద్వపధనుఁడ లేని సమక్షమానందు నీకు; దు
ర్మదకృతవీర్యనందనసమ స్తభుజావనకర్తనక్రియా
విదితము నీదు బాహువుల బీర మెదో ప్రహరింపు నాపయిన్. ౫౧.

జామ— (కోపాటోపముతో) ఆ. పాప. వేఁడివెలుఁగు కొలముకందా మఱి మఱియు నా గట్టుదొరపట్టి చెలువుని విల్లువిఱుపునె వర్ణించుచున్నావు. ఆహాహా రాచవాఁడును కార్తవీర్య భుజములనఱకిన భార్గవుని భుజదండమును నెఱకుచున్నాఁడు. ఔరా కాలమహిమాతిశయము. ఎన్నఁడు వినని ది వినిపించును. కనని యది కనిపించును. ఇంకను నోరి రాచపురుగా.

మ. చదివించె న్బహు రాజసంఘహననస్వాధ్యాయముం దంష్ట్రి వే
ల్మిది యాఁపు న్హరియించు హైహయుఁడు నా మేల్వెల్లు; బద్ధంబె యు
న్నది మీపై రుష యాకతంబున నె; యున్నంబోలు సాధారణం;
బది కాదిప్పు ప్రధాన; మాత్మగురుచాపాంతంబె మఖ్యాం బిటన్. ౫౨.

రాముఁడు — ఋషీ. జామదగ్న్య. ఈ తొంటికిఁ గొతపడగ పాఁతగిలినది గా. ఇదిగో నిపుడె గనుంగొనవలయు. (తెరకు నభిముఖముగ) తమ్ముఁడ లక్ష్మణుఁడ! విల్లు. విల్లు (తెమ్ము)

జామ — (తిరస్కారముతో) ఓరి తన్నెఱుంగని రాచబొమ్మ చారీ!

తే. గీ. ఈశభుజదండపీడనభీతపాద
మా ధనువు నుఱ్ఱ్ని విఱిగె; నీ వైతి పోతు
మాత్ర; మిందు నూతన రాజకమధనసాధ
నమ్మ వెన్నుని విల్లదిజ్య మొనర్చు. ౫౪.

ఎక్కిడినపిదప నీవింటితో నాతో బోరంగలవు. శత్రుసత్రదీక్షితుల మగు మాకో, బహుకాలమునకు యీ యూపరశువు పాత్రమునఁ జేయుచున్నదియు. (అని రామునిచేనికి విల్లిచ్చుచున్నాఁడు)

రాముఁడు — (అందికొని) భార్గవా! యీ నేల యెల్లెడఁ గాలు చాత్రిలఁ జేయుచున్నది. నావు సంనూర్జమును సహించునొండుచోటికి కరిగెదము.

జాను — (రోషముతో నవ్వుచు) ఓహో! బ్రహ్మక్షత్రతేజముల నాత్మ శ్లాఘాపరులారా? నానన నింపు.

తే. గీ. శరణమగు మీకు సర్వశస్త్రప్రయుక్తి,
గజగు మిడుమీకు ధరణీదివిజులవారు;
లిపుఁడు రేణుకా కొడుకు శరకుపితుఁడనని
తలఁపదశరథ రామ మైథిలిఁ మొనర్చు. ౫౫.

(అని వెడలిరి) (తెరలో)

ఓహో పౌరులార! దేశవాసులార! మంగళవాద్యములు మ్రోయింపుఁడు. ఈ వైదేహీవివాహమహోత్సవమును బరశురామవిజయోత్సవముతోడను గలపుఁడు.

శా. ఇందుం గన్నియయోర్తు పండె మగు నం చీ సొంది క్రేఁగంట భూ
సుందర్యాత్మజ చూచుట స్వలముఖజ్యోత్స్న వివింబర్వ గో
వింద వ్వానన మెక్కు వెట్టి రఘుపృథ్వీభర్తృవంశాంబురా
శీందుం డాపయి ముల్కఁ గూర్చి గతిమాయించె స్వపూర్వ ద్విజున్. ౫౬.

(తరువాత రామజామదగ్న్యులు వచ్చుచున్నారు)

రాముఁడు — మహాత్మా! భార్గవా!

మ. అనిశైయన్న్యులు విల్చిన స్మరల రాజంమర్నయజ్ఞగ్రహ
త్ముని గోత్రంబున భూమిపాలుం రక్పతాస్త్రియుబ్బాసురశ్రేణి; నే
చినరామండదె పెక్కునాళ్ల శానరించె స్నియొడ స్సత్తపో
ఘన విద్యాద్భుతశౌర్యశిక్షణమయాంగా నీవు నస్సేంపుమీ. ౫౭.

గౌత— (నగి) చాలుం జెట్లు పొగడెదు సాపరాధుండవు.

తే. గీ. ఎది గనుంగొన నిను గనియించితి మిపు
డా జనార్దను తేజు నీయందుఁ గాంచి
బహుదినమ్ముల కన్ని యాపదలు వదలి
నిర్భరంబగు సంతసమ్ము నెమ్మనంబు. ౫౭.

రాముఁడు— ఇటు ఇటు రమ్ము మహాత్మా.

గౌత— (రాముని చిబుకమెత్తి చిఱునవ్వుతో) వత్సా! యారణ్యకులకు జనపదములఁ జిరసంచారమప్రశస్తము గదా. కావున మము మరల నెంచని పెదవు.

రాముఁడు— స్వామీ. మహానుభావుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుని గృహమున నతిథి సత్కారసముచితద్రవ్యముల సమకూర్చికొని మా జనకుఁడు జనకుండును నిన్ను వేచి యున్నారు.

క. రమ్యా విష్టరపాద్యా
ర్ఘ్యమ్ములుగొని చేరవచ్చు రఘుజనక కుటుం
బమ్ముల పూజలు గైకొని
సమ్మోదమునఁ బొంది శుద్ధిసంపద లిమ్మా. ౫౮.

గౌత— వత్సా! క్షత్రియ శ్రోత్రియుల యాతిథ్య మపరిహార్యమే. అయిన నిట్లు వానప్రస్థుల సదాచారముఁ దొలఁగుట నానగూరిన నేను ధర్మాచార్య యాజ్ఞవల్క్యుం జేరి దర్శింపఁ జాలను. ఆచారమో! దూరమునుండి చేసినను జేసినదియ యగును. (ఇంచుక బిగ్గరగఁ దెరకు సంముఖముగ)

క. ఈశ్వరేంద్రు చతుర్వర్గమ
పేక్షించెదు విబుధుడు తెలిసి స్మృతి నా యోగి
శ్రేష్ఠాంతర్యులకలకుని
మోక్షప్రదు యాజ్ఞవల్క్య మునిశ్రేష్ఠ నిదిగో. ౫౯.

(తెరలో)

తే. గీ. అహరహముఁ జేయుఁ బావక మఘముఁ బ్రిపద
గాయత్రి; పవమాన దేవతాక
ఋక్కులానరించునిను శుద్ధి వృద్ధిఁ బొందు
నీ బ్రహ్మము వాఙ్మయనిచయపరము. ౬౦.

గౌత— నిగ్గుదుదుటు నీ దర్శనముఁ జేయ నుత్సాహపడను; గావున నా యరణ్య గమన మనుమతింపుము.

(తెరలో)

మ. తెరవుల్మీయని తిన్ననానదు.. మాత్మీయాపుటి ల్వీడి మం
దిరమాత్మీయము మాకు నెల్లరకు నెంతే సద్గుణాంచచ్ఛిరో
వరమాల్యంబవు నీవిఁకేమి త్రిజగద్వ్యాపారధుర్యుండు మ
ధ్వరికిర్మ్యాడవమూర్తి భార్గవకులం బందొండె దానందముక్. ౬౧.

జామ— నాయన నా! రామభద్రా!

రా— సెలవిమ్ము.

జామ— ఆరుగుము. నిచ్చల మిప్పుడు నీయత్తవారు కళ్యాణమంటప మలంకరించుకొని నీరాక వేచియుందురు. (అని కౌఁగిలించుకొని వెడలెను)

రా— (వెతతో) అపుర మహాత్ముఁ డరిగెను గావున నేనును దండ్రిగారి యొద్దకే యేగెదను. (అని నడుచుచు ముందుచూచి) ఆహా జనకుఁడు జనకుఁడు నిటునే వచ్చుచున్నారు. (అని చేరుచున్నాఁడు)

(తరువాత జనక దశరథులు ప్రవేశించుచున్నారు. దొరలొండొరులఁ గౌఁగిలించుకొని)

జనకుఁడు— తే. గీ. ఎదవదలకుండుము నీకొడు కితఁడు సుచరి
తాతిశయమిది యగు నైరిహాసికులకు
సాజము విజయిరాజుల తేజుభృగుత
నూజు పరశువు నుదరము నుండికొనిరొ. ౬౨.

దశరథుఁడు — (ఎదుటఁజూచి మోదముతో) అపుర నాయన రామభద్రుఁడు వచ్చినాఁడే!

జన— చెలీ! మహారాజా! చూడుచూడుము.

మ. బహుకాలంబున కీ నగత్రయము మన్వజ్ఞేయుచున్నాత్రము
న్మిహిరున్సర్వకులాది పూరుషులకు న్మైత్సేయి గావించుచు
న్విహితంబేకొనవర్ణముఖ్యకనమై భృగ్వగ్ర్య విక్రాంతికి
న్విహరించు న్ఘనకీర్తిఁ డీతఁడు సుధన్నేత్రమ్ముల న్దుంచుచుకా. ౬౩.

దశ— (చూచి యాశ్చర్యముతో) మిత్రా! లాంగలధ్వజా! ఇతఁడు బాలుఁడయ్యు రఘురాజ ధర్మపాలన సర్వభారవహనక్షముఁడు. కావున సీతనియందు ముదిమిచే మోవ నలవి కాని వర్ణాశ్రమభరము మోపి మేము నెందే నాశ్రమంబున దిలీప కులానురూపమైన తపముచే శేషమాయుష్య మనుభవింపఁ గోరుచున్నాము.

జన—సుహృదుఁడ! దశరథు మేలు నీహృదయ మసదృశము. ఇదిక్రమమునం జేయఁ దగుపని.

రాముఁడు—(చేరి) అయ్యలారా మ్రొక్కెదను.

జనకుఁడు—రమ్ము రమ్ము నాయనా! రామభద్రా! (అని సంతసమునఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు)

దశరథుఁడు—(రామునిం గౌఁగిలించి) మిత్ర! జనకా! రామభద్రు నభిషిక్తుంజేయ జామదగ్న్యవిజయ హర్షావసరమె ప్రశస్తతరము కాలహరణమునకుఁ గారణమేమున్నది.

లక్ష్మణుఁడు—(రంగముచొచ్చి) ఇదిగో మాననీయ మన్థర తెచ్చిన మధ్యమాంబపత్రిక (దొరలు వితర్కముతో నొండొరులఁ గనుఁగొనుచున్నారు)

రాముఁడు—(సంతసముతో) తమ్ముఁడ! లక్ష్మణా! అమ్మకుఁ బరివారమ్మనకు నేమమ్మ మన్థరమ్మ వ్రాయుచున్నదియా?

లక్ష్మణుఁడు—అవును.

రాముఁడు—నిచ్చలు మనయెడఁబాటు నుత్తలపాటమ్మనమ్మలింపఁ జేయును.

జనకుఁడు—(లక్ష్మణుని చేతినుండి పత్రిక యందికొని చదువుచున్నాఁడు)

మేలు మహారాజు దశరథుతోఁ గైకేయి విన్నవించుచున్నది.

ఎట్లు. తే. గీ. పూర్వమొప్పినవే వరమ్ములవి రెండు
వేఁడుకొనెదను భరతుఁడు పృథ్వినేది
యేలు రాముఁడు పదునాలుగేండ్లు దండ
కనువసించుతఁ దమ్ముతోఁ గాంతతోడ. అని ౬౪

(భూవల్లభులు మూర్ఛిల్లుచున్నారు)

రాముఁడు—అమ్మ సెలవొసంగినట్లె (అని పత్రికశిరసున నునిచికొని) తమ్ముఁడ లక్ష్మణుఁడ మమ్ము సేవింపఁదోడుపడు మీవదినెను వెంటఁబెట్టుకొనిముందునిలువుము.

లక్ష్మణుఁడు—అట్లె (అని వెడలెను)

రాముఁడు—నాయనలారా! ఊఱడుఁడు. ఊఱడుఁడు.

జనకుఁడు—(ఊఱడిల్లి) అయ్యయ్యో,

తే.గీ. పెండ్లియాడెను రఘురాజవృషభుఁడయ్య
నాదిదేవుఁడుమామయౌ ద్వాదశాత్మ;
జనకుఁడెన్నంగఁ గేకయచక్రవర్తి
యడిగెఁబోయిది యాదృశమా! యిదేమి. ౬౫

(అని సొమ్మసిల్లుచున్నాఁడు.)

రాముఁడు — (చేలచెఱఁగున వీచుచున్నాఁడు.)

దశరథుఁడు — (ఉపశమిల్లి) తే. గీ. ఇదియెదో నడిమెడఁదలపదవి మీఱు
నగ్నిమయమంధకారమయమ్ము భావ
మిందుభోక్తృత్వమే నాది యిట్టినన్ను
వదలఁబూనెద వెట్లొకో వత్స! రామ. ౬౬

(అరసి) అయో అమ్మాయీ: నాముద్దుఁగూఁతురా! రేద్రిమ్మరుల నతిథుల సత్కా-
రింప దశరథునిల్లు సొచ్చితివి, (అని సొమ్మగొనుచున్నాఁడు.)

రాముఁడు — నాయనలార! ఉపశమింపుఁడుపశమింపుఁడు.

జనకుఁడు — (ఉపశమిల్లి యాకసమున గుఱినిలిపి.) మేలుసఖీ! కైకేయి మేలు. ఈ భూనందనియగు నానందనికిఁ జెనిమిటిననుసరించి యుంటయె యనుగ్రహించితివి (విమర్శించి యడలుతో.)

మ. విలుదాల్పుల్మిశువు; దశాస్యభుజము ల్వేండ్రంబెసంగించుచో
టులవో; కూఁతురుకం; దభద్ర చరితాటోపమ్ములా కానన
మ్ములు; తీపోనుసుఱుల్వాలంగి యయశమ్ముం దుష్పు భూనేత; యె
ట్టులు నీపుట్టినయింట దుశ్చరిత పుట్టుం గైకయీ యో! సకీ. ౬౭

మఱి కష్టము. మేము నెట్టులీభరతు రాసిరివినరవణపుఁ జీఁకటిమాపినచివురు కైకదుర్యశము దేశములఁ దఱచగుచుండఁ దలయెత్తికొని లోకులమొగము గనఁగలము.

రాముఁడు — (లేచి) అయ్యా! జనకభూజానీ. తండ్రి సుగమున్నట్టు నేను వినులాగున నీవు యత్నింపవలయు (అని వెడలెను)

దశరథుఁడు — (తొఱడిలేచియు) నాయన రామభద్రా నన్నుంబ్రోవుము (అని జనకుండు పట్టికొనుచుండ వెడలెను) ఇట్లందఱు వెడలిరి.

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కౌసినకుక్షి వ్యాసేశ్వర కృపాపాత్రాశ్వలాయన సూత్రాత్రేయ సగోత్ర ననామకన్యాపరిణేత్రాకుండి వేంకటవిపశ్చిత్పుత్ర సీతారామాగ్రజ ద్వివేది వంశమౌక్తిక సోమనాథదేశిక ప్రసాదసమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశాస్త్రాంధ్రీకృత భట్టమురారి మహాకవిప్రణీతానర్ఘ రాఘవ నాటకమున దశరథ విప్రలంభ నామకము చతుర్థాంకము.

అనర్ఘరాఘవము.

పంచమాంకము.

(తరువాత శ్రమణాజాంబవంతులు వచ్చుచున్నారు)

జాంబ—తరువాతఁదరువాత.

శ్రమణ—తరువాత మిథిలనుండి బయలుదేఱి మన్థరాకళేబరము వదలి మారుతి గాచిన నాశరీరమాశ్రయించి గంగయొడ్డున శృంగబేరమను బోయపల్లెఁజేరి యుంటిని.

జాంబ—పైఁపై.

శ్రమణ—పిదప నేనడుగుపెట్టఁగానె యందు వీరు రామలక్ష్మణులిదిగో సీతయను వర్తల్లెడవినవచ్చెను.

జాంబ—(ముదముతో) పిదపఁబిదప.

శ్రమణ—అనంతరము నీరామలక్ష్మణు లెవరని చుక్కానుకాండ్ర ఱేఁడు గుహుఁడు నన్నడుగ విన్నవించితిని.

తే. గీ. తనుజులను గోరకొనుచున్న దశరథుండు
మునియనుగ్రహమున నాదిపురుషుకళలు
నాల్గుగనె; నందుగుణనిధానమ్ము మొదటి
సుతుఁ డితండు; తృతీయుఁ డుద్ధతుఁడతండు. ౧

జాంబ—శ్రమణా చక్కఁగఁజెప్పితివి. పయిఁబయి.

శ్రమణ—సాగనంపవచ్చిన బంధువుల జలసమీపమున నిలువ వేఁడికొని తత్తఱపడుచు వచ్చిన గుహుఁడు చేరంబట్టిన నావ యెక్కి—

మ. తనతో నిద్దఱు రా నమర్త్యనది భూతస్వామి మౌళిస్స్రజ
మ్మును లంఘించి యితండు కేవిడి ప్రియమ్ముం దమ్ముతో నప్డునా
థనికి న్బారెడు ఆమ్మ చెంచుయువతు ల్దమ్ముంగన స్వేడ్క వెం
టను గష్టమ్మున నడ్వ నంతఁజనెఁ గొండం జిత్రకూటాఖ్యమున్. ౨

జాంబ—అహాహాహా! అతి దుఃఖము.

శ్రమణ—అయ్యో దుఃఖభయమువలననే యందు గారచెట్టుక్రిందఁ గుమారులు జడలు దాల్చిన వృత్తాంతమును విడిచితిని.

జాంబ—శ్రమణా, ఇది యంతయుఁ దుదకు మేలునకె మూఁడును.

శ్రమణ—నేనో బోయదొర సంతసింప నచటనె నిలిచితిని. మఱియుఁ బెక్కునాళ్లు గడచిన వెనుక మంత్రి పౌరపరివృతుండై రెండవ దశరథకుమారుఁడు తండ్రి స్వర్గారూఢుఁడయ్యెనని విని రామభద్రు నయోధ్యకుఁ గొనిపోవ నామార్గముననె చిత్రకూటముం జెందెను.

జాంబ—(సందియముతో) తరువాతఁదరువాత.

శ్రమణ—తరువాత నయ్యా! లోకములయందుఁ గేకయుల యకీర్తి మహాస్తంభ మాకల్పముం గాఁగ నేదియో తండ్రిని మోసపుచ్చెను. కాన నిపుడు రఘువుల మహారాజ్యముం గొనుమని మఱిమఱియుఁ దడ వారాముని బతిమాలి రాముఁడు శరీరము నిమిరి నిషేధింప జడలు దాల్చి భరతుఁడు శరభంగముని యుప్పించిన రాముని పావకోళ్ళ సింగపుఁబీఁటనిలిపి ప్రజలమేలు విమర్శింపఁదలఁచి యపుడె నందిగ్రామముం జెందెను.

జాంబ—(సంతసముతో) శౌర్య మాయత్నమును శ్రమణ పరిశ్రమమును ఫలించినవి. పయింబయి.

శ్రమణ—తరువాత మృతాశౌచమువచ్చిన క్షత్రియునకస్త్రగ్రహణము నిషిద్ధమని యనరు నెమకు జనస్థానముననున్న ఖరదూషణాదులు విరాధుఁడను క్రూరరాక్షసు నచటికనిపిరి.

జాంబ—(నవ్వి) ఛీ మోఱకులార! మించిపోవుపనికి రాజులకుఁదక్షణమె శుద్ధిగదా. పిదపఁబిదప.

శ్రమణ—పిదపను విరాధవధ కుతూహలాకృష్టహృదయుఁడై యోరువరాని యలజడి వగలు పొడిగించు తండ్రి యపరక్రియ గడపి రాముఁడు నలుసంద్రములఁ బుడిసిలించిన దిట్ట వింజపుఁగొండ పెంపుకడఁకనమ్మిక నడఁచిన ప్రోడ వాతాపి దానవు పెద్దనిద్దురమేలుగరగ కుండపుట్టు నిరాహారి యరయు నరణ్యవీధికిఁ బయనించుచుండ దారిని ఘోరాఘరుండను కాకి సాహసమున వైదేహిని హవళిపాలుసేసెను.

జాంబ—(తనలో) ఇది యెంతయు నవశకునమే (పైకి) తరువాతఁదరువాత.

శ్రమ— తరువాతను.

ఉ. ఎవ్వఁడుచీరె రక్కసులనెల్ల వధింపఁగఁ జేయు హోమము
న్నెవ్వపనంటివంటి నిమిపుంగవు గాదిలిపట్టి దేవి చ
న్నెవ్వులగుత్తి యట్టి బలిభోజికి రామవిభుండిషీకయ
మ్మవ్వమర్చి యస్త్రమురచూపానరించెను నేర్చు పేరిమిన్.

జాంబ— అనంతరమనంతరము.

శ్రమ—పిమ్మటను, తే. గీ. వరున సేవించి యారఘూద్వహుఁడు మహిత
దివ్యతేజుల మునుల సుతీక్ష్ణముఖుల
గుంభసంభవునానతిఁగొని వసించు
నంచితపరాక్రముఁడు నేఁడు పంచవటిని. ౪

జాంబ—(హర్షముతో) ఇపుడు మనకు హస్తగతుఁడె; ఋశ్యమూకమునకు జనస్థానమునకు నెంతదూరము.

శ్రమ—అయ్యా! ఇపుడును వినఁదగినది విన్నవాఁడవుగావు సూ.

జాంబ—పరాకులేకున్నాను.

శ్రమ—అందును గామిని రామభద్రుంజేరి రసమొసఁగెదనని పతిద్రోహపాపముఁ దలంచిన చుప్పనాతి సౌమిత్రి కోపానలమునఁ జెవి ముక్కు పెదవులనుమూడాహుతులఁ బ్రాచితము చేసికొనెను.

జాంబ—(భయముతో) హాహా! మహానర్థకారణము గలిగినది. పిదపఁ దోఁబుట్టున కట్టియవమానముఁ గని ఖరాదులేమయిరి.

శ్రీమ—(నవ్వి) అయ్యా! యేమయిరి! రామభద్రుఁడు విల్లందినఁగునదియే.

జాంబ—(ఆనందమున నవ్వుచు) అయిననేమి వాలికిసాయపడనున్న వారును విరాధుపయనమున నలఁగిన దారిపట్టిరా!

శ్రీమ—అవును.

జాంబ—శ్రీమణా! ఇపుడు రామరావణులకు విరోధము ముదిరినది.

శ్రీమ—(నగుచు) అయ్యా! ఖరదూషణాదుల మరణము వక్కాణింప నూరక తననోరు నోవఁజేయునని తలంచెద; ఒక్క యక్కర మక్కఱలేకుండఁ జుప్పనాతిమొగమె దశకంథరున కెఱింగించును.

జాంబ—(చిరునగవుతో) తడవులేకుండ వచ్చుకీడు పొడగాంచి మొడలెఱుఁగకున్నాను

మ. పగమొప్పునస్మనుఁడాల్చు రావణుఁడు విశ్వామిత్రియజ్ఞాదిగా
సగరోర్వీధవవంశ్యుతోడ; నిపుడుం జక్కాడె నీబంధుల;
న్దగు నుత్సాహ విభుత్వమంత్రముల నుద్దాముండు మాయావి ద
ర్పగుఁ డొండెట్టిదిసైఁచు శూర్పణఖకర్ణఘ్రాణవిచ్ఛేదముక్. ౫

అల్లనల్లన వీరిరువురకు వేరముఱగులుచుండ సరియెడరున నందునసహాయవిరహితుఁడ దాశరథి నూరకుమారునితోఁ జెలికారమొనర్ప సుసాధ్యుఁడగును.

శ్రీమ—అయ్యా! ఇపుడు సేయవలయునది యేమున్నది? మచ్ఛాత్రపుత్రుఁడు బో

యుఁడు గుహుఁడు లక్ష్మణునికి మిత్త్రుఁడుగదా. ఈసోపానమున మనకు రఘునాథసౌధము సుగముగ నెక్కనగు.

జాంబ — (ఆనందమందహాసములతో) శ్రమణా! నిక్కము సుగ్రీవపక్షపాతిని వవుదువు. కావునం బొమ్ము నిషాదనాథు లక్ష్మణుసంనిధికనుపుము. (అన శ్రమణ వెడలెను. తెరలో, నొకవంక)

ఓహోలక్ష్మణా! వైశేషికకన్దలిపండితుఁడ జగముగెలుచుకొనుచుఁ దిరుగుచున్నాను. నీరాముండెందున్నాఁడు! వానితోఁ బ్రసంగించెద. (ఒండుకడ) ఓహోహో సన్న్యాసీ! తేలుమంత్రి మెఱింగినవానికినల్ల ద్రాఁచును వెఱపించుదురద సుఖకరముగాదుగదా!

జాంబ — ఆహా! లక్ష్మణపరివ్రాజకుల సంలాపము అంతయువినెదను. (అని యవధానముఁ బూనుచున్నాఁడు)

(తెరలో మఱియు నొండుకడ) ఆ లక్ష్మణా! నేను సర్వవిద్రావణుఁడనుగానే నే వానినోర్చి గౌరవదూరుం గావింపను.

(తెరలో వెండియువేఱుకడ) ఏమి! నీవు రావణుఁడవా!

(జాంబవంతుఁడు మఱింత యప్రమత్తుఁ డగుచున్నాఁడు)

(తెరలో మరల నొకయెడ) ఓమాటకారీ! (సర్వ + విద్రావణ) అందఱుంబరువులెత్తించువాఁడ నను సమాసోక్తిని (సర్వ + విత్ + రావణ) అని వేఱుతాత్పర్యమునఁ బలుకు నెపమున నెదురుకొను నిను నిగ్రహించితిని కాన నను భిక్షుకుఁ బోనిమ్ము.

(వేఱొండుచోట) సీతోనేమి; మఱి రావణునితోనేమి; నేనును నిష్టమునకై కడఁగితి. త్వరగనరిగెదను.

జాంబ — అవుర యేమిది పర్యవసాన మస్పష్టార్థమే. ఒండేని వీఁడు రావణుఁడే సన్న్యాసివేసమున వచ్చి రోసమునఁ దనపేరుసెప్పినదానిని మఱుఁగుపఱిచి సరగదవ్వుగఁ దొలంగె ననికొందును. (కలయంగనుంగొని) ఓహో మన మునుపటి యనుఁగుంజెలి దక్కినంపుదెసనుండి వచ్చుచున్న జటాయువువలె నగపడుచున్నాఁడు కావున నిపు డితనికై నిరీక్షించెద. గ్రద్దలు దూరదృష్టిగలవిగద. ఇతఁడెపుడేని సింగళపుదీవి వృత్తాంతమును నెఱుంగును. (రంగమునకువచ్చి) జటాయువు. ఇదిగో మనము పంచవటిం జేరినాము. ఏల. గోదావరి యలల చినుకులతడి నవకము బలుపును హెచ్చుదరియడవులవరుసలుగల యీజనస్థానభూములు గనన్యెడు. వెండియు.

మ. మధుమత్తాన్యభృతాంగనల్గులుపు నామ్రింపుంబొడిస్వర్గము
లుప్పొంగనీతీర భుపుల్గనంబడు ; జినూంసువ్యాధభీతిన్మృగు
ల్వ్యధతో వానినిదాఁటి పాఱె సికతాభంబౌ రజంబద్దె క
ప్పధరస్థారులదృశ్యమైన నభయభ్రాంతాత్ములై యూఱడున్. ౬

జాంబ—(ఇంచుక దరికరిగి) చెలికాఁడు జటాయు వింతవేగముతో నెక్కడనుండి?

జటా—(చూచి) ఆహా జాంబవంతుఁడా ! నెయ్యుఁడా పైరింపుము. ఇపుడు నిన్నల రింపను నేను గంధపుఁగొండగూఁటినుండి యన్న సంపాతి యడుగులకెరఁగి మరలి వచ్చుచు మారీచుఁడు వెంటరా నీపెనుగాన నెల్లడందిరుగు రక్కసుల రేనిం గనుంగొంటిని. కావునఁ గడునలజడి నెంచునన్ను బిడ్డఁడు రామభద్రుని నెయ్యము తొందరపెట్టుచున్నది.

జాంబ—(తనలో) మేము నిదె యెఱుంగఁగోరికొనుచున్నాము. (పైకి) మిత్రుఁడా ! త్వరపడుము. (అని వెడలెను.)

జటా—(చని చూచియు) ఇదిగో నెదుటం బంచవటి. (అరయికతో)

మ. చనఁజేసెన్దపులక్ష్మి రణ్యహరిణచ్ఛద్మంబున న్రాముని
న్వెనుకంబోయెడుఁ బిన్నతమ్ముఁడతనిన్జేరంగ వేగంబున
న్మనమందెంతొ భయమ్ముతోడ దశవేశ్మంబిడ్డ సన్యాసి చొ
చ్చెను గాన్పించెడు రావణుండిదిగోఁ జీ. సీ. కష్టమాత్మాకృతిన్, ౭

అహాహా. తే. గీ. అడలు లకుముకిపోలిక నార్యపుత్ర 3
యార్యపుత్ర 3 యనుచు సారెకఱచుచున్న
జనకరాజన్యకన్యక స్యందనంబు
నెక్కఁజేయుచు నీపాపుఁడెందుఁబోవు. ౮

(ఔద్ధత్యముతో నడుచుచు) ఓరోరి రావణా.

శా. ఈయిక్ష్వాకువధూటి నాత్మకరసంస్పృష్టింగలంగించు నీ
కోయీ డెందమునందు లజ్జయె యొహోహో లేదు యద్వంశప
ర్యాయంబందు జనించితీవు సత్బ్రహ్మ ల్సర్వధర్మోపదే
శాయుష్కారకు లావులస్త్యముఖు లేనైరెట్లు సంభావితుల్. ౯

(మరల నాకాశమున) పదిమోముపుట్టలు గల్లయట్టహాసంపుం బాగం బూడిదరంగువాఱ నేమనుచున్నావు. ఓరీ రాక్షసాధమా ! ఏమనుచున్నావు.

క. జగములకు నాసగొలిపెడి

జగతీసుత పేరి యామిషమ్మిట నాపా
ణిగతముఁ దన్నుకొని చను
న్మృగఁటిమి నీముదిమిగ్రద్ధ మదమయ్యారే. ౧౦

అనియా!

ఆ. పాప! ఇట్టులనెదవెట్టు! నిలు నిలుము.

తే. గీ. వ్యర్థముగఁ గ్రుడ్డివగుచు బాహామదమున
దుష్టుఁడనిత్తెట్టఁ బరసతిదొంగిలించి
నీ తొలంగెదు నీమొదఁజెలఁగిచేయు
వంకగోళులఁ జీరుదు వగజటాయు. ౧౧

(అని వెడలిరి. ఇదివిష్కంభము.)

(తరువాత లక్ష్మణుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మణుఁడు—అహో యడఁపరాని వెఱపునెఱపు కినుక సిలుగుసిబ్బితియు హెచ్చు నీ దెస మాఱుపూహింపరానిది ఇందు మనమిది చేయఁదగునని చెప్పటయు నొప్పదు.

అక్లైశా.

చ. పొగయుచుఁబోల్కిలేని దశమూర్ధబవంతము నల్కనన్ననా
నగపలుకస్త్రవర్ణ మరనమ్ము వినందు జటాయుబాబు పే
ర్మగులుటచే రగుల్కొనుచు మించెదు కిన్క విషాదమాంద్యము
న్దిగవిడకుండఁ దావివడి దృష్టిథనుస్సున నిప్పుడూఱడుగ్. ౧౨

(తెరకెదురు మొగమై) ఇటనిటనయ్యా మారీచ సంహారీ! వలకడగఁ బెరుఁగు నీ వింధ్యవనవీథీ ప్రదేశములఁ గనుంగొనుము.

రాముఁడు—(వచ్చి యాకాశమున గుఱినిలిపి)

శా. కానీవంశమునం, బరాక్రమమునం గానీ, భుజాసంపదం
గానీ, నిష్ఠనుగాని, నీకు సదృశుల్గా లేరు పూర్వాపరు;
ల్నీ నీకెట్టులు పెక్కునాళ్ళకిటు హెచ్చె న్మోహమాహాదశా
స్యా! నీవేగిలిదేన నాతెరుపు వీరాగ్రేసర శ్లాఘ్యమే. ౧౩

(అరసి ఖేదమందహాసములతో) ఓహో పౌలస్త్యా!

మ. మలయన్నిర్ఝరల కర్ణపఙ్క్తి మునిమన్మండైన నీయాపను
ల్నలుచక్కిన్నగ సుంతనిర్జరమును ల్వర్జించి నీతాతనా
శలనెందుంటను వంపరాక యతిలజ్జన్వాడి యాబమ్మకు

న్నలుమోముంగమి యెట్టులుండునో కటా ; నాకిక్కమే యెన్నఁగన్. ౧౪

(ఇంచుక సేపారసి) అయ్యో చెలువా ! విదేహమహీపతి దుహితా (అని చాటుపటు చుట నభినయించుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మ — (చేరి) అయ్యా ! యేమి యీయుమ్మలికము నీయట్టివానిని నాక్రమించెదును.

తే. గీ. భీషణంబగువిధి ప్రేల్చువిధము దోఁప
గోడు పైఁబడ బోధాధికులమనంబు
ధైర్యమను వజ్రకవచంబు దాల్చి మేన
నించుకేనియు నొగులక యొలమినొందు. ౧౫

రాము — (తడపు వెచ్చనూర్చి) నాయనా !

తే. గీ. సాజమగు తేఁకువకు బానిసలయి మసెదు
కినుకలును వగలును నడఁగించితిమది,
నితరుఁ లెఱుఁగుదురనుసిగ్గ దేమొ యేచి,
యేమి సేయుదు ననులోఁచియేలుకొనెదు. ౧౬

లక్ష్మ — (ఎదుటం గాంచి) అన్నా ! యిదిగో నిదె తండ్రి జటాయువునకు వీరలోకము నంగు సిద్ధక్షేత్రము మహారణ్యప్రదేశము కనుము.

మ. ఇదిగో రావణు తేరు భగ్నమెటులిందిందాయె యుద్ధాంహారపు
న్పదనై వ్రచ్చెదు తండ్రిగోళ్ళముకునన్బంధంబులెల్ల న్నెగన్ —

రాము — (వంతతో)

కదనంపుందటి ధన్య ! హా జనకజా ! కంటీవు పక్షీంద్రుని
చ్చ దశగ్రీవమదాంధసింధుర శిరస్సంచారిపంచాననున్. ౧౭

(అని లక్ష్మణుని నానుకొని ధ్యానముఁ గానఁ జేయుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ — (తనలో) బలిమి నన్నమ్మఁగ్రమ్మ నీయుమ్మలికమ్మనువికార మ్మత్యంతా నర్థమ్ము గద. కాన నొండువలని కాకర్షించెదను. (పైకి) అయ్యా. కనుకనుము.

తే. గీ. సారెకును వింధ్యధరణీధ్రచక్రవర్తి
యంతిపురికన్నెలు తరంగసంతతిమటు
లేఘు లివిప్రబ్బలలమిన నీళులసెరి
నృత్తవాదిత్రగీత సమృద్ధిఁదనరు. ౧౮

రాము — (కన్నులు దెఱచి వెచ్చ నిట్టూర్చి) తమ్ముఁడా ! దర్శనీయమ్మిది.

తే. గీ. కుముదములు సిరివోఁ, బ్రబోధముఁ గొనుచుఁ బ

యోరుహము లారెకులయంద మూరఁజేయఁ
బ్రిమదసింధురకర్ణతాళములఁగేక
లెసఁగ నాడెడు నెమిళుల నేళులలరు. ౧౯

(అని నడుచుచున్నారు)

లక్ష్మ—అయ్యా! ఇట మాల్యవంతమ్మను సానుమంతమ్మిదిగో.

మ. ఎనుపోతు ల్పడుకు ల్విషాణముల నందిందుంబడన్జిమ్మఁ జు
ల్కనఁ గాఙ్జాఱుట చూలుజింకలకుఁ గల్గంజేయు గర్భచ్యుతుల్;
ల్వెనుభల్లూకము లిందుఁ గందరమహీలీలాచరమ్ము ల్పైన
ర్చినవెక్కుల్విని తద్భీతివిడుతు ర్చెంచుద్ధనుర్బాణముల్. ౨౦

రాము—(తడవుపొడగని వంతగన్నీళులతో)

చ. దరినెటఁగన్న బించియము చారుల యస్సువ యెంతో మిఱుట,
న్దొరఁకొనుట న్సృజింపఁగ మధువ్రతపాళి కదంబుపున్సిరు
ల్గురియును మాల్యవంత మురగుల్గానఁ జూలనువైన నీళులి
ష్టు రసిలుఁడై నవాభ్యుదయయోగమనోహరవారిదాళిచేన్. ౨౧

నాయనా! లక్ష్మణా! నన్నుఁబట్టికొనుము మేనునిలుపుకొనఁజాలను.

ఉ. వన్నెఁదొఱంగె మే; నవయవంబులసత్తియలంతచేఁజెడె;
న్జెన్నఱె సోము; గద్గదిక చేకుఱె; నూర్పులుదట్టమయ్యెడి;
న్గన్నులనీరుగ్రమ్మెఁ; బొడకట్టె జడత్వము; హెచ్చెడిన్జ్వరా;
కెన్నిదినాలకైతి మిథిలేశసుతావిరహార్తివశ్యుఁడన్. ౨౨

(అని లక్ష్మణుఁడు పట్టికొనఁ గన్నులుమూసికొనియే) అయోచెలువా! దండకారణ్యవిహారసహాధ్యాయినీ! (అనిమరల నాకారముఁ జాటువఱుచుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మ—(వగతోఁ దనలో) ఈభావమే వేఱొకభావముచేఁ దిరస్కరింపఁబడును (తెరలో) ఆ. హాహా. కబంధా! చెడుపీనుఁగా ఇదిగోనీవుండవు.

రాము—(విని త్వరతో) నాయనా! లక్ష్మణా! హాళియగు కబంధాసురునితో జగడమాడుచున్న నీచెలి గుహునిమాటలవలె వినవచ్చుచున్నవి. రక్కసులకుఁ గపటములు పెక్కు. కావున వేగంగావుము.

లక్ష్మ—అట్లే (అని వెడలెను)

రాము—(కెలనింగని వగతో) దేవీ! రమ్యశీలా! జనకమహారాజబాలా! ఇదిగో నీ విశ్వాసవిహారము లన్నిటి తత్త్వమెఱింగిన యెఱ్ఱగన్నేరు పొదరులవరుస. ఇందే.

ఉ. తానొనరించి మైనఖపదస్థు పానస్పతిపేవటంచు నేఁ
గానఁగఁజేసెదం జమరుగల్గు నఖీతతికంచు నిర్జన
స్థానమునందనన్యవశంబునఁ గంపుని కేలి యంకెలి
న్నాత్మని విపర్యమంతయును మానుగనోర్చు చెలింపలంచెదన్. ౨౩

(అని విన్నానుకొని లక్ష్మణవృత్తాంతమున డెందమునిచి యట్లేయున్నాఁడు).

(తరువాత లక్ష్మణుఁడు గుహుఁడును వచ్చుచున్నారు)

గుహుఁడు — జయముజయము సామీ!

మ. తొలఁగ న్దానవజన్మహేతుదురితస్తోమమ్ము యత్నాయక
మ్ముల నాత్మీయములొందె లోకములు సంపూర్ణస్ముగ్రవ్యాప్తి; యా
ఖలసంశిక్షణనైపుణుండ భయదుర్గం బింద్రముఖ్యామరా
వలికి న్బిన్నకకుత్థ్సగోత్రిజుఁడు విశ్వస్తుత్యుఁ డొప్పారెడిన్. ౨౪

రాము — మంచిపనిజరగినది. అతఁడు సురలోకమున కరుగు దారులుమేలుగావుత. నాయన! గుహా! చదలందిరుగుచున్న యేదొకొండవలెఁ గనసైన యిది యాయోజనబాహుఁడె యాయుధమొనరించెనా!

గుహు — దేవరా! ఆ. గీ. దుందుభియనుదానవుందునుమాడెను
వానరేశ్వరుండువానిమేని
యెంపగుట్టయిదిచలింపఁజేసెఁగుమారుఁ
డిదిభ్రిమమ్ము మీదుమదికొనర్చె. ౨౫

ఆకతమునినిపుడు వాలికెఁగడుఁబోరు జతనముపాడమునని తోఁచెడిని.

లక్ష్మ — దానసేమి.

రాము — తమ్ముఁడా అట్లుగాదుకాదు. ఈపాఁజెట్టి గట్టుదాయపట్టి పొగడంబట్టుగా (గుహుంగూర్చి) బిడ్డఁడెందుండి వచ్చుచుండ యోజనబాహుండడ్డమయ్యెను

గుహు — సామీ! విమానమెక్కి రావణుఁడు నెవ్వడినివవ్వఁగఁ దొలఁగుచుండఁగా సీతాదేవియది.

రాము — (భయముతోఁ దనలో) ఈమెకేమిరో?

గుహు — హనుమంతుండెగిరి యందికొనిన యుత్తరీయమిదె దొరగొనములఁగూరిమిం గుమారుఁడు సుగ్రీవుఁడు సేవింపవచ్చు నాచేత తేనికిఁ గానుకయిడెను. (అని రాముని చేత సీతబయిరవాస మప్పించుచున్నాఁడు)

రాము — (చేకొని యెదనునిదికొని కన్నుల నీరుపెట్టుచు) అయ్యో దేవీ విదేహభూజానిన

స్వనీ! అకట యుత్తరీయము మిగులఁ గసవడుచున్నావు? (అని కనులుమూసికొని లక్ష్మణు నానుకొనుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ—నిట్టూర్చి. చెలీ! హాయమపేద! సుగ్రీవునకుఁ గుశలమా?

గుహు—నీవు సేమమరయుచున్న నేఁడు (కుశలము)

రాము—(వినఁగా) చ. అవహృతయయ్యె మత్ప్రియ దశాననుచే మతిపూర్వమొండె; భూ
తపతిభజింపఁదా నెతెఁదండయతండసిఁగోసె; నీనికి
స్వపితను కంపమూర్తిఁ దెగవేయుటకు న్వెఁజపింత లేదు; సే;
యిప్పుడసురాసి సాళకృతమే మొనరించెను నాదు చిల్కులున్.

లక్ష్మ—అయ్యా! కౌర! మనయందుఁ గోనమనుకులును మంచితనముఁ గోరుచున్నారు?

రాము—ఏమనెదవోయి. సుగ్రీవుఁడు మనకుస్వజనుఁడు. ఈతనికి జనకుఁడు మహాత్ముఁ డిక్ష్వాకురాజర్షి వంశాదిముఁడు వేవెలుంగె కదా! (ఎడఁదనున్న సంవ్యానముంగాంచి) నాయన! గుహా! సుగ్రీవ హనుమంతులఁ గనుంగొనఁ గోరుచున్నాను. కావున ఋశ్యమూకముం జేర్పు దారిం గాన్పింపుము.

గుహు—(సంతసముతోఁ దనలో) అప్పుర జాంబవంతుని యాలోచనశక్తి తడవులేకయె ఫలించినది. (పైకి) ఇటునిట మతంగముని తపోవనమార్గమున దేవరా (వేంచేయుము) (అని సంపాతి నడుచుచున్నారు)

గుహు—ప్రభూ! వీక్షింపుము వీక్షింపుము.

మ. కనుదోయింపనయించు వింధ్యవనరేఖల్యాంతనానాపనీ
పనాపాహసనాగసారసరతోపకాంతినృత్యన్మయూ
రనివాసంబులఁ, బంక్తిచేఁ గురువుప్రాపించునే రేడుగు
న్మునీపుంగవు న్యకితారకాంతలకు భిక్షాపాకయింపించుటన్. ౨౬

రాము—(ఎల్లయెడం బరికించి యుదిలుతో)

శా. ఎంపంఁజాలదు చెక్కువెల్లునల చెంతేవేలంఘించు వి
న్యందికొందిరసంగయుక్కులకి యూపస్వచ్ఛనేలాసుమం
ఘందాలిక్కాతోంచు సీవనఘప్లావిందించుఁ గైదండఁద
ప్పందెక్కన్స్థితిలేశకూఁతులశతమ్ముత్స్వాప్రియు సాధిలకున్. ౨౭

లక్ష్మ—అయ్యా! ఇందు

సీ. భయమున నాడసిఁబాడిన వల్లభువిరహమోరువలేమి గరువముడుగు
హరిణవామలవనావలోకనమున నెసఁగుపెన్వగఁగుంది యేయవలదు

వలవని యవ్యక్తభాషిణీసహచరిగని మునుదిరముగ నునిచిన మృగ
యులహృదయము గుఱిసుండితప్పెను గాని ములుకులా నేరముఁబూనవయ్యొ

రాము—(కనులనీరుగ్రమ్మఁగ) అయో దేవీ! జానకీ!

తే.గీ. నీచుమారీచు వేఁటాడనేనరిగిన । నపుడుదానవనాథుఁడు నరుగుదేర
నీకురంగాంగనల వానియొనవహించు । నీవిలోచనములనినేదేవి తలఁతు. ౨౯

లక్ష్మ—(తనలో) అన్నయెదకు వినోదదాయి యుపాయమేది. (తెరలో) ఓహో వానరులారా! మాకీర్తికాంత యెపుడు నాటలాడు చక్కనిగట్టు కబంధు నొడలి యెంపగుట్ట యెవఁడుమీటె. మీరు వక్కాణింపుఁడు.

గుహు—(చూచిదరత్వరలతో) దేవా! కనుకనుము బంగరువేయిరేకుల వెలిదమ్మిజం దెపుఁబూదండ వెలుంగుల మండలమున దుందుభిమేని యెమ్ముసిమ్ముటంగ్రమ్మి కిను కకెంపునమ్ముమ్ముడుఁగెఱ్ఱనయిన తనువు దాల్చుచుఁ గోనద్రిమ్మరితేఁడిట్లై డీకొను చున్నాఁడు.

మ. దలదంభమ్మున నిత్యదర్శన నితాంతప్రేమముం జెందు క
న్నులువేయింటినిజేసి రాసులనుకొంచుంగానకాంభోరుహ
మ్ములమాల్యమ్మిడె శక్రుఁడీబిరుదు దోర్మూలంబునందిర్కి సిం
హాళినాథుస్దివికిన్దివ్యరాజతనయూలాపాస్తగానించినన్. ౩౦

మఱియు నీమహావీరసంవాదగోష్ఠి దేవర ఋశ్యమూకయాత్రకు క్షణము విఘ్నము సేయఁగలదు. కనుకనే ముందునడిచి సూరసూనునకుత్సవముఁజేయుచున్నాను.

రాము—ఇట్లగుఁగాక.

గుహు—కుమారసుగ్రీవుఁడు విన్నవింపుమన్నపలుకో "మిత్రనామధేయచ్ఛన్నమైన దేవరదాస్యముఁ గోరుచున్నాను" అను నింతయె.

రాము—(చేయెత్తుపెట్టి) తమ్ముఁడ! లక్ష్మణా! నీచెలికాఁడు గుహుఁడిట్లు నుడువు చున్నాఁడు. మఱియు మన్త్రోత్సాహములుగలవారికిని గోశదండములు వినా జఁ ములభింపదు. కావున నేను వాలిరాజ్యమున సుగ్రీవునభిషిక్తుంజేసి తత్ప్రభుశ సంపూర్ణుఁడనై చలము తలపోలముంజేరఁ గోరుచున్నాను.

లక్ష్మ—(చిఱునవ్వుతో) ఇట్లైన నిపుడక్కఱకువచ్చు నింద్రపుత్త్రువిడిచి యుపయో గింపఁగల సుగ్రీవునితో సంధియను నిది చుట్టుదారిగద.

రాము—(మందహాసముతో) నాయనా! నీవాడుచున్నది మేలుమాటయే, కాని.

సీ. దృప్యత్సులస్త్యసూతిసమితికండూతిసాంతత్యహరభుజోష్మాయితుండు

కపినాథుఁడీతఁడే కార్యమందును సాయమింతయేఁగోరని హేతువునను
మనతోడ సంధింపననుమతింపఁడు వీనిదునుముట సుగ్రీవుతోడిచెలిమి
బలపడఁజేసి యాపయిఁబరదారజనూనుహాని శిథిలశోకు శక్రు

తే గీ. ననునయింతము

లక్ష్మ— కార్యజ్ఞ యార్యబుద్ధి
శాపముక్తుఁడై దేవతారూపమొంది
నట్టిమొండెపురక్కసి యిట్లుచెప్పె
గుహునివచనముమిఁకమిమహితమనుచు. ౩౧

రాము— కావున గుహుఁడె యెదురురాయబారముచు జేయఁదగును.

లక్ష్మ—(గుహుంగూర్చి) నెయ్యుఁడా! యిట్లు మామాటగ సుగ్రీవుతోననుము,

ఉ. నీకగుఁగన్నతండ్రి నలినీపతి మాజననాద్యుఁ; డౌ విమా
తాౕకలితోద్భవుండు మను; వైనను సాజపుసంగడీఁడవే
మాకయినంగపిప్రకృతి మానెదవే నిజమైత్రియున్నవే
కాకయివాలినల్లచవిగన్నవి తూపులు పూఁటకాఁపులై. ౩౨

రాము—(నవ్వి) నాయన! గుహా! ఈలక్ష్మణుఁడు రావణునిపైఁ గోపమునఁబొంగ
యుచున్నాఁడుగా. యేదో మాటాడసిన్ను. రాముని డెందమో, యెపుడు మండుచున్న
సీతవలవంతకత్తి, సాకిరిగ సుగ్రీవుని చెలికారమియ్యకొన్నదియ

గుహు—(సంతసముతో) దేవరవారీ సూర్యపుత్రుం బరమానుగ్రహపాత్రుం గావించితి
రి. (పరిహాసమందహాసములతోనును)

మ. క్షితిపా! ప్రోవఁగఁ బక్షపాతమున సుగ్రీవుం, దలంతేని; మా
కితవేమయ్యెను; దీననింపునలినీహేలావతీవల్లభుం
డతులంబందెడు నూతనాత్మజవిభుత్వావాప్తి పూర్వాధికో
ద్ధతతేజంబిఁకభావికాలమునఁ జెందద్దుస్సహాత్వస్థితిన్. ౩౩

లక్ష్మ—(నగి) ఔరచెలికాఁడు మము దినకరతనయునికి రాజ్యమీయ నొప్పించెను.

రాము—(చిఱునగవుతో) వత్స! గుహా! ఇపుడిట్లు స్ఫుటముగఁ బ్రతినయొనర్ప నాము
దితలంప.

గుహు—(వినయముతో నించుక నగుచు) సామి ఘనులరీతి యిదియే.

క. మానమునఁదలంచియే, స

జ్ఞనులు దొరంకొంద్రు సేయసముచితమగు కా
ర్యనిచయమెవ్వానికిఁ జే
సెనరవి యంభోజములకు సిరి యీఁబ్రతినక. ౩౪

(తెరలో) ఓహోహో కోనమనుకులారా! దుందుభి యెంపగుట్ట యెగఁజిమ్ముటం డెల్లమగుచున్న మహాగర్వమున మునింగిన యెవఁడు తడవులకు మాచేకంజముల యీతీఁటు దీర్పఁగలఁడు!

గుహ—(తనలో) తే.గీ. తలఁతు నే నెప్డు మదపుఁదెవులును గొన్న
బాహుయుగితో సమర్షస్వభావుఁడు హరి
విభుఁడు చెందెను జాంబవత్ప్రేషణమున
దీప్తుఁడయి మన యంతికదేశమిపుడు. ౩౫

కావున నేను నించుక తడవు వీరవ్యవహారదర్శనానంద మిపుడనుభవించెదను.

వాలి—(వచ్చి యెదుటఁజూచి) తేటచక్కనిరూపుగల వీరిరువు రెవ్వరు! తప్పక వీరిలో నొకఁడు రాకాసితేని యొడలియెమ్ముగఁజిమ్మినవాఁడు కావచ్చును. (స్మరణముంగానిపించి ఊహముతో) ఆ. అనుఁగు నెచ్చెలి దీవితేఁడు వేగంపెను. ఎట్లు.

తే.గీ. తండ్రివిడిచిన దుర్భగాత్రుజుఁడుం గాంచి
కాననమ్మున బాలసఖ్యమ్ము భూమి
జానిసుతుఁడు నిషంగిసహానుజుండు
వాసమొనరించు దండకావనమునందు. ౩౬

మఱియు వాండ్రందు విహరించు మనరేద్రిమ్మరుల దోఁచికొని మనుచున్నారు, మీరు మ్రిందిఁపఁదగుదురు, అని. కావున నితఁడీతండును వాండ్రౌదురో.

రాము—వత్స! లక్ష్మణా! ఈమహావీరుఁడేమనుచున్నాఁడో వినుము.

లక్ష్మ—(ఇంచుక దరికరిగి) మేమిందున్నాము. అయ్యా! ఇటనిట (రమ్ము.)

వాలి—ఓయీ! ఈమీరెవ్వరు.

లక్ష్మ—మహాత్మా! రాఘవులము. రాజులము మేము.

వాలి—ఆయుష్మంతుఁడా! ఆకారభేదములె జాతిభేదములం దెలుపును. రాజులలో మీరెవ్వరో వక్కాణింపుము.

లక్ష్మ—ఓయి! మేము రాఘవులమని పలుకలేదా!

వాలి—(ఇడుగడతోవలె) ఆ!

తే.గీ. ప్రకటమొనరించు క్షత్త్రియత్వమ్ము నొడలు

ను; మఱిపలుకుడు రాఘవులమని తద్వి
భేద; మెట్టులు నేఁగోరు పేరునామ
కరణికము తద్ధితమ్మునఁ గందు నహహ. ౩౭

లక్ష్మ—(ధైర్యాటోపములతో) ఓయీ మే మా రామలక్ష్మణులము.

వాలి—(విమర్శతోఁ దనలో) ఔర ఆ రామలక్ష్మణులమని సర్వనామ పదమునంబ్ర సిద్ధులమని నుడువుచున్నాఁడు. కావున నేమి వీరిద్దఱిలోనె యొకండజగవధసుర్భం గకారియగునా! ఆరామభద్రుఁడును రాముఁడనఁబడునా! కానిమ్ము. ఇపుడిట్లు నుడివెదను. (పైకి విహసించి)

మ. అగువేసంబు నమంబె; కైదువులుతుల్యంబే; యభిన్నంబె పై
సొగసు; స్త్రైందపుగుట్టుసట్టె; సకలక్షోణీశహత్యావ్రతు
న్భృగునాథున్హతదీక్షుఁజేసిన మహావీరుండు మీలోనవేఁ
డుగనవ్వాఁడుదుఁ జెక్కునాళ్ళరిగె నీద్యునాద్రిమభద్రాహ్వయుఁడా. ౩౮

లక్ష్మ—(అడఁకువతోవలె) అయ్యా! సంక్రందననందనా! లక్ష్మణుఁడనె నేను.

వాలి—ఇతఁడు వేఱొక దశరథకుమారుఁడు విశ్వామిత్రచ్ఛాత్త్రుఁడు రాముఁడా!

లక్ష్మ—అవును.

వాలి—(సంతోషాతిశయముతో కొంచెము బిగ్గరగ) ఓరామభద్రా!

సీ. జగము త్రివర్ణమేసలిపిన భార్గవు శస్త్రగర్భమునుండి క్షత్త్రిజాతి
యాకర్షణముఁజేసినట్టి నీవుంటివి వాక్పథమున; సుప్రభాతమయ్యె
నేఁడుమాకు, దశాస్యుని సమరకండూవికారము కక్షోష్మఘర్మమునన
యాక్షణమడఁగించినట్టి వీరశ్రద్ధగల నాభుజము చిరకాలము నినుఁ
గొలుచుఁగాక నేత్రములు దడవులనుండి
కాంక్షపడెడు శూరుఁగాంచుకతన
నమృతపూరసేచనానూన సుఖమున
నలరి సఫలజన్మములగుఁగాత. ౩౯

రాము—(కనుఁగొనిసంతసముతో) ఆమహాబాహుఁడు పురుహూతపుత్త్రుఁడీతఁడు.

క. ఏవీరుఁడేలు కిష్కిం
ధావరపురి నీవసుమతి తానెల్లపుడు
న్రావణపరిభవ దుఃఖము
హావేశశ్రాంతపొందు నాశ్వాసనమున్. ౪౦

(అని నడుచుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మ—మహాత్మా! అన్న యిందు (ఉన్నాఁడు) అయ్యా! ఇటనిట (రమ్ము)

వాలి—(చేరి) రామభద్రా!

తే.గీ. ప్రాణములజూదమాడు సురాసురులకు
సఖికుఁడగు దివ్యతాపససత్తముండు
నారదుఁడు నాఁడు చెప్పె నానందమందు
నేఁడు భుజగోచరుఁడ వౌట నీవు రామ. ౪౧

రాము—మహావీరా! పలుక నేల. యుద్ధప్రసిద్ధులలో మూర్ధాభిషిక్తుఁడవు. అట్లు గాక.

సీ. పగతురవినుప్రోలిపడతుల క్రొమ్ముడుల్ పట్టి యీడువఁగానఁబడుటనడరు
పగసెనక మెనఁగు బవరంపు జగజెట్టి విఱిగినయలుఁగుల వెడలఁ బుచ్చు
గండులగమి వాలెఁ గడు నెత్తురై తద్వంకరబామల భయంకరంబు
లైనవే గన్నులు నదరు నంగము లూర్పు వేలుపు నీ తండ్రి వెఱఁగుపడిరి
విశ్వవిజయిభుజస్తంభవిభవము రాత్రు
సపతిసైత మిఱికి నీవు సందె వార్వఁ
గార్తవీర్యుని చరితముఁ గన్నరేవ
విడిచి యెల్లరాణులతోఁడఁ గడలు లెల్ల. ౪౨

వాలి—(నవ్వి) తే.గీ. పెక్కునాళ్ళకు నిశిచరవీరచక్ర
ఘాతవిశ్రుతకౌశలుఁ గన్నులారఁ
గనుచు నిను నీదు వాక్సుధ వినుచునున్న
మదిమదీయము తృప్తిసంపదఁ బడయదు. ౪౩.

ఇంక నేమియనిన.

మ. కొనిబల్మి న్నిఖిలావనీక్షణబలాకుంఠంబు విల్వ్వరదే
ననురాముం డ్భృగులెల్లఁ బట్టుసుగ్రీవముం బట్టించితో పెండియు
న్ననినీ తేజది యూర్ధ్వలోకములహృన్మర్మంబు గాయంబు మా
న్పనుమందున్నలు నాళ్ళనుండి యివి నాబాహుల్లదున్ప్రి క్కెడుం గా. ౪౪

రాము—(అలఁతినగవుతో) క. ఇదిగో గొనయమ్మెక్కిడి
కదనపుధనమెల్ల నొసఁగఁ గట్టాయిత్తమై
పొదలుపొలదిండిసిరివే
ర్వ్యదళింపన్నాదు కేల విల్లున్నదియే. ౪౫

కావున మహావీరుఁడు నీవును గైదువు సేకొందువు గాక.

వాలి—(నగి) మేలు. ఓ దొడ్డరాచబిడ్డా! తగవుమీఱక నడుపుచున్నావు కాని.

తే.గీ. న్యాయమిదిపోర బాహుబలాధికులకు
నాత్మజాతికిఁ దగుశస్త్రమందికొనుట;
కపులకినుపవి కైదువుల్గావు; మాకుఁ
దలములుపిడికిళులు నఖములును గలవు. ౪౬

లక్ష్మ—అయ్యా! మహామహుఁడు నుడివినది న్యాయ్యము. తిర్యగ్జాతి నిత్యసిద్ధస్వాప
యవాయుధయొకా.

రాము—(నవ్వి, విల్లునొగ్గియించుచు) అహహ.

మ. నడిపాల్సేనమహేంద్రుగౌతమమునీట్కాపాస్త్రదోస్సారుని
న్నడమొక్కమ్రాడి సర్వమున్నడపియాపై త్వేంద్రజుం; డల్లద
వ్వదుదోమ్మాలవులాగసెంద్రివిభముంగొఁదించి పోలస్త్యవె
ల్వడఁగాఁజేసితివారవీరసుత సంపన్నుల్సగంధర్వ లే. ౪౭

ఆ నిన్నునిపుడు మాకు దైవము గుఱిసేసెను.

వాలి—(కోపముతో) ఆ. కాకుత్స్థా!

శా. మాదోస్సారముమంచనొంచుచునసామ్యంబొందు చేకీల్పశ
క్తిపంగుయ్యెడునేకముష్టిగము గెప్పిన్నస్త్రశుతంబెయ్యదొం
చెదోశౌర్యము కార్తవీర్యనిష్కరంపేకాన హీనంబెకా
మోదంబెయ్యెను హార్దఘంగెలుచు నిన్బొందింపకేయోటముక్. ౪౮

కావున నంపర్కముచు సహింపనవసికిఁడనువము (అనవెడలిరి)

సుమం—(తనలో) పుణ్యమున మనకోరిక ఫలించెను.

లక్ష్మ—(లెరకెమరుగఁజూచి) ఇదిగో వేఱుకడంగోనత్రిమ్మరిజోడువెనుపగఱవలె యా
న్ననుపత్తరమున వెంబడించుచున్నది. కాన నేను నిపుడెవిల్లునొప్పెద.

సుమం—(కనుఁగొని యానందముతో) కుమార కుమారా! తత్తరపడకుము. ఇతఁ
డు రామభద్రుని గోనముల గారమున వాలిపైవేరమునను నినుమడించు హెచ్చరిక
తో సమరభరణికి వచ్చు సుగ్రీవుఁడు

లక్ష్మ—ఆనందము. అసమోరుకొమరుఁడితఁడా! మరి యితరుఁడెవ్వాఁడు?

సుమం—కిష్కింధాధిపతిశిబిరమున నెక్కటిబిరుదు. ప్రశంసనీయుఁడు ప్రభంజనునకుఁ
గేసరిఖంజననయనకంజనకు నందనుండు హనుమానుండు.

లక్ష్మ—(హర్షముతో) ఓరి యితఁడా యాంజనేయుఁడా!

తే.గీ. బ్రహ్మశాపమునను దనబలమెఱుఁగమి
బద్ధుఁడై యీతఁడూరులును బ్రథనజయన
వృద్ధమానుఁడై యెందఱో యిగ్గరాత
లమ్ము ఱిమినసుసము పేక్షణమ్ము సేయు ౪౯

మానక యీచెలికాఁడు మనమది నాఱిన యలుఁగు కెల్లఁ గింపఁగలఁడు. ఈజరగుచున్నయదియో యన్నగారికొకరికే సరిదురము. గెలుపులచ్చి పెండ్లియరణమగునన మున నే నే, నితండే, సుగ్రీవుండేనియుఁ బాలికిఁ దగువారము కాము.

గుహు — (త్వరతో) కుమారా ! కను కనుము.

క. వాలిప్రయోగించిన సత
సాలములను గూల్చి యముని సదనమ్మునకు
న్వాలి ననిచి శ్రీరాముని
వాలమ్ము మరలి నిషంగవర్తనమందెన్. ౫౦

అహహ.

తే. గీ. ప్రాణ, కనకాబ్జకంఠమాల్యములరాము
నకతిథికిఁ బూజకుండు దెసకడలొత్తు
ననపు టేటికిఁ జని గిరియగుచుఁ బండె
నిపుడు బిరుదుల సెజ్జను గపివరుండు. ౫౧

లక్ష్మ — (వంతతో) ఓ దేవరా ! దేవరాజా ! మఱియెందిట్టి మహావీరతల్లజు నాత్మజా వేగన్నులతోఁ గనుఁగొనఁగలవు !

(తెరలో భేరీధ్వానమును మంగళగానమును)

గుహు — (ఆనందముతో) ఔర యిదిగో నీలుఁ డయ్యు జాంబవంతుఁ డభిమంత్రించిన శాతకుంభకుంభాంబువులఁ గుమారు సుగ్రీవు నభిషేకించుచున్నాఁడు. దేవర దాశరథియుఁ దానితనికంఠముం గనకపుండరీకమాలచేఁ గైసేయుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ — మాకు మఱియింపు.

(తెరలో) ఓహో యెలుఁగుగోఁతిగొండముచ్చు బింవము నొడయలారా ! ఈమహారాజు సుగ్రీవుఁడు మిమ్ముందఱం జక్క నాదేశించుచున్నాఁడు. “ఇదిగో నేను సీతాదేవియువంతమారయ హనుమంతుం బంచి యిరుగడియలమీఁదిలగ్నమునఁ గుమారు నంగదు నభిషిక్తుం జేయఁగలను గాన మీరు యౌవరాజ్యమునకు వలయువస్తువులను సిద్ధపఱుపుఁడు” అని.

లక్ష్మ—క. మనకుత్సవమియ్యది నె
మ్మనములరంజేయునెల్లమాడ్కుల ; నికనే
మన, నష్టుఁడైనయీనా
లి, నెగులుగలిగించునెంతో లేఖవిభునకున్. ౫౨

(ఆకసమునఁ బూవులవాన గురిసినపిదప) జయముజయము (అగుఁగాక) జగతీంద్ర ! రామభద్రా !

శా. వాలింజంపుటమాటు లేమి నెలమింబ్రాపించి కిష్కింధని
ష్ఠేలున్ స్త్రీజుఁడంగదుండు మనుమండేపిన్నరాజౌటవిం
చా లేఖేశుఁడునాత్మనేత్రములు వేయానందబాష్పంబులము
త్యాలంగూర్చిన భూషలందనర నత్యంతంబుశోభించెడున్. ౫౩

లక్ష్మ—మాకుఁబ్రియముపై నతిప్రియము. చెలికాఁడా ! గుహుఁడా ! కాపునరష్టు. మనమును మహోత్సవమునం బాలివారమిపుడగుదుము. (అనవెడలిరి)

గద్య. ఇది శ్రీమత్కౌసినకుర్తివ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలాయనసూత్ర నామకన్యాపరిణేత్రాకుండివేంకటవిపశ్చిత్పుత్ర సీతారామాగ్రజ ద్వివేదివంశమౌక్తిక సోమనాథదేశికప్రసాదసమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశాస్త్ర్యంధ్రీకృత భట్టమురారి మహాకవిప్రణీతానర్ఘరాఘవనాటకమున సుగ్రీవాభిషేకనామకము పంచమాంకము.

అనర్ఘరాఘవము.

షష్ఠాంకము.

(తరువాత మాల్యవంతుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు)

మాల్య—(కలయంగనుంగొని యలజడితో) అక్కటకటకష్టము.

మ. హనుమంతుండుత్క్షణమ్మునల్లడలఁ ద్రోఁకాడించిపైకెత్తి క్రిం
దనటింపింపఁగనంటియగ్గి పెనుమంటల్గడ్డకట్టెన్సువ
ర్ణనికాయ్యంబులుగాలిలంకఁ ; దెలియన్రత్నంబుటింద్లన్నని
ఘ్నసమావింతలు రంగులున్నతులు నిమ్నంబుల్నిజాంశుచ్ఛటన్. ౧

క. కనరాకుండిననెఱుఁగం
గనగుప్తాహమునఁబావకజ్వాలలు ; సా

ఘనములు, సాధ్యముఁబోలుఁగని
వనవరతము, గంద్రుగాదె న్యాయనయజ్ఞుల్. ౨

(ఆరసి) ఆహాదైవము నాఁగరామి !

శా. చేతండమ్ములఁలోఁచిము జ్జగములచ్చిం, బొంగిసర్వద్విష
ద్వ్రాతంబోర్చుచు, నెత్త వెండిగిరి నుద్దామప్రతాపుండుద
గ్రైత్వభ్రాంతివసించుఁదానెపుడు నెందే ; దేవతారాజధా
నీతుల్యంబదెకోఁటిపుర్వ్వదెనఁజెందించెన్వికిక్రాంతిసీ. ౩

ఒంటేని రావణుని దుర్నయమున కిదియంతయు నింతయుంగాదు. (వగపుతో నాకసమున) ఆ. పౌలస్త్యా.

చ. నలువనిజాననంబులను నాల్గిట నిర్సతవిస్తలిర్కు నెం
జిలి నెలకొంటఁగాంచిపదిచేసెను మోములు నీకు నొక్కఁడొం
టనువసియించి సౌఖ్యముపడన్జడచిత్తుఁడవైతి వెట్టులా
జలజభవుండు గూర్చుతనుజన్మనిమన్మఁడ యోదశానసా. ౪

(నిముసమరసి వెతతోను) ఏమి మనకులమిది యిట్లు విరివాయుచున్నది.

తే. గీ. రాముఁడువధించె ఖరముఖరాక్షసులను
మారుతాత్మజుఁడక్షకుమారుఁజంపెఁ
దానెవెడలంగఁగొట్టె దశాననుండు
ప్రీతిమాలి విభీషణుఁ బిన్నతమ్ము. ౫

ఒంటేని ప్రతికూలదైవమునఁ జెడినవాని దూఱనేల. ఇపుడు నంద్రమునుత్తరతీరము న దండువిడియించిన దాశరథిచేయుకర్జమేదియో యెఱ్ఱుంగుదుము. (ముందుచూచి) ఔర, రామచరితముఁదెలియంబనిచిన శుకసారణులలోసారణుఁడు (వచ్చినాఁడా)

సారణుఁడు—(వచ్చి) పిన్నతాతగారికి జయము జయము (అగుఁగాక)

మాల్య—(మెచ్చి చేరువంగూర్చుండఁబెట్టుకొనియు) నాయన సారణా ! ఈచెప్పులువి డువని యడుగులతోడనె సుగ్రీవస్కంధావారమునుండి వచ్చితివా ?

సార—అవును.

మాల్య—కావున నీవుచూచినట్లంతయు వాకొనుము.

సార—కోనమనుసుల బలము లెక్కయుఁ బెక్కుసార్లు మామొగమునుండియె మాతాము హుండాలకించె నుడువనేల ! ఇపుడో ! నడవకట్టఁబోవయిన కోఁతిబంటులలో నే సు వానరరూపముదాల్చియున్నను మహారాజు విభీషణుఁడు (అనియరపలుకునభయ

ముతో) అయ్యో! తడవుండుట రాసురాజధానియందలివాడుక నన్నువిడువకున్నది.

మాల్య—(సాభిప్రాయముగా) రాఘవుఁడు విభీషణునభిషేకించెనా!

సార—అవును.

మాల్య—(నిముసమాత్రము వ్రాన్పడియుండి నిట్టూర్చి) నాయన! సందియము విడిచి నుడువుము.

సార—కుమారుఁడు విభీషణుఁడెలింగి కట్టి నన్ను రామునకుఁ గానిపించె.

మాల్య—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత.

సార—పిమ్మటను రాఘవుఁడు నన్నుఁ దనమంత్రులతో సరిగఁ గైకొని గౌరవించియుఁ బంపెను.

మాల్య—(సంతసముతో) వాక్రుచ్చనేల, గెలువఁగోరువారికి ఘనతయనుగొనము యావజ్జీవముండునదిగద. విశేషించి యితండో! రామభద్రుండు. ఏల.

చ. కుముదము తేనెతెంట్లఁ దనకుక్షి వసించినవానినేనివే
రముగలతమ్మినుండి తనప్రాంతముఁ జెందినవానినేనభే
దమునభజించు నాత్మపరతత్పరభావము సాదులందనం
తమునని మిత్తమెయ్యదో ముదంబొనరించెదు నెల్లవారికిన్. ౬

శుకుఁడేమయ్యెనో!

సార—నేను నెఱుంగను.

మాల్య—(విమర్శించి) బిడ్డఁడు విభీషణునకు రామాశ్రయమునఁ దనకులమునకు సెలుగని కలంగెదను.

సార—అయ్యో! అతిసచ్చరిత్రుఁడు మహావంశప్రభవుఁడునైన కుమారుఁడు పెద్దయన్నను విడిచి యెట్లు శత్రుపక్షముం జేరెను.

మాల్య—అబ్బ! దశగ్రీవునడుగుము. (ఊస్సురని) లేక దైవమునడుగుము.

సార—అయ్యో! వినఁదగుదునేని తెలుపుము.

మాల్య—వత్సా! ప్రభంజనాంజనానందనుండశోకవనభంగ మొనరింపఁ జూచి యీనీరాజు విభీషణుం బలికెను ఎట్లు! "నరదారకులిట్టులవలంబించిన తులువకోఁతిపురు వెట్లు రేఁగెనో" అని.

సార—పయింబయి.

మాల్య—తరువాత విభీషణుఁడు మ్రొక్కి విన్నవించెను. దేవా!

ఉ. మానవజాతిగౌరవము మానకు; సంముఖమందు హైహయున్
గానవె! వాలిబాహుబలమునంబున నూనినదూఱఁజాలెదే

వానరుల ; న్పులస్త్యముని పౌత్ర ! మహాధ్వరి ! నిన్నువేఁడెద ;
జ్జానకినిమ్ము ; వీడుచెఱసాలనుగాఁపురమున్నవేళ్ళనిక్. ౭

సార—(బహుమానాశ్చర్యములతో) అహహా, వాలిబాహుల ననిపలుకుచున్న తాత న
న్నేదిరెూ తలంపించెను. అయ్యొ !

స్రగ్ధర. ముంజేత న్నేతుశైలమ్ములయొరయికనిర్ముక్తరోమమ్ములంబ
ల్కుంజాలన్నైర్యవన్మర్కటబలములచేకంబ పున్నంపులన్నే
రుంజూడన్నాథమాత్సర్యుఁడనతిచిరసంరూఢస్ఫుద్వాత్మశీఘ్రం
డుంజాలండయ్యొ వింధ్యుండునుయదతిభరాటోపమునోర్మవనేనిక్. ౮

(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత.

మాల్య—పిదపనుగ్రోధాంధకారమున మునింగిన రాకాసిఱేఁడు తమ్ముఁడును శత్రువు
ననుసరించునట్లు ప్రవర్తించెను.

సార—(వంతతోఁ దనలో) అయ్యో దేవరా ! పులస్త్యపౌత్రా ! నీవెనైధర్మవ్యదృష్టాం
తస్సై మూలచ్ఛేదహేతుకమగు ననుమానప్రమాణమున లోకులంబరదారహరణాది
పాపమువలన మరలింతువు (ప్రార్థనముతోడను)

క. సిరియనుభ్రమరికెఁదండ్రి
యరిషడ్వర్గమిది కావె యాఱుపదములా
యిరుమూటిలోననొకఁడేఁ
జరణముఖండించికుంటినఱుపుము దానిక్. ౯

(మంతిరింగూర్చి) అయ్యొ ! రాఘవుఁడుదీర్చిన వానరసేనంగాంచి " మనకోలమున
మింపులుండు నేని విభీషణుండె " యని నిజముగనూహించెద.

మాల్య—(నిట్టూర్చి) నాయనా ! రెండుదంతములసారమెఱుంగుదువు. కావున నిపుడు
తగినయుపాయమేది.

సార—అయ్యొ నేనిట్లు తలంతును, రాజకుమారుఁడు బాలుఁడు నవభాజనసమానహృద
యుఁడీయంగదుఁడు పచ్చికుండవలెఁ దనయందుంచిన దానినెల్లనానును.

మాల్య—దాననేమి !

సార—కాఁబట్టి నీతండ్రి పగతుర రామసుగ్రీవులం దెగటార్చి కిష్కింధాపురమున నిను
దొరనానసంచి వాలిచెలిమి యప్పుదీర్చికొనఁ గోరెదమని దాఁగువేగరిచే దశకంధరు
నానతిఁబలికించి సుగ్రీవసేనానివేశమునుండి తొలఁగించినఁ దనగృహమహిభయభేద
శిథిలముగఁ దలంచుచు వలిముఖపతి రఘుపతి కర్జముజగించును.

మాల్య—(మందహాసముతో) నాయనా ! బాగుగనారయుచున్నావు, గాని తానంగదుఁడు మేలిబాలుఁడు కొఱయఱుక్రొత్తపిన్నదొరతనపుసుగముల బుజ్జగింపఁబడువాఁడు తలఁగఁదలంచె. మఱియు నితనితల్లిదండ్రులచుట్టములు సుగ్రీవునకును బందుగులు. ఇతఁడు వెడలఁగడంగ నెట్లియ్యకొందురు !

సార—అయ్యయారసిన ట్లైయగు. మఱియు రాజకార్యారంభము సముచితసమయసఫలము. ఇంతవడికి రాముండు పెనుమున్నీటిందాఁటి సువేలశైలసమీపభూమిఁ జెందునంత మెచ్చఁదగిన దిట్టపుహెచ్చరికలతోఁ గొండముచ్చులు కట్టఁగట్టంబూనిరి.

మాల్య—(విమర్శాశ్చర్యములతో) అహహ.

క. నరుఁ డేఁ దాఁటిననీసా
గరమద్దిరసందియంబుగలదే లంకా
పురదుర్గవాసి దశకం
ధరునిప్రతాపమునులంఘితమె జగములచేతన్. ౧౦

(ఖేదముతోనును)

మ. జలధిన్రాముఁడుగట్టె సేతువు పలాశస్వామిపాదాంబుజ
చ్ఛులు నిర్మాల్యమొనర్చుచున్నరదితిప్రోద్భూతశాణ్మ్రస్తక
మ్ములకు, స్వేదలవంచు నాత్మకరగమ్ముం దమ్మిసూర్యుండు రా
జిలి ; ప్రత్యాప్తరసజ్ఞధారుచికశజ్జేజేలకున్సచ్చులో. ౧౧

(పరికించి) వత్స ! సారణుఁడా ! వాలిసంహారమున వెనుకటి శత్రుబలమడంచినాఁడును, దనవలన మేలొందినట్టిఁడు, పెక్కెండ్రుకుక్కుతునియలుకోనత్రిమ్మరులుగొలుచువాఁడు చెలికాఁడు సుగ్రీవుఁడు మహాసహాయుఁడు గలాఁడును, హనుమచ్చరితమున పనజతనముగన్నయతఁడును, మార్గరమారొక్కెనువానిచెయ్యువెల్లఁ జక్కనొనర్చినవాఁడు నగు రామునకు దీకొన సమయమిదియె.

సార—అయ్యా ! ఉత్సాహముపకరణము లుపజీవులుబలియు పోటుబంటు జయమొనయనను వచనమునకు దశరథనందనుఁడె మొదటియుదాహరణము.

మాల్య—(మానుపాటు కానిపించి)

సీ. ఆవాలిఁజంపిన నధములనుగుమనమట్టులేయుండుట వ్యక్తమయ్యె
నానిమిత్తమున బాహాబలమ్మునకంటె దుర్గమ్ముసత్త్వమెదుర్గమమని ;
మర్త్యుఁడయ్యును జగన్మహనీయగుణరాశి రామునకోనముద్రిమిదిమెంత
యున్నాఁబుగవ్వాతు లేకవతీర్ణమె,

(వెచ్చనిట్టూర్చి యాకసమున)

యమ్మాయి ! కైకసి ! యఖిలవీర
మాతృసీమంతమౌక్తికమా ! పదిమొగ
ములవరుసఁ గ్రాలెనే కందు, మొకము లెనిమి
దేడ్వ మఱిముద్దునాల్కల నెంతొ దప్పి
నాకుచొండొండ, నీదుచన్దంటుపాలు. ౧౨

తే. గీ. అట్టినీవెట్టు సకలగుణాఢ్యుఁడయిన
కొడుకు వీనికి నేయవోయిడుమలడరఁ
గన్నులారఁగనుంగొనఁ గాంచితింత
దీర్ఘమాయువు నేనెటు దేర్తునిన్ను. ౧౩

సార — డోలడిల్లు మాలడిల్లుము. అశుభము ప్రతిహత మగుఁగాక, బంధువుల డెందము లెగ్గుదలంచుట సాజము. వెండియు నయ్యా !

ఆ. గీ. బాహుచయపు వెదురుబద్ద వ్రేలుచు సాంద్ర
గుణగణముల బలముకొనియుఁ బత్తె
కంధరుండు మోవఁగాఁ బోవు కావడి
పడిన దీని కగును బాటు ప్రకృతి. ౧౪

మాల్య — (కన్నీరు రాఁగుచు) నాయనా !

తే. గీ. ఆత్మభాగ్యము తొలఁగిన ట్లొంటెఱిఁగియుఁ
దెలిపికొన నిష్టు నన్నె నీ కులమునందు
నన్నుఁ బితృతర్పణంపు విత్తొక్కఁడేని
విశ్రవస్తాపసోత్తము విభవమునసె. ౧౫

(తెర తెరలించికొని తొరతొవచ్చి)

శుకుఁడు — తే. గీ. హతమొనర్చి ప్రహస్తధూమ్రాక్షులనుమ
హోదరాదుల మంత్రిసేనాధిపతుల
రాముఁ డీతఁడు లంకాపురమ్ము ముట్ట
డించి కన్యైకజలధి గావించు నిపుడు. ౧౬

మాల్య — (వగతో) ఇది స్రేమము మున్నె కనుఁగొంటిమి. విదేశమున, వచ్చుకాలమున, వేద్యములగమి కభిముఖ మగపఱుచు నష్టముగా పెద్దలబుద్ధి, (విమర్శించి, యాకాశమున) మేలు. రామభద్రా ! మేలు. గెలుపు గోరువానికి నచిరకాలత్వ మవశ్యము కార్యము నెఱవేర్చునదిగా.

సార — చెలీ ! శుకా ! రాక్షసనాయకుఁ డేమిపని చేయుచున్నాఁడు !

శుకు — (వగసియునగవులతో) మిత్రా ! వాని కేమిపనియున్నది !

మ. వినిసీరాము సువేలపర్వతతటోర్వి న్విస్ఫురత్తాటోపుని
న్గొని చేతు ల్విలునారిటంకృతుల దిక్కుల్నించుఁ ; బట్టెంబుల
న్గొని హస్తంబు లొఱల్వెలార్చు ; నటులే కొన్నిష్ఠ చిత్రంపుఁబ
ల్కను సీతాకుచపత్త్రభంగరచన ల్గావింప నేర్పొందెడున్. ౧౭

మాల్య — (నిట్టూర్చి) అయో ! నాయన! రావణా ! ఔర నేఁడునదియె ముదురువేదు
రు. (శుకుంగూర్చి) వత్సా ! వీటిగవని గుల్మపుమొనయేలికబిడ్డ నరాంతకుఁ డే
మి యొనర్చె.

శుకు — (నిశ్వసించి) కుమారుఁడు గవనిమరియాదనెరపినాఁడు. కాని వాఁడు నంగదుని
చే (అని కనుల నీరుపెట్టుకొని తలవాంచి యూరకుండె)

మాల్య — అయో ! స్తనంధయా ! దశగ్రీవతనయా ! ఔరా యిది చూచుటకా మేమిం
తకాలము మనుట !

(తెరలో) ఓహోహో మహాపార్శ్వాదియోధులారా !

సీ. మరలుఁ డస్త్రాకారమాతనుద్ధురశరజ్వాలాముఖిని దేవి శరణు సొరుఁడు
మీపేఁపు వీక్షింతు రీ వానరపశువు ల్హృదయమునం బూన్కి నింద్రజితుఁడు
దాల్చె లక్ష్మణుఁజంపఁ దా మధ్య పౌలస్త్యుఁడును నాయుధంబును గొనియెనేఁడి
నమున సైతము రామనరపాలువలని భయమ్ము పొలగుట హాస్యమ్ముగాదె !

సార — (ఆలించి యానందముతో)

ఆ. గీ. అయ్య ! కల్గెఁగల్గె నవలంబనము మన
కు నిపు డీ కుమారకుంభకర్ణుఁ
డట్టె మేలుకాంచి యగ్రమునం దిడి
కొనియె మేఘనాదు దనికెఁ బగఱ. ౧౮

మాల్య — (నిశ్వసించి) మేలు గెలుతురుగాత రామలక్ష్మణుల కుంభకర్ణమేఘనాదుల.

శుకు — (వగతోఁచనలో) అనర్థము, శాంతమగుఁగాక శాంతమగుఁగాక. ఏదికర్తయో
(లు + అ. అను నవధారణార్థకావ్యయాంతప్రథమాబహువచనము) ఏదికర్మమో
(ద్వితీయాబహువచనాంతము) వేఱుపడకుండ రెంట లాంతము, నపుర ! యయ్యా
ప్రయోగించె.

మాల్య—(వగపుతో) నాయనలార! శుకసారణులారా! నేఁడీ రాకాసిలచ్చి యెల్లవి
ధములఁ గుంభకర్ణు నవలంబించి యున్నది.

తే. గీ. ఎఱుఁగరా దిది యొక్కఁడే యితఁడు బ్రతికి
యన్న దశకంఠునో, యమునతిథి యగుచు
ననుజాని విభీషణునినో యెవ్వని విభుపద
పట్టభద్రునిఁ జేయునో బలిమికాఁడు. ౧౯

(తెరలో) చ. జడియకుఁ డాదికచ్ఛపభుజంగపులార మహేమి హెచ్చు పైఁ
బడ దివు దుర్వి బర్వసురపాలుఁడు మీకిటు లానతిచ్చెడిన్

శుకు—(సంతసముతో) నిచ్చలు మనవాండ్రు కడు మగఁటిమి నెరపిరి.

మాల్య—(పరాకు లేకున్నాఁడు- మఱి తెరలో)
పడభుజశైలముక్కొకటి పైకెగయందలగొట్టు రాముచేఁ
గడుసులువై పడున్గలశకర్ణకళేబర మాకతమ్మునన్. ౨౦

మాల్య—అయో నాయనా (అని సొమ్మసిల్లి పడుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్లతో) ఊఱడిల్లుమూఱడిల్లుము.

మాల్య—(ఉపశమించి) నాయనలారా! రాముఁడు బ్రతికియుండ మైథిలిం దెచ్చుట
నిది మనము లోనిచూపున గన్నారము. ఇపు డుపశమింపకపోరాని దేమియున్నది. !

శుకు—ఛీ. కష్టము. కుంభకర్ణునోడలు పడుచున్నది యను నిదియును దేవర యానతీయ
వలసిన యదియే !

మాల్య—నాయనా! నేఁడును రావణు నానతియా! నిచ్చ లూరులు హాస్యకారులు వా
నరులు దశకంఠు నెత్తి వేయుచున్నారు.

సార—ఆ. నీచులారా!

క. మగఁటిమి యుండిన నున్నదె
నిగదితమగుఁ జరితమున నె నీరదనాదుం
డగు నింద్రజి గెలువక యే
పొగరున నపహాసపు వెఱబొమ్మ తగదు సీ. ౨౧

(తెరలో) ఓహో హో యూథనాథులారా! లంకాపురప్రాకారద్వారతోరణములు
త్రెంపుఁడు.

మ. ప్రతిబంధించె బిగాదిగోమెవఁడు గీర్వాణాస్త్రవర్షంబు నం
గతశక్రాయుధ మావ్రతాంతర నుపక్రాంతంబు ;

మాల్య — (భయముతో) ఆః. ఏమి దీనిచే వినపవలయువాఁడనో ! (అని వీనులు మూసికొనుచున్నాఁడు)

(వెండియుఁ దెరలో)

హరిణి స్విసా

శితుఁ డాయింద్రజి యయ్యె నస్త్రమయి నిష్టి నీ్వరుఁడే సోమయా
జితనం బంపెడు దానిసల్పి విజయశ్లాఘించు సౌమిత్రిచేన్. ౨౨

మాల్య — దుంపతోఁ జెంపుచున్న యీ యాపద వచ్చినను నా విధముననె బ్రతికి యున్నాము గాసఁ బెక్కుదుఃఖములు వచ్చినఁ బక్కున నవ్వమను నీసామెత సత్యము.

శుక — (మీఁదికిఁ జూచి) వినుఁడు భ్రమ్మరుల విమానపఙ్క్తులు కదలమొగములు గ్రమ్ముచుండుటం బట్టి యాఁగరాని వెడిదంపుఁ గినుకవార్వపుటగ్గి యడలుసంద్రము ద్రాపుచుండ దేవర దాశరథి గెలువఁ గడంగుచున్నాఁడని తలంచెదను.

సార — (సంభ్రమముతోఁ దనలో) అయ్యయ్యో, దాశరథి గెలువనను చెలికానిమాట (దాశరథి, దాశరథిన్) కర్తృకర్మకారకార్థములకు సమప్రమాణముగఁ దోఁచుచున్నది ఆహా !

మాల్య — (లేచి) కావున మాకును ముసలితనమునఁ బసచెడిన యొడలు గడిగికొన శస్త్రధారాతీర్థము దొరకినది. (అని శుకసారణులతో వెడలెను)

ఇది విష్కంభము.

(తరువాత విమానమెక్కి యిద్దఱు విద్యాధరులు వచ్చుచున్నారు.)

ఒకఁడు — ఔరా ? బహుకాలమునకీ యాకాశవీథిని భయము లేనియట్లు విహరించుచున్నాము. (క్రిందికిఁ జూచి)

సీ. దేవేంద్రుఁ డోడ్డకుఁ దెచ్చి యీఁదగు నందనవనంపుఁ బువుల దండలఁ జెలంగు
వెలుపలిగవనుల వినుతింపఁదగు లంక దశముఖౌజస్సుఖి తనరు నిదిగో ;
నీమహాపురమున నెందు నాలముఁ జూడ వేడుక దలలెత్తు చేడెగముల
క్రీడారథములు సంకీర్ణమా వీథుల నేమి సెప్పుదు ; మింట నియుడు నిందు
వేల్పులవిమానములు ;

(వంతవింతలతో) సుహృచ్చుఁడ ! హేమాంగదుఁడా !

వీటివృషవాటు

లమరవిభు బాష్పలహరుల నందమొందు ;
నన్నిజాతుల కంజులు నాట నిండ్రి

దశమున గెలిచెడి పలుకులఁ గులుకుచుంద్రు. ౨౩

ఒరుఁడు—చెలికాఁడ? రత్నచూడ? వక్కాణింపనేల!

సీ. మునుపును రక్కసు లని వినియుండమే; యిట్టివీరుఁడు మాత్ర మెవఁడు వెలసి
యెల్లజగమ్ముల నిడుమల పాల్సేయఁ జాలిన భుజబలశాలి యగుట
నెపుడు దువారంపు టిల గీర్తి ప్రకటించు నక్షరంబులఁబోలు నతఁడుపట్టు-
లడరు గట్టులదాయ యను గెల్పుకంబము గడనఁజేసిన దశకంఠుఖాతి
నలినభవకృప, యమునిదండమునఁ జెడక.
యలకనాయకు పుష్పక మపహరించి,
వినపుమేఁతరియిల్లెత్తి వెన్నుచక్రి
మున నలరి యెందు నెనలేక మనఁగఁ గనియె ౨౪

రత్న—నెచ్చెలీ రత్నాంగదా? చూపు రావణపట్టణవీథులఁ బోరి కాయి
తపాటు దెలుపు తప్పెట చఱవఁగా.

సీ. ఎందు ద్వాస్తోరణబృందము దిగ్గజదంతమౌక్తికనిర్మితత్వవినుత
మెందు జేజేదొర కిచ్చు సంకెల యాఁగు నితరబందిశోకవృద్ధియంత
యెందు బీరపులచ్చి కిమ్ములఁ బాంసు కేళీసుఖావాసము వాసిఁ జెందు
నెందు మందోదరి బందుగులగు సోఁకుసుందరు లామికఁ జెందుచుందు
రట్టి పొలదిండి యిండులు, దిట్టలార
భండనంబున కేతెందు బరవసమున
ననుచు సూచించు పటహవాద్యంపుమ్రోఁత
నిండు కలగుండు పొందెడు నేఁడు చూడు. ౨౫

హేమా—(విహసించి) నిచ్చలిపుడిందు—

మ. కని సీరాముని దైత్యకాననఘనాంగారాయమాను న్నృపాం
గన యందున్నిజకాంతుఁ డొందు నతిరాగంబు న్విలోకించి తెం
పున మందోదరి యున్న దాత్మవిజయమ్ము న్భంగము న్నారెకు
వ్వనలోఁ గోరుచుఁ బర్వులెత్తు చెడముగ్ధత్వమ్మున న్ద్రెళ్ళుచున్. ౨౬

రత్న—(వగసిఱునగవులతో) నెయ్యుఁడా? వేల్పుటొడయని గెలుపుబీరము గొన్న
చిత్తముతో ముత్తాతతండ్రి నిక్కపుజగమునేలిక తా నిడిన యింద్రజి యను
పేరె చిక్కనయట్టి కొడుకు నలజడిఁ బొరలుచున్నపగతు మగువను సయితమిట్లు
గేలిగొనుటతగవుగాదు, (ముందుచూచియు) చేతివలకడ నవుర యేల యీజనసంఘ

మిరుదెఱఁగులఁ బాయపడుచున్నది? (పరికించి భయకౌతుకములతో) మిత్రా! క
ను కనుము,

సీ. వసుధ సారెకు దిగఁబడు చడుగులబరు వూన నన్నిభుజమ్ము లొక్కపూన్కిఁ
జంద్రహాసము పట్టఁ జలియించు చొకమూతె యాక్రాంతములు సేయ నఖిలదిశలఁ
గినుకచే వెఱ గలిగించు కన్జెంగల్వలను దోరణములు మింటను నొనర్చు
పదిమొగములలోడఁ బగఱ మార్కొను నుబ్బు ప్రబ్బ రావణుఁడిప్డు బయలుదేఱు.

హేమాం—(వీక్షించి) ఆహా యీజెట్టి పోటుమగఁటిమి మున్నుగన్నది యయ్యు
నెన్నఁడు నెఱుంగని యదివోలె వెఱపించుచున్నది. రత్నచూడా?

తే. గీ. ఇంద్రు వజ్రముచే తృణామె, కడువడఁకు
సుర ముదగ్రస్వభావ మంబరము మ్రింగ
బలిమివేల్పులసిరి భుజవనపుఁగరిణిఁ
జేయు నీ బిరుదెటులయ్యెఁజెలి? తలంతె? ౨౬

రత్న—వయస్యా? యేమిపొగడఁగలమోయి. ఈరావణుఁడు మహిమాఢ్యులకు నేసు
పైవాఁడు.

చ. సురతరుసంభవమ్ములగు సొమ్ములు ఫలి నదంభుఁడైనిరం
తర మిడునింద్రుఁ; డొండుగలదా! యన దీనతతో నదీసుఁడా
కరములలేమిఁ జాటు చతికష్టమున న్మణులంసవాహ్యము
త్త్వరపడి తీవ్రదండతను దాఁగొని వచ్చి యుపాంతమం దిడున్. ౨౭

హేమాం—(వెఱపుతో) ఔరా? యీమహావీరుఁడు సరిలేని దురముసంతసమున స
కిలించుచున్న వనాయుదేశజవాజిరాజులు జమునిదున్నచెవులు దెవులుగొలుపు కడు
వడిగల తేరెక్కి విల్లుచేపట్టి వచ్చినాఁడు.

రత్న—(భయవిస్మయములతో)

సీ. మొగములు విష్టపవిగమఘుస్మరసహస్రకరనికరభయానకతరములు
గా, నరద్వంద్వసంగ్రామకేళీరతిఁ దీఁటవెట్టెడు చేపదేరిన తన
వింశతిభుజముల వీక్షించి కమవిస్మయంబునఁ బారవశ్యంబు గనుచు
దుర్వారగీర్వాణదోర్వీర్యనికషప్రతీకాశుఁడగు కైకసీకుమారుఁ
డెనసి రేఁగుచున్న యిరువాఁగు పెనుకైదు
వులమొరయిక్కఁ జెవరు బలుమిడుఁగురు
గముల ధారుణీతలము రౌద్ర మొనరించి
మిగులనీఁడు పెక్కుమేటిమగల. ౨౮

హేమాం—(వేడుకతో) చెలీ! దక్కిణమున నిపుడు గనుంగొనుము.

సీ. కుంభసంభవునాజ్ఞఁ గుఱింగి యాతుణ మెత్తుచెడి యెగుడుదిగుడై సేతువునకుఁ
గుదురని వింజముకొమ్ము లెత్తికొనుచుఁ దలల లెక్కిడుట సత్యముగ వీఁడు
రావణుఁడనుచు దర్శనరభసమ్మున నభిముఖముగనేగి యతిభయమునఁ
జపలతఁదొలఁగు దుర్గపు లవ్వలికి నిప్డు,

రత్న—(హాసముతో)

చెట్టుఁదిమ్మరులు శస్త్రీకరింప
వచ్చు చందనతరువులఁ బ్రమదమునసె
ఫలభుజులు విక్రమంబునఁ బట్టికొన్న
నందు లగ్నము లహులే తదవయవముల
నిముస మొనరించుఁబాశబంధమున నెగులు. ౩౦

హేమాం—(నగుచు) ఈవైపునను గనుము.

తే. గీ. వేల్పువెలఁదులు రాకాసివ్రతు నొనర్ప
వెక్కిరింత్రని విముఖులై విరులు గురియ
కున్నఁ గపికైదువు తరువనున్న కుసుమ
బృందమే, కప్ప వీఁడొందుఁ బెద్దనిదుర. ౩౧

రత్న—(తడవుపరికించి) చెలికాఁడా చూడు చూడుము.

మ. దివిషందుం దమ దేహకాంతులఁ బవ దీర్ఘంబుగా వించుచు
ద్బవిరాజిల్లెడు వానరాగ్నులకు నీ క్రవ్యాదు లంగచ్ఛవి
ద్దవులంజేయుం జకాలతామసిగతాత్మశ్రీకు లుద్ధూమమై
భవముందాల్తురు చూడఁజూడ; నహహా భావ్యర్థసిద్ధ్యర్థ్వముల్. ౩౨

హేమాం—(మందహాసముతో) వయస్యా! వీక్షింపువీక్షింపుము.

మ. దుఱిమచారు ల్పావనరింత్రు వింతచెయు వేదోకొంచుఁ బెంజెట్టు శ
స్త్రముల న్నిక్కము కూలు రక్కసులచే సంత్యక్త మాకాశమ
ధ్యము బూరింపఁగలేక వెండియును, లంకాధీశకీర్తు ల్నితాం
తము లజ్జంగొని పీడి దిక్కులకడ, బ్లైల ద్న్బ భావింపఁగాఁ. ౩౩

రత్న—(భయముతో) అహహా, దారుణము దాపరించినది.

తే. గీ. అడరఁదోఁచుచు రోషాట్టహాసపావ
కపరిసరముల మెఱుఁగులు కపివిముక్త

దైత్యపిష్టద్రుఘూళి సాంద్రశరవృష్టి
నేవా చీఁకటు లెసఁగించు దివి నేఁడు. ౩౪

హేమాం—(క్షణమువీక్షించి) అపుర ముక్కిడులును బెక్కండ్రుగలసియొక్కఁ కడిం దిమగనిఁ జిక్కవఱుపఁ జాలుదురు ఏల.

సీ. దృప్యద్దాశాధిపద్విరదబహుమదవర్ష ప్రతిబంధనోగ్రములఁ దార
కల మెఱసెడు దశకంఠు నేమూలలను దలలెత్తఁ జేయుచుఁ దరుచరాగ్ర
చరులు వీ రతిబలస్ఫురితులు నిశ్శేషసేతుసంగ్రథనావశిష్టశైల
పాదాయుధమ్ములు పట్టుచు నిశిచరపురి కుత్తరమున నెగురుదు రిపుడు

రత్న—(ఖేదముతో) ఆహా మిగుల నెగులు కలుఁగునట్లు తలంచెద. ఏల.

తే. గీ. శత్రువక్షఃకవాటము ల్జాలిమాలి
వ్రక్కలించుటఁ బులకింపఁ జెక్కుగోడ,
లవిరతసరచ్ఛమారుధిరవిహితమధు
పానగోష్ఠిమహులు యాతుధాను లిదిగో. ౩౫

ఎల్లెడం బ్లవంగయూథనాథులఁ దఱుముచున్నారు.

హేమాం—(సంతసముతో) చెలీ ! ఇదిగో సితఁడు.

తే. గీ. పఙ్క్తికంధరశరపీడఁ బాటిపోవఁ
గడఁగి లోఁకలుద్రిప్పెదు కపిబలముల
హర్షమునఁ దేర్చుచును వానరాధిరాజు
పగతు నెదిరించు నిపు; డడ ల్పలవ దడుగు. ౩౬

రత్న—(వంతనగవు వింతలతో) ఆహాహా.

మ. ప్లవగేంద్రుం డొనరించు నస్త్రములఁ జెట్టి న్రావణోరస్తట
పరిఘుష్టాగ్ని, పవానలాపనను దాల్పం జేసి పోకార్చెడుఁ
రవిపుత్రుండు వెకల్చివైచు నచలాగ్రంబు, న్సుపిష్టంబుదా
నవమూర్ధన్యకరాళి. నాత్మ్రరుచురుల స్జంబాలపిండంబగుఁ. ౩౭

హేమాం—(నవ్వి) దశకంఠరుపట్టున నిది యేపాటిదియుఁ గాదు.

తే. గీ. ఎత్తి పటికపుగిరి సైత మెల్లయెడల
వసుధఁ బొంతగిలించుట వలననితఁడు;
దానినేఁడును శివుని నృత్తంపుటదరు
నగము లన్యములకు మును వెగురఁ జేయు. ౩౮

మఱియు నూహించెదను.

తే. హరివరుం డాయుధ మొనర్చు తరువరంబు
లంకరా యని మొదఁ దూఁడు టాగునఁ బతెఁ
దద్గతంబుల విరుల సీతావియోగ
విధురు నితని సుమేషుఁడె బెట్టు నొంచె. ౩౯

రత్న—(విహసించి) మిత్రుఁడా? యీ రావణుఁడు మహాబలవంతులకు ను బైవాఁడు.

గా. అట్లే కదా.

సీ. తనతల ల్దునిమి వేల్వను వేగ లోఁ జేలి వెలిఁజెదరిన నొనఖుల నమరెడు
దివ్యాక్షరంబులు దెలియుట రామునివలన భయము గానఁబడిన మదిని
జలముగానీక మిక్కిలి తొంటికంటెను నలువఁ దన్పినమానికులశిరోమ
ణికి మహావీరున కకలంకకీర్తి౦దుధవళితభువనున కెవఁడు వైరి

సోమాం—వయస్యా? వీక్షింపువీక్షింపుము. వెఱపు వెఱఁగును గలిగించుచున్నది.

గీ. చెదర శరనికరములఁ బెన్నిలలు, తరులఁ
బిండిగా శక్తితోమరబృందములును
హరినిశాచరరాజుల కనవరతము
దొమ్మి నొండొరు నఱచేలిదురము త్రిబలు. ౪౦

రచ్చ లిప్పుడు.

సీ. వంగి వానరవీరపుంగవపాదవిక్షేపభరంబునఁ జిలువ ఱేఁడు
శ్వాసవీచిప్రతిబంధమునం దోరమైన గళంబుల హారసూత్రి
ములుదెగ మాణిక్యములురాలి పడగల వలయము బగులునగ్రభమ మిడంగఁ
గర్ణహీనత సాంద్రఘటితమ ల్నిశ్చలములునైన తలలతో మోచు ధాత్రి

(వగపుతో) అయ్యయో చేజంత్రమున నలఁగఁజేసి రావణుఁడు సుగ్రీవు నేమనుచు న్నాఁడు.

గీ. దొరకె నస్మద్భుజవిపినాందోళనమున
నిమ్మ్ముల ఫలమ్ము నీకిప్డు కొమ్మొకమ?
పరఁగు బాహుప్రథనలాఘవమునఁ జాల
నలఁతఁజెందితి వింక సౌఖ్యమ్మునపడుము. ౪౧

రత్న—(హర్షముతో) నెయ్యుఁడా వెరపు నెరవునఁ దను వదలించుకొని పగతుని చె డునుడు వెడఁద గోయుచుండఁ గోనమునికికన్నా కెంపుగ మూపలించు చున్నాఁడు.

సీ. ఒకమాఱెలాగ నఱకఁజాలు నిరువదిచేతులచేతనచ్ఛిన్నమైన
పదియవతల తెల్పు వరుసగా నెవికోయఁ బడె నని యామహేశ్వరుని దనిపి
నట్టి సీతలలు తుల్యముగాఁ బదియును బదిగోళ్ళ మఱియును బ్రచ్చె నేని
కొమ్మ నొకముల దిమ్ములయెకమీఁదు సౌఖ్యముపదును నిస్సంశయము
మఱియు నోరోరి కేద్రిమ్మరీ ?
గీ. పఙ్క్తికంఠవధాభిఖప్రకరణమున
కీరఘూద్వహుఁడగు సూత్రధారుఁడేను
పారిపార్శ్వకుఁడను బీజఫలవిభావ
కము నలరింతు మమ్ముతాశిగణము నిపుడు. ౪౨

అని నడుపుచునె యెగసి యక్కటికము పక్కి యావలందన్నఁ దేరిసిడపుంగంబమునా నుకొని యెట్టులో రావణుఁ డూఱడుచున్నాఁడు. (కలయంగనుంగొని యెలమితో) చెలీ ? అవలోకింపు మవలోకింపుము.

సీ. దండలుగ్రుచ్చ నెద్దానికి మిగిలిన నలఁగిన వెల్లమాదికులయలరుల
స్వర్గాలికులు రహస్యముగ శిరోరుహమధ్యధార్యమై యైన మాల్యమొకటి
రచియింతుర్ నిర్జరరాజున కాదశాశ్యనితల నేఁడు నూతనపుదొనఁగు
గమికిఁ బ్రస్తావనఁ గను చలిముల్లితత్రాసమ్ముతై మనరథము లఱచు

హేమాం—(విషాదముతో) ఆహాహ దశకంఠుఁడు నూఱడిల్లె పిడికిటఁ బొడువ సాష్టసిల్లిన యా వానరరాజును చెలుఁడు హనుమంతుఁడు నూఱడించుచు నొండుచోటి నొందించుచున్నారు.

రత్న—ఏమిటిఁటా ? పోరియూకంభపుం బట్టమున వీరులు నాలుమూలలోర్తు రోడుదురు దానికి వగవనేల.

హేమాం—(ఒందుకడంగాంచి) సుహృదుఁడ ? రత్నచూడుఁడా ? పున్నెమునఁ బొంపిరివోపుచున్నావు. ఇదిగో రామభద్రుఁడు.

తే. గీ. గాధినందనసేవాధిగతమహాస్త్ర
వితతి, భృగుపతిసహాయోద్ధ. వీరభోగ
హితభుజుండినకులపతాక, కుముకవికవి
తాక్షుఁడును తారేక్షృతి, ధన్వియరుగుదెంచె. ౪౩

రత్న—(రాము నవలోకించి రావణుంజూచి) రక్కసి కేండ ?
సీ. బాలుఁడయ్యును భగ్నపార్శ్వతీపతిధను స్తంభుఁ డేవఁడు భుజాస్త్రముల భృగుజు

సన్నేరుఁజేసి యార్ణవమును బొందించె రమణీయముగ నట్టిరఘుకులాధుఁ
డరుదెంచె నొండేలయవఁడిష్టు నినువాలితుల్యకర్తృకవథస్తోత్రపాత్రుఁ
గావించు ధన్యతఁగంటి

హేమాం—(ముచ్చటతో) చెలీయిపు డూరకుండి (రావణుఁ డేమనుచున్నాఁడో) వింటమ (చెవియొగ్గి) ఔరా యిట్లుపలుకుచున్నాఁడు. మే లోరి రాకొమరుఁడ మేలు.

కోరుచు సీత నగుర్తినిగిరి యొత్తి యహాఁచి డింపఁ
జాలు దోర్బలగరిగి యు శైవధనువు
ఖండితము సేయనైతిని గాన నింద్రి
కరిమదాసారహరులై కనలునంబ
కము లి వీవెంత వాఁడైతో గాంచు నిపుడు. ౪౪

(అచ్చెరుపాటుతో) ఆహా నేఁడును ముల్లోకముల నరకుగొనని వీని యాగరువపుముడి యంతియ.

రత్న—(చిఱునగవుతో సెత్తిపొడుచుచు) వయస్యా? ఔర నీవు దీనికె యరుదంచుచున్నావా? (ముఖవికాసముతో)

తే. గీ. చెండి తనమూర్ధములబంతి శేషమైన
యొకశిరమ్మున నభిమానము కలిమి నర
మేన మానిని వంచించి మెలఁకువ దగ
భవుని నొకచరణమునందె పడియెనుగద. ౪౫

(సైకిఁజూచి యాహతోడ ను) మహానుభావుఁడు వాసవరథము దాశరథిని దాయుచున్నట్లున్నది.

హేమాం—(అవలోకించి హర్షముతో) చెలీ ఆదియెయిది కానవా! వేనన్నులెరుపులు నెమ్మిపురికన్నుల చెన్నొందు బొందళము చేకొన్న మాతలిని (క్షణము వీక్షించి విహసించియు)

తే. గీ. వివిధమణికాంతిమంజరీవిహితశక్ర
కార్ముకసహస్రమేళనకలితమైన
యీవిమానమునందు సురేశ్వరుఁడు
పంపెఁ దనచాపమును సమరంపుమహిమ ౪౬

(ఆకసమునం జెవియునిచి) రావణుని గవనికాపరి యేమనుచున్నాఁడు. ఓరోరి పురు
హూతసూతా ?

సీ. నీదర్పమియ్యది నిర్జరాసురభుజస్తంభకండూవిషజ్వాలికాహి
తుండికుండగు దశాస్యుండు నడంపని కతమున నీరఘుసుతున కీవు
వాసవు నరదము వర్మముం జేర్చితి తెగిచేసి రాజవిద్విష్టమిద్ది
మనఁగలఁ డాశకుఁడును నెట్లు

రత్న—(వినికినభినయించి) రాముఁ డేమనుచున్నాఁడు. ఇట్టి దుంపదెంపు దుర్ణయంబు
ను ను బాగడుకొనుచున్నారు గాన యథారాజాతథాప్రజా యను సామెత సత్యమె.

హేమాం—(ఆకాశమునవీనులూని) రావణుఁ డేమనుచున్నాఁడు. ఓరి జడదారివటూ ? కినుక నించుకవడి మండి యింద్రుకనులు వెయి

గీ. ఆత్మపౌరుషహీనతోత్థాశ్రువీచి
కలనె యాఱఁగఁగన్నవి కలవ యిపుడు
నీభుజమ్ములు భువనత్రయీవిజేత
లౌరసియన్ని, నయానయముద్ధరించు. ౪౭

రత్న—(చెవియొగ్గినగి) రాముఁ డేమనుచున్నాఁడు.

సీ. త్రిభువననిర్జయత్రా యిది నీచేయికంబములకు వాస్తవంబగునేని
కోసి మస్తకములఁ గోరితి వేల యాధూర్జటి ; మూర్ధముల్ దుర్లభములె
నీకు జగచ్ఛిల్పి నీరజాసనునకు మునిమన్ననికి ; భుజమ్ము లివిపుడును
గలవంటి యిప్పుడే కందు

హేమాం—(చెవిమొసఁగి) రావణుఁ డేమనుచున్నాఁడు. ఓరోరి రాకంద ? నీముత్తాత కనె ననరణ్యుఁడు మునుపుచాల

గీ. సీహా ! కనె దిష్టు చిత్రము నియతిశక్తి
మానిసియుఁ బూనుఁ గనుఁగొన మానుపాద
రాజు భుజబల మప్పుడు రాలుదేలె
వానరులు మన్నిగొనెదరు దానవులను. ౪౮

రత్న—(ఆలించినవ్వి) రాముఁ డేమనుచున్నాఁడు. ఓరోరి రక్కసకొడుకా !

శా. ఒందందాపముమాకుఁ బూర్వు ననరణ్యుం ద్రుంచి తీవంచుఁబో
రందంగెత్తురు నత్తు రొండె బిరుదు ల్న్యాయంబె లేదోటమో
డం దన్పట్టుచు నర్జునుండు నిన్నుఁ గారాగారమందున్నఁ బౌ

త్రుం దైన్యంబున పీడవేఁడెను బులస్త్యుం డర్థి కుందించెడిన్. ౪౯

హేమాం—(చెవియిడి) రావణుఁ డేమనుచున్నాఁడు. ఆ. రాచవడుగ! వదరుఁబోతా? అపుర క్రొత్తయుచ్చితి! రేదిమ్మరితేనినడవడిచందుశందును గంమ వ్రాయుచున్నారు. కావున నీవిపుడు నిలువవు. (త్వరతోఁగాంచి) అపుర మందోదరీమనోహారుఁడు శరముల వేనవేలఁ గురియింప దొరకొన్నాఁడే.

రత్న—ఆహా మైథిలీప్రాణనాథుఁడును మాఱుసేయుచున్నాఁడే (నగి)

తే. గీ. రామభద్రుండు నఱకిన రావణశర
జాతములు ప్రవిదారణభూతలమున
ఫలులఁ బూర్వార్ధముల వేగఁబడును బక్షు
లైన చరమార్ధములచేత నాలసించి. ౫౦

మఱియు. తే. గీ. ఇరుసున సిడంపుఁగంబము సెడను సార
థిపయి వారువములమీఁదఁ దెఱపిగనక
యసురనాయకు నరదమునందు నాడు
రామపత్త్రిలు కడువిచిత్రమ్ముగాను. ౫౧

హేమాం—(భయముతో) అహహ.

తే. గీ. ఆకసమ్ము తమోమయ మాచరించు
బాణవర్షమువలన రావణుఁడు గ్రమ్ము
రాముఁడెక్కిన యరదమైంద్రమ్ముఁ బ్రావృ
డంబుదము రోహణక్ష్మాధరంబుఁ బోలె. ౫౨

(తడవుగఁ బోడగని యచ్చెరువుతో)

క. పలుతెఱఁగుల కైదువులను
బలుదెఱఁగుల కైదువులను బ్రతిహతముల వీ
రలానర్తు రిపుడు సామ్యో
జ్జ్వలముగ నిఁచుకయు నెక్కువగనంగలదే. ౫౩

రత్న—ఇదియిట్లె. తే. గీ. ఎదిప్రయోగించు రావణుఁడిరువదిభుజ
ముల నదుపసంహరించు రాముఁడిరుగేల
సమఫలమౌ నైన వీరులజంటచెయివు
దశగుణము మర్త్యశిల్పము దైత్యకృతికి. ౫౪

హేమాం—(నగి) చెలీ! క. ఇరుసేతుల కెదుటందన

యిరువదిభుజములను బోరునీపశకంఠుం
డురహితదూషణాయుగసం
గరమర్యాదుండె కాఁడె కను మనుఁగుఁజెలీ. ౫౬.

(వగపువెఱపులతోనును) తే. గీ. అకట యీరావణుఁడు దర్పమడరఁగత్తి
వాలియమ్మునఁ బరచమూభయద మమర
నాథునరదపుఁగేతుదండమ్ము లాంఛ
నమ్ముగు మయూరపింఛము నఱికెపైచె. ౫౭

రత్న—(ప్రమోదముతో) ప్రియసఖా! ఆలోకింపు మాలోకింపుము. నూఱంచులవాలు దాలుపుడాలుడీలుపేయుట విన్నవై కినిసి.

సీ. వృష్ట్యగ్నిశాపతద్విపదానపూరసౌరభ్యగర్వానిలభ్రాజితముల
గఱుల నేనిఖిలరాక్షసకథాలయసూచకములు పౌలోమ్యంబకజలవృష్టి
రోధకములు కొన్నిరోపము శ్రీరాముఁడు పౌలస్త్యుని కిరీటపాళి నాటె

హేమాం—హా! హా! విదేహకన్యాకుచకుంభాగ్రకఠినతాసాక్షిత్వకారియన్య

గీ. జన్మకౌస్తుభరత్నానుషక్తము నగు
రామభద్రుని బాహాంతరమునఁగ్రుచ్చె
సాయకంబివ హా రాత్రిచరవరుండు
మనుటపరిభవమోర్వ కంపజడిగునిసి. ౫౮

(చక్రాంగనుంగొని) చెలికాఁడా?

సీ. ఎవా జగదారోగ్య మిడు రాముపై సింహళాధీశుఁ డేసిన యంబకంబా
కటియె నాటి యభేద్యకవచంబు వ్రచ్చిన వేయికన్నులపదవీవమూహ
మునజట్టునన్వెలిఁజనురక్తధారలగుమి నఝాంకారమా నమరచక్ర
వర్తివర్మమ్మునఁ బ్రకటించు నీజెట్టి గాయములేవొయి యక్కటా

రత్న—(హర్షముతో)

రఘూద్వ

గీ. హుఁడును సీతాస్తనస్తబకోపరచిత
కుంకుమాంకవిలోపనకుతుకపాత
కి యగు రావణునెవ ములికి సురకరిర
దహతి చతురర్బుదకిణమధ్యమునఁ జాఁతె. ౫౯

హేమాం—(చెవియొడ్డివింతతో) ఒకడాకేలనె కోలయునూడ్రలించి రావణుఁ డేమ

నుచున్నాఁడు. మే లేరి మానిసికూనా ? మేలు.

తే. గీ. అసురజీవనవిద్యాసమాప్తిలిపియొ
వామనునిచుట్టువాలు నావతమునందుఁ
బడుటఁ దన వేయియంచులు భగ్నములయి
హరమయ్యెను దేజస్తుషారమయము ౫౯

ఆందును నెత్తురు గనఁబడఁజేయుచున్న నీవు సురాసురవీరుల మించు చేతులకు గావించితివి.

తే. గీ. స్వకరనిక్షిప్తఖడ్గవ్రణకిణవలయ
హాసితహారములవు దశాస్యగళములను
బడువిపక్షుని గరువపు నడుములకుఁ
నఁ గడుదీపించు రామబాణముల గములు. ౬౦

హేమాం—(చమత్కారముగ) సుహృదుఁడ ! చూడుచూడు. తగుశూరుఁడు సమకాడు సంతసపుటుబ్బున రెట్టించిన గరువమున ముజ్జగము గెంచు రాకాసిరాయని కైడతెఱపిలేకుండఁ బఱఁగించు నంపపంజరము నడుమనుండి రామభద్రుఁడు పెంపుడుపిట్టముచ్చట నించుచున్నాఁడు నిచ్చల మిన్నదు

సీ. భుజకేలికై దశముఖుఁడు దాఁటుచు నద్దలూను ధారమున నిట్టూర్పు లెచ్చ
నెగయుచు దిగఁబడు నిఁటబేటపడ కప్పఁబడిన పడగలపై నడరు మణుల
మెఱుఁగులక్షణము రూపఱఁజేయు శేషుఁడు పాతాళతిమిరము

రత్న—(భయమానంగని)

జాగు, మిత్ర

రక్కసు కదలికరయమున నెగసిన కదలెఁగాన్పడ జలగజము లుఁక

గీ. మొనఁగి కడమేనుఁగులు మహిమొత్తకుని—
నతిభరమ్మున నంగములడఁగ నంద
మొడపడనిముడుతలగుజ్జు కడూవలయమ్ము
మేన ఫణములు మాటుచుఁ బామఁ బడని. ౬౧

(మిందికిఁజూచి) ఏల వైమానికులు మింటినుండి యిటనటఁ బొలఁగుచున్నారు. ఆహా మహావీరులు లోకత్రయభయంకరము సమరము దొరకొనెనె. అట్లైకా.

తే. గీ. ఈనృపసుతుండు గాధిజాధీతమాఁట ద
లంచు దివ్యాస్త్రమంత్రముల ; నడరెంచు

నిష్ఠ డట్టులె యీ రాక్షసేశ్వరుండు
నర్తిచే నుపదిష్టమా శస్త్రవిద్య. ౬౨

కనుక మనమును దొలఁగెదము. (అనియోసరిల్లియున్నారు)

హేమాం—(ఎల్లయెడలం బొడగాంచి) చెలీ యిద్దఱు జగముల కలజడికలుగు ననిత లంచెద. ఏల, పులస్త్యకకుత్స్థకులవీరశిరోమణులు చీఁకటియస్త్రము ప్రొద్దుబాణముచే తను దాని రాహుశిలీముఖమునను నద్దాని విష్ణువిపాతముతోడను నాదాని ఫలరాచ నారాచముచే నదిఘాలాక్షుకోలనుం బ్రతికరించుచు దొమ్మిక్రియ్య మొనర్చు చున్నారు.

రత్న—వయస్యా ! ప్రయోగోపసంహారముల హెచ్చుతగ్గు లేకున్నను రాముఁడు గెలువ వలయునని, రావణుఁడు పిలుకుమాలవలెనని యు నిర్ణయము పూర్ణముగ నన్ని యస్త్రములఁ బ్రయోగించుచున్నారు. నారసముల దోరమునం జేరు సురల యడరు మాత్రము బలవత్తరము గాదనందగు. అటులెకా.

తే. గీ. దైత్యరాజశరక్షిప్తదైవతమ్ము
రాముపై నెయ్యమున న తీవ్రముగఁ జేరు ;
దశరథసుతప్రహితదైవతమ్ము దశకు
ఖభయమున మెల్లగా నంటికమ్మఁ బొందు. ౬౩

(తెరలో)

మ. అగుఁ గృత్తంబు దశాస్యశీర్ష మెదియే దత్త్యై తలంగాననో
జిగియే యంటుచునుండ హెచ్చగనియె న్నేషాననాభిఖ్య ; చే,
యగు నేదేది నికృత్త మయ్యయి భుజంబందుండు శౌర్యంబు పూ
ర్తిగఁ దామే వహియించి తక్కుభుజము ల్దీపించు దర్పోద్ధతిన్. ౬౪

(తెరలోఁగోలాహలము)

(ఇద్దఱు నానందమున మేను గగుర్పొడువ నాలించి) ఓహో ముల్లోకములకు శబ్ద జ్ఞానము కలిగించు కర్జమున సృజించిన యింద్రియములఁ దనియించు నిదియేమి.

(మఱియుఁ దెరలో నలజలము)

(ఇరువురు వెఱపు వెఱఁగులతో) అహో యీమహాధ్వానము కుహకసింహదేహహ రికరినకంఠకాహలకోలాహలసబ్రహ్మచారియై యకాలమున బ్రహ్మాండభాండభంగము నకుఁ దొడంగుచున్నది.

క. ఘనకాలకూటలిప్తము
లనఁ గంఠధ్వనులె జగములామూర్ఛితము

ల్లాసనకరించు భైరవుం డలఁ
చును భీతి స్నేఁడు పద్మజుఁడు నిక్కముగాఁగ. ౬

(వెండియుఁ దెరలో)

సీ. పోరించి దివ్యాస్త్రముల భూర్భువస్స్వస్త్రితయభయంకరములఁ దఱిగి యెగురఁ
దట్టిన తన పదితలలఁ గనంజేసి గగనమునఁ బలనొకండ్ర రథుల
రాముచే నాత్మమార్గణశిఖాహ్వాయ మగు యోగిపీఠమున నాహుతాత్మమైన
బ్రహ్మాస్త్రమున మహీపాతితమై రాక్షసపతి మొండెము వీరశయ్యఁ జెందె

(ఇట్టులు విని యెలమిని దత్తరంబునం బైకి నవలోకించి వెఱుగుపాటుతో నొండొరులం గూర్చి) కనకనము జగదంతకాలభయానకపావకకీలాకలాపఘూనరములు రావణుశరములు (త్వరగఁ గ్రిందికిఁ జేరియుఁ జూచుచున్నారు)

శ్రీరాం—(కనికరముతో) హా మహావీరాగ్రేసర! లంకేశ్వరా! కడచనితివి.

తే. గీ. శిల్ప నిందుత్రిమవకరిశిరము, రాలు
ముత్తెముల విశ్వవిజయప్రబోధకాత్మ
రావళిశిల్పి, త్రిదివశుద్ధాంతగండ
భూషణాపహృదోస్తంభ మొక్కనీకు. ౬౬

(వీక్షించి) మిత్ర! రత్నచూడా!

సీ. పడిన రావణునట్టి బరువు నెంజిలిని దానెంత వంగిన నంతయెత్తుఁ జెంసు
చుట్టుగట్టుగలుగు క్షోణిమండలమును జిలువ ఱేఁ డర్థకుండలితవిగ్ర
హఘోరమున నాని యాత్మఫణామండలము మోచు నిజము

రత్న—నెయ్యుఁడా! రావణుని వృత్తాంత మంతయు న్నగలమె.

పూర్ణము నిశంకు

జగముల గెలువంగఁ జరియింపఁ దనశాఁపబెట్టిజట్టులచేతఁ జుట్టఁబడిన
పెద్దమేయికంబము గలిగి బిట్టుగిదలు
నెల్లకొండలమొదలితా లెంతొ యురయఁ
దద్దమెఱయు పడగలు వదర వహించు
నవనివలయభరమ్ము సహస్రఫణుఁడు. ౬౭

ఇపుడో ప్రాణముతొలఁగిన యీకళేబరపుఁబొట్ట కడుమోవఁ దరముగానియది.

శ్రీరాం—(ఒండుకడం బోడగని) ఔర యిదిగో దశకంధరకబంధముమై స్త్రై ... దాన
దరవశయ్యపు మందోదరిని శేద్రిమ్మరికొమ్మ లోసరించుచున్నారు! (దెడి మొ...

యాకసమున) అయో వెకలులు కోఁతిమూఁకలు తనజాలి బెదరునుగదుగు నేడుపు

లెలుఁగుల వెక్కిరించుచుండ మహావీరమత్తకాశిని యేమనుచున్నది.

సీ. ఓదీవి ప్రేఁడ మండోదరి పతిదేవతావ్రతనిర్వాహధన్యయయ్యు

ముద్దిడుఁ బదిమొగముల నిరువదిబుజములఁ బరిరంభముఁ బొందు నీవు

కాంతుఁడగుట; నేకదంతు కుంభస్థలమందలి ముత్యము లన్ని తెచ్చి

యొంటిపేటసరమ్ము నొనరింతునని పల్కె హా! యాఋణముదీర్ప కగునె నిదుర

పోవఁ దమకము:

ఇద్దఱు (వగతో) కనను వినను గదు నలవికాని యీమటు కీడుగనిన సూడులయు గో

డుకడు నెడఁద నెఱఁకుల నఱకుచున్నది (అరయికతో) అహహ దైవమునకు సు

కరముగానిది యేదియు లేదు.

వందారుదేవబృంద

బందిమందారమాల్యమరందబిందు

వుల నిజపదారవిందపుఁబొడులగముల

గట్టిపడఁజేసెఁ గద యీ మృగపతిమధ్య.

ఈఁగో

(తెర లో.)

సీ. వనపాలకులు సురవసుమతీరుహముల నాటిరి కొనిపోయి నందనమున

నిక్కువీనులజక్కి నిజమందురను జేర్చె వల్లభపాలకుం డుల్లమలర

దనుజులును విభీషణునిచెలు ల్నిర్జరకాంతలచెఱ నీడుగడయొనర్చి

వారిమోములచూడ్కి వాసవుఁ గదుసిగ్గుపాలు సేసిరి

రత్న—(సంతసముతో) అనుఁగుఁజెలీ! కనుక, రమ్ము లంకారాజు కారాగృహమున

నుంటంగనఁబడని బందువులబింపము గనుగొందము. (అనినడచుచుం బొడగని యా

నందముతో నొండొరుంగూర్చి) చూడుచూడుము సంగడీఁడా! నఱకుల నందదు

దైన కోఁతియెలుగు కొండముచ్చులఁ దేఱుప సుగ్రీవు ననిపి లక్ష్మణునికి విల్లందిచ్చి

విభీషణు దైదండగొని రామభద్రుఁ డేమొ గెలుపులచ్చిచే మెఱయుచుఁ గనులపం

డువు సేయుచున్నాఁడు.

దశవదనముక్త

శక్తి నవ్రిణమైన లక్ష్మణునురమ్ము

నుండి నిర్లజ్జుఁడయి విరుల్ద్యోవనితలు

గురియ నొందు మనుమని రక్షోవిభుత్వ

మునఁబులస్త్యుఁ డలర మించు భూజవిభుఁడు. ౬౯

(అని నిష్క్రమింప వెడలిరి)

గద్య. శ్రీమత్కౌశికకులకర్త్రీ వ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రీభూతేయ సగోత్రాశ్వలాయనసూత్ర
రామద్రావిడశ్రోత్రియ బ్రాహ్మణాకుండివేంకటవిపశ్చిత్పుత్ర సీతారా
మాగ్రజ, ద్వివేదివంశమౌక్తిక సోమనాథదేశిక ప్రసాదస
మధిగతకావ్యమీమాంసాశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశా
స్త్రిాంధ్రీకృతమురారి మహాకవిప్రణీతాన
ర్ఘరాఘవనాటకమున దశగ్రీవనిగ్ర
హనామకము షష్ఠాంకము.
శ్రీవ్యాసేశ్వరార్పణమస్తు.

శ్రీవ్యాసేశ్వరాయనమః.

అనర్ఘరాఘవనాటకము.

సప్తమాంకము.

(తెరలో)

సీ. తిమిరసంమూర్ఛిత త్రిజగద్విషక్కారుఁడును రఘునృపకులజనకుఁడు రవి
దేవుఁ డెదుట నుండ దిక్పాలకులతోడ వైదేహి పరగృహావాసదోష
భీత యై దహనప్రవేశము గావించి పిదపఁ బవిత్ర యై వెడలె నితఁడు
నాత్మతేజోనలమందు నొక్కొక్కటి వేల్చి నిశాచరపృతనతలల
నసురపతిమూర్ధరచితపూర్ణాహుతియయి
నేఁడు జగదభ్యుదయహేతునిష్ఠముగియఁ
జేసి విడిపించి రావణుచెఱను సీత
రాఘవుఁడు మున్నె రభసత్రపాఘజలధి. ౧

(కాలక్రమమునను)

తే. గీ. వెంట రాఁ గపిరాక్షసవిభులు లక్ష్మ
ణుండు సీతయుఁ బ్రక్కల నిండుకొలువఁ

బుష్పకం బెక్కి రా, మనుమూలవంశ
వృత్తమైథ్య కయోధ్య కాపీరవరుఁడు. ౨

(పిదప విజయాభిరాముఁడు రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులు సుగ్రీవవిభీషణులును విమానారూఢు లై వచ్చుచున్నారు.)

సుగ్రీవుఁడు—(రాముంగూర్చి) సామీ!

మ. తడువ స్సేవకుఁ డై పయోధిసదనోద్యానమ్ము లె చ్చోట నో
స్పైడుసీలంక దశాస్యవిక్రమకథాబీజాంకురక్షేత్ర; మిం
దొడయం డాసురనాథశీర్షపటలక మ్మెచ్ఛిన్నముం జేయ నిం
పడరించె న్జెఱి నూటినూటికి శతేజ్యాష్యాళి కొక్కొక్కఁడే. ౩

రాముఁడు—రాణీ! విదేహమహీపతిదుహితా! ఇటు లంకకుఁ దూర్పునను సువేలాచల మునకుఁ బడమటను గనుఁగొనుము.

సీ. నీకయి పోరెడు రాకాసి కోఁతిమూఁకలఁ గరాళము పొలికలను నేఁడు
నెనఁగించు భువనకీ; నిందు నంభోధికి యువతులు రక్తమయులు సహస్ర
మప్సరోవధువుల కైరి వేల్కొలంది నాథులు; నిటమేఘనాదుమాయ
నిరులు గ్రమ్మిన నహీశ్వరమణులే కన నగుచందనతరుల నస్త్రములుగ
నెత్తికొని పైని దిరుగుచునెనఁగఁ జేసి
రి, దివి ఖద్యోతమయము హరిజలపతులు.

సీత—ఆర్యపుత్రా! యిచట నెసీతకోసముమీరు త్రాఁచుత్రాటి కట్టుపభవించితిరా?

రాము—ఔనుమైథిలీ! ఔను.

స్మరణమాత్రమునం గృతసంనిధానుఁ
డై నపక్షీంద్రుఁ డస్మదీయమగు నాజ్ఞ. ౪

ఆ. గీ. నపలి మ్రింగి యహిగణమ్ము గణి ల్లని
పడగమణుల వెలిని బడఁగఁ జేయు
చుంచు మాకు నాగబంధనక్లేశమూఁ
దక్షణంబ నిర్ధుతం బొనర్చె. ౫

(అరసి చిఱునగవుతో) ఔరా యీజాతి చెడ్డతనము?

మ. ఇరునాళ్ళు ల్సవుల నిగ్రహింప, వినఁగా నీక్షింప ను న్గన్నులే,
చరణమ్ము ల్గలవరా, పురమ్ము నడవ, న్సర్వాంబు నొందుం డఁధిం
ధురు మే తాల్పులఁకమూర్పు, లోజనని! కద్రూదేవి పుత్రౌఘముం

బరముం గాంచిన నిట్టివారలనె కా భావింతు కం దీ వసా. ౬

(అందఱు నవ్వుచున్నారు)

సీత —(స్నేహస్మితములతో లక్ష్మణు నీక్షించి రాముగుఱించి) ఆర్యపుత్రా! సౌమి
త్రి కీరితిమూలక పాదముపాలమే వలననున్నదియో!

రాము —(ఆమోదరోమాంచములతో) దేవి! మైథిలి! యిదిగో నిటఁ జేతికి వలపల
రామరావణుల దండులమేటిమొంటరులగులక్ష్మణమేఘనాదులయొక్కటికయ్యపున
లఁగుడుదండిసాకిరిసువేలగిరిదరితిప్ప. ఇందే

క. వలపునఁ జుట్టుగగుర్మలు
వలనను, జెమ్మటజలముల, వల్లభునిచితా
నలముఁ గనలించు చార్చుచుఁ
బాలదిండిపాలఁతి మొవతియు పొందు నను ప్రతిక్. ౭

రాము —అపుజానకీ! యపును. ఇదియె లక్ష్మణుని గెలుపులచ్చి తావరించిన క్రీడా
గృహము.

క. హనుమంతుఁ డిందె ద్రోణా
ద్రిని దెచ్చి సుమిత్రపుత్త్రిహ్యదిశల్యంబుం
బానవెంచి యుద్ధృతంబు భు
వనములె నిశ్శల్యసౌఖ్యభాగులు సేసెన్. ౮

సీత —(తలంపు గానిపించి గారముతో) ఆర్యపుత్రా! కిష్కింధేశ్వరశిబిరధురంధరుఁ
డు రఘుకులకుటుంబాపద్బంధుఁడు నగునాహనూమంతుం డెందున్నాఁడు.

రాము —రాణీ! నిమిరాజకుమారీమణీ!

తే. గీ. రాక్షసేంద్రవధానంతరమున ద్యుమణి
మండలస్థుఁడు గనఁబడి మాజనకుఁడు
తానె శాసింప రఘురాజధాని కనిచి
తే నతని నభిషేకవిధానకృతికి. ౧౦

(విమానవేగాభినయముతో) దేవీ! పార్థివీ! ఇందీమహనీయునంబురాశిని మ్రొక్కుము

తే. గీ. హరిభుజాంతరమందిర యయ్యె సుభట
భుజవసతి, లక్ష్మి, మృడశిరోభూష యయ్యె
జగదలంకార మిందుఁడు నగుదు రితని
జలమున జ్జనియించెడు జంతు లె కద. ౧౧

(అరయికతో)

తే. గీ. తగున యూనేని జల మమృతంపుఁబ్రకృతి ;
గాదు గడువింత యిది మాకుఁ ; గాదె జలధి
కృతిరమాచంద్రధన్వంతరిసురభిసుర
వృక్షకౌస్తుభము లననొ వింత యెంతొ. ౧౨

మఱియు దేవీ యిందు

తే. గీ. కంఠపర్యంతమును దలగానఁబడఁగఁ
బృష్ఠపాదోన్నతోదరంబు లనేద్యములు గ
నాభినలిననివాసి యై నలువ గొలువఁ
జిరము బుఱుక్కుల, వారిజోదరుఁడు పండు. ౧౩

(సీతమ్రొక్కుచున్నది)

లక్ష్మ — తపోధికులకుసిద్ధి మెచ్చునను పలుకుసత్యము.

మ. ప్రలయంబందుజగంబు ముంచు ; నినుచు న్బాథోధరంబు ; ల్మహా
నలము న్బాడబసంజ్ఞ మూను నడుమ ; న్దన్పు న్సుధాంధస్సుల ;
న్బొలుచున్గావుత మీపయోనిధికి నెంతోయంతమే ; న్నోరిలనీ
జలధి న్నిల నగస్త్యుఁడో తపము లన్మద్వందనంబందుఁడీ. ౧౪

రాము — (బహుమానముతో) తమ్ముఁడా ! చెప్ప నేల.

సీ. కుంభసంభవముని గాంభీర్య మెదొ మించుగడలియు నీనిచేఁ బుడిసెఁ డయ్యెఁ
దెలుపఁ దమన్నతిఁ దలమొ యావింధ్యశైలము గ్గను దీనఁ దుంగమ్ము గాదు
వెండియు నాయనా ! ఘనులచరితములు చొరరానిసహజమహిమ గలవి.
అర్ణవం బిది జగదంతదినంబునఁ దిండిపోతుసహస్రదీధితిరుచి
కడునుడికించుట గడ్డకట్టుచు ముహూర్తంబున లవణకూటంబె యయ్యెఁ
బిదపఁ గాలభయానకవీతిహోత్రుఁ
దుద్గతార్చిస్సమూహుఁడై యురవణింపఁ
బెటిలి చటచటయం చతివేగమునను
శశవిషాణాంబరాంబుజసామ్యమందె. ౧౫

సీత — ఆర్యపుత్రా ! యంబునిధిమధ్యవర్తి యగులంక మోడను నేరేడుదీవిని గట్టునంతె
లవలెఁ గనఁబడు నిది యేది ?

రాము — దేవీ ! మేదినీనందనీ ! పడినరావణజగద్విజయధ్వజస్తంభమునుబోలునిది కకు

త్థ్సకుటుంబముగోడువిభజించుకొనఁ బాలివాఁడైన ప్రొద్దుచూలికీర్తిమూర్తిమహా సేతువు.

సీత — (సంతసముతో) పున్నెమున నార్యపునర్దర్శనమహీరుహము మొలపించుమందు కడిందినడవగన్నదానను (చేతులు దోయిలించి) మహాత్మా! నీకు నమస్కారము.

రాము — దేవీ! విశ్వంభరాసంభవా! అవలోకింపు మవలోకింపుము.

మహాస్రగ్ధర. ఎటుగూరా పాతిద్రై త్యాహితకమలముఖీదృక్సుఖప్రాప్యముక్తా
ఘటితాంచద్ధారసమ్యగ్వలయనిభయొసంగం దనర్చు న్సముద్రం
డటులీ సేతూత్తమం బాధ్యము మణికనకాహార్యసంమిశ్రితాచ్ఛ
స్ఫటికాగాగ్రంబుల న్గోచరమధితరళస్ఫారసాదృశ్యధీకిన్. ౧౬

మఱియు నీతనింగట్టునపుడు

తే. గీ. పొంగి కల్లోలగణములు భూధరపృ
వేశమునఁ దట్టి మరల భూభృత్సమీప
గామిను లవునదులకు సాగరమెజన్మ
కారణం బయ్యెవిపరీతఘటనమార. ౧౭

(సుగ్రీవుంగూర్చి) చెలీ!

శా. ఈపాథోనిధి సేతుబంధవిధిసంహృష్యత్కపిక్షిప్తశై
లాపాతంబునఁ బొంగుచింతవడి నవ్యద్వంబున న్విప్రతీ
పాపత్తిం బ్రవహించి యుద్ధృతమహాహార్యోల్లసత్కందరా
ఘాపూర్త్యార్తిమవం బడంపఁ జెపుమాహా? యేదశంజెందెనో. ౧౮

సుగ్రీ — దేవా! మీచరితచిత్తరుపలకయగుమామది వ్రాయనిది యేదే నున్నదియా?
మఱియు

మ. లవణాంభోనిధిమధ్యవర్తితిమిజాలంబంబుల న్నాఁటికి
న్జవితీపు న్గనఁ జేయుచు న్నడవ సన్నాహంబున న్దీసరి
న్నివహం బద్రినిపాతనోచ్ఛలితవార్ణీరూప సోపాన్థిఁ బా
టవ మెచ్చ న్బడె నెల్లచోటులను జూడ న్దామె న్గై పర్వ్యచున్. ౧౯

విభీషణుండు — దేవ మనువంశమార్తికమణీ!

సీ. పడునపుడే పిల్చి కడలిఁ గంపరముల, నాపయి బాంధవు నద్రిరాజు
సులుఁ జెప్పనాళ్ళకుఁ జూచుట నెలమి నౌకన్నీటివఱదలఁ గలసి యొసఁగు
పెను సెలయేళుల నినుచుచు మును సేతువునఁ గట్టుగట్టులు గనఁబడి నసి

నిసి మందునోషధీనివహంపుగుఱుతుల నాయదనున నున్నహరులనందు
విడవలఁదెలంపఁజేసెదు

సీత—(మందహాసముతో) ఆర్యపుత్రా! గౌరీజనకుఁడు గిరిరాజునకు యువరాజు జలనిధిగర్భవర్తి, మైనాకశైలము ఱెక్కలు దక్కించుకొని యు స్థావరమె యయ్యె.

రాము—(నగి) ఔ. జానకీ. ఔ.

విడిచికొందుకుఁ

క్రౌంచము, దండ్రిని హిమగిరిఁ, గడలి చొచ్చి
పక్షములు రెండు రక్షించుభాగ్యముఁగను
చిరఁడు కార్యముఁ బరనుసిందిత మొనర్చె. ౨౦

సీత—(నవ్వుచుఁ బుష్పకముంగూర్చి) విమానరాజా! గగనమార్గమున విహరింపనెడం దమి యొసంగుచున్నది. కావున నెగయుము.

రాము—(కుతుకస్మితముతో) రాణి! రత్నగర్భాగర్భరత్నశలాకా! కనుకనుము.

మ. దివిపైపైకి విమాన మెక్కుకొలఁది న్దిక్కు ల్దగం బ్రాఁకు వా
దపుల; న్వేఁడివెలుంగు దాఁపగుట నూర్ధ్వం బింతకుం బుప్పై
నవి యాకాశమునం జంతులు విమానం బట్టె పీడింపఁదే
మ వెలార్చు న్ఘనయుక్తు లంబుధిపయోమాధుర్యకృద్గర్భముల్. ౨౧

మఱియు.

మ. ఘనసంజారవరౌద్రము ల్జలవము ల్గాఢేతర మ్మిశ్రగ్లులో
చనయుగ్మాగ్రమురపాకృతిత్రుషము విస్తారమ్ముఁ జెందించుఁ, జం
ద్రుని వెల్గు ప్రసరింప పీనిపయినే తోఁచె న్విరోధంబు లే
మిని జ్యోత్స్నాతిమిరౌఘము ల్మిలుచుట న్మిన్నెంతొ చిత్రంబుగాఁ. ౨౨

సుగ్రీ—(క్రిందికిఁజూచి ముచ్చటతో రాముంగూర్చి) దేవా! యిపుడు దపుల నవలోకింపుము

తే. గీ. ఎత్తుపల్లములేమిహ తెలియఁగరావు
వస్తువులు తమ తమరంగె వ్యక్తపఱుప
గడలి, చుట్టును గుడికొనఁపుడము చిత్రి
కుట్టిమమువలెఁ గనులకుఁ గుతుక మొసఁగు. ౨౩

వెండియు దేవరా!

తే. గీ. ఈమహోపాధి పన్నగస్వామికృతవ
లయము వసుధాఫణామండలము, భువనము

నందమూల్యముఁ జ్యాద్భుత మైనరత్న
మేదిఁ దాలిచి కడుగర్వ మిప్పు డెనయు. ౨౪

సీత — (ఎదుటఁ గనఁబఱుచుచు) ఇదిగోఁ బ్రళయకాల కీలికీలాకలాపము లుడికించుకడ యుష్ణగుత్తులవలె యుచ్చంబులై యాకసమొరయు శిఖరముల వేనవేలఁ గనుఁబడను పు సిపుడమితాలుపెయ్యది ?

విభీ — దేవీ !

క. ఎదుట న్హిమవసుధాధర
మిదిగో మకరధ్వజునకు మృతునకుఁ బ్రాణం
బొదవించినయట్టిమహా
షధిదుర్గాసంజ్ఞ యిందు సంభవ మందెన్. ౨౫

సీత — ఇందే మహాత్మ్ముఁడు మన్మథుఁ డిందుశేఖరనయనానల మంచాహుతి య య్యెనా ?

విభీ — అవును దేవీ యవును. ఇదిగో వలకడదేవదారువనముల వరుస [illegible] డుబూదియగుటకు సాకిరి.

తే. గీ. పురవిభేదనుముక్కంటి మొగసమున
నలిగి యున్నసమున్నిందు, నందు నొకటి
నుండె బగ్గునఁ దక్కున రెండు పైఁప
వచ్చెఁ దానిపాగం గట్టునలజడియును. ౨౬

రాము — నడుమ నేల.

తే. గీ. ఎనఁగు నెయ్యదో శీలలోహితుని నొసలి
చిహ్నముగలోచనమ్మునఁ జిచ్చు జామ
హనిఁ జెందింప దాఁచినపని కిహాహ
సంజ్వలన మయ్యె సంకల్పసంభవుండు. ౨౭

సీత — (రామునఁ జూచి) ఆర్యపుత్రా ! అట్టి యక్కటికము నక్కుముక్కంటి యట్లు దే
వికి సంముఖుఁ డయ్యెను ?

రాము — తే. గీ. స్మరతిరస్కారనిర్ఘాతసాహ్యదీక్ష
ముఁ బ్రియప్రేమపోషకముఁ బనము
సౌమ యొనరించె శివుఁ డీశుఁడు తన
దేహమందున నాత్మద్వితీయత గన. ౨౮

విశ్వా—(పరిహాసముతో)

క. చిరకాల మీమె తపము
న్జరపి కపాలమ్ముఫణులెసఁపద గలయా
హరుమేన సగముఫలము ని
తర మర్థము తత్ఫలప్రపము నొనరించెన్. ౨౯

సీత—(నవ్వి యతనింగూర్చి) యభిలాషముతో ఇంచెందు మహనీయసర్వమంగళకుఁ
పాణిగ్రహణము జరగెనో ?

విశ్వా—ఇదిగో యెదుట నోషధిప్రస్థమను నగాధిరాజునగరము ఇందె.

తే. గీ. తఱచుగ మహౌషధులు గలధారుణీధ
రుం డొసంగఁగ శశిఖండమండనుండు
పెండ్లియాడెను సుఖముగ విముఖగాఢ
గాఢ పాదింద్రవనిర్భయుఁ గుధరతనయ ౩౦

రాము—అగును దేవి యిందె.

ఆ. గీ జనకు డాత్మకుహీనసంపద హేమంత
విభ్రమం బొనర్ప విమదభుజగ
భూషణమ్ము గౌరి పొందె నక్షీషణ
మును ప్రియంకరముఁ బ్రియునికరమును. ౩౧

సీత—(చిఱునగవుతో) ఆర్యపుత్రా ! యిందెకించమై నీఱు సేయుటఁ దనకులోఁగమిఁ
దప్పినమ్మికగౌరి చంద్రశేఖరుని నిజశరీరమునఁ గూర్చుకొనెనా ?

రాము—నగ ఔ దేవి !

సీ. ఈవలిగుబ్బలి నింతి డాసాముసఁ దనవలనగముసఁ దనరనట్టి
యీశ్వరుం డర్ధనారీశ్వరుండై గౌరిచెలికత్తె లపుడు శేషించినట్టి
ప్రియవలనగమునఁ బ్రియునిడాసగమున నవులాట కోరు నర్ధనారిశివుని
గావించి; రే, జతకలయిక యెలమికి నెడఁబాటుకమియును హెచ్చుగాదు
తీర్చుకొను సారె కామహాదేవుఁ డెడమ
యర్ధమున నిల్చుకౌతుక మద్దమునను
గుడియెడమయౌచుఁ బ్రతిబింబమడరఁదెలుతు
మిథున మది దివ్యమన్యోన్య మేలఘనము. ౩౨

విశ్వా—సాధు !

సీ. తనయిచ్చ నొకపరాంధరమున సిరిఁగాంచి, యుభయసంపూతిపథ మెంద మాలి
చం, దసవ్యకరంబునందుఁ జిలువ చేటిజం దెముదాల్చి మైసాము వెలఁది
వేలుపు మీ కింపు వెలయించునీయన యాడువకన్నెఁ ముసను విశ్వ
దాహవ్యసనవిస్తృత్వరమహస్సహితముఁ బెఱసాముసను పెంహవిలసనస)
ము నయి యన్యోన్యరయసంశమనమునను
నాది, దాచంటిపత్రమందినపుఁ జెమట
పూలఁ జేసెదువలకేళిఁ బ్రేలిబాది
గలిగిపుత్తినపుసూడులింగములమిగులు. ౩౩

క. కుడి మగచిన్నెలఁ గా ఁడి
పడఁతి యెడమ నింతిచిన్నె బాగెసరుఁడు నా
బెడఁగె నపుంసక మనరెం
డడరుట నిది ప్రకృతినాల్గవది యన నెతగున్. ౩౪

(ఒందుకడఁ గనఁబఱుచుచును)

సీ. దనుతనూభవనిషూదనభుజాకేయూరవజ్రాంకురనికరోద్ఘృష్టకషణావలి
మంచ మగునవయవచయమున, నాధారకమఠఖర్పురఘర్షణమునఁచెప్ప
యరిగినమొదలునసఖుల కిపుడు సంమద మొదవించునిసుంచరావి);
కావున నూహింతుఁ గలశపాథోనిధిమథనమ్మునన్నతిమాత్రతుంగ
మనుచు

రాము—(కనుఁగొని చిఱునగవుతో)

తనకొండ యిది సహించెనెటు ఉహూ
చిలువరాతాగ్రిమొనయిక నలఁచుచున్నఁ
గాయగాచిన కైక్కఁడు గాయములకు
గడుచు తననొప్పికే భయపడఁడు గాదె. ౩౫

తే. గీ. జలధినీ వస్త్రచిత్తుఁడే గలుగఁ జేరి
పాప నిలక్ష్మి నెరలుగాన్పఁటలు;
కిరులు పెనుమ్రి లమచుడి నెగుడుగుడు
గానొనర్చి జగమ్ముచు గెంచివైచె. ౩౬

సీత—పాలకడలిమింగడను మిగిల్చినదిఁడె చలిజెలఁగుం తిరంచి ఉరమాయలకు లే
ణులప్పైఁ బగఁబట్టె (అందఱు నగుచున్నారు)

సీత — (రాముని యూపలుకె తలంచుచు) అహాహా.

తే. గీ. శ్రీయె మరల లక్ష్మిగాఁ దోయధి మది పూనఁ
గానిపని యిది ఫలహీన మరయఁ
దోఁచియుఁబడినవాఁడె యీయమృతాంశుఁడు
మరల వచ్చుచుండు మాన కెపుడు. ౩౭

(అరసి యాకసమున)

మ. కపటంబేదాగ్రహింపదైత్యారిపువక్షఃపీఠదీర్ఘాలయం
జెపుడున్ లక్ష్మివసుష్కరించి సనుఁ గొంచెంబిడ్డకోపింపవే
ని, పయోజాలయచొచ్చు నీచువిడియున్నచానుసారఁపువి
ద్యపయోరూప గురూపదేశమున సాధ్యంబీవు గావించితో. ౩౮

లక్ష్మ — (హాసముతో) అక్కర సురాసురహీరసమరతూర్యతాళనర్తకి, సకలరాజసంఘపతి భవనరాక్రమదాయిని, తెగువరుల వేల్పుకైదువు చీఁకటినాడు మిఱుఁగుఱు, మధువిరోధిఘనాఘనమున మెఱయు మెఱుంగు నిక్కల నిందించెదరు. ఈమెయే

క. ఒనరించిగుణులతో జత,
గనుశైత్యపదము, గోరికముల, ప్రియారామో
ధనకరవాలనివాసిని
తనరంజేసెదునోకో యసిధారావ్రతముఁ. ౩౯

సీత — (ఈసుతోవలె) తనహాస్యప్రాతికూల్యమును విచారింపంబాలుమాలి జనుఁడు లక్ష్మీదేవికైన ప్రతిష్ఠపదములు పాడును. (ఎదుటఁగనఁబఱుచుచు) పవలుపోవ్రుచేసిన వెన్నెలవలెఁ గనఁబడు నీగిరియేది ?

విభీ — దేవి !

మహాస్రగ్ధర. ఇది యాకైలాసశైలంబిటఁ బటికపుగాయిక్కపెన్వెల్లులన్న
న్నదియు న్వక్రింబగుచ్ఛాయ, తరులప్రతిబింబావళి ; ద్రోయజంబు
స్నదరంజెందించునత్యంతిక తపనకరౌన్నిద్రమేత్రప్రశానా
స్పదపూర్వధ్వంసిమూర్ధాభరణవిధుకళాభావ్రపంచంబుపల్కెన్. ౪౦

రాము — ఓరి నాఱువిధములఁ గనుఁగొన్నం గన్నులకఱవు దీఱదు ?

తే. గీ. రావణాంది మండలరత్నరాజి
పత్రమకరాంకుర నిమలస్ఫాటికాశ్మ
మద్రికైలాసమిది ; దీనినధివసించి

కంద్రుయత్నులు చరితమహేంద్రపురిని. ౪౧

మఱియు

తే. గీ. మనుజభుగ్రాజ భుజదండమండలకృత
గాఢపీడనశిథిలమేఖలము వలుగు
రాలగట్టిది జలమందిరమ్ము నరఁగు
నెలములోనరించు ముక్కంటికలరు చలువ ౪౨

విభీ—(సీతంగూర్చి) దేవీ! దీనింగనుము.

సీ. కైలాసగిరితటీగణమున ధూర్జటి జడలకురవణంపుఁ జందుమొలక
వెన్నెలఁగరఁగిన వెన్నెలగుత్తిరానీటివెల్లువజననిగిన, దాది
గౌరి యమృతహస్తగావింపఁబోషణ, మామచేచలువ నత్యంతవృద్ధి
గన్నమేనలచెల్లగమి; దిట్టతనమున నాఱుమోములబిడ్డఁడాటకేక్క-
విఱిచినను గొమ్మలనుసైఁచి వెల్లడించు
భాతృమైత్రిము మఱియునీపర్వతంబు
నెత్తమునగిరిశుఁడు, సురనేత్రముక్క-
వేగనుల యంగములచేత వెలయుతనువు. ౪౩

క. నీలోత్పలములఁగుచ్చిన
మాలికవలెఁజేరుపను గుమారుఁడులాగం
గేలితమిఁదలఁపఁబ్రమథుల
తోలీలన్నవ్వ శివుఁడు తోడ్పడుమీకున్ ౪౪

మఱియు.

సీ. యత్రాంతవభ్రిమణాఘూర్ణమాన భూచక్రాధిరూఢము సరగబార్శ్వ
వాసివాసర నిశావలయము సురగిరిశిరగిరదిరుగ గోచరములయ్యె
క్షణము తేజోమయచంచలత్రగు; నిదెట్టులోకొ చీఁకటి మొఱుంగులును సమాస
మాజగవృత్తేష్టియజ్వాహరుఁడు మిన్నుకుష్ఠలనోనరించు
సొంపుఁజెంచు

(లక్ష్మణుఁడు)
నిందుహరమాళివిధురేఖ, మృగవిరోధి
కరరుహాంకురకుటిల, శీకలితమగుచు
జింకచేరిమినోనిష్కలంక

సీత—(పరిహాసముగ) ఏల

పాపమేలేడికో హరిణీవల్లభునకు. ౪౫

క. మానినీపుణ్యయోఁగాముఁగఁ

బూని, మననమునవసించు పురసైకతల

స్త్రానికమగుటను నగుఁబా

టౌను గళంకంబు సాధనగు నేమాఱన్. ౪౬

విభీ—(నగి) పరమేశ్వరుండును జింకతాలుపరి నలంకార మనోరథమునఁ దాల్చెనని తలంచెను. అట్లైకా.

క. పరివారమ్మగు ఘనతవి

సరమిచ్చఁ జటింపఁగా బ్రసాదమ్మునరా

తిఁచఁ జేయనొకా పుణ్యతా

ల్పరి యితఁడు నిశాకరునిఁ దలపయింబూనన్. ౪౭

(అందఱు నవ్వుచున్నారు)

రాము—(బహుమానముతో)

సీ. కళంకంతుజడగుంపు గట్టుటనలసిన చిలువలదొరగఱచిన నెలకల

మకుటావతంసకలిక, మండలము నిండుగా వింపఁగాఁ బట్టుకాఱుతోడఁ

బట్టి నొసటికంటి పావకు సెకలచేఁ గాఁచంగఁబడునట్లు తోఁచుదాని

క్రొమ్ముక్కుఁద

(పుష్పకముంగూర్చి) విమానరాజా! మైథిలి మేరుశిఖరములు గనుంగొనెడు, నించుక యెగయుము.

విభీ—(సీతంగూర్చి) దేవీ! కనుకనుము.

మేరూర్ధ్వభూములుక్రింపనె చరియింపజ్యోతిశ్చక్రము నిటప

ముపయినుండినతర్వ నాతపముల, నెల

నెలమవరునగఁ గ్రోలవేల్పులు నెలకళ

లను పడిగదాఁటి దర్భమొలకలఁ గొనలఁ

గాఱుకునంకహరిణమునఁ గుతుకమొసఁగు. ౪౮

లక్ష్మ—(సీతనుద్దేశించి)

సీ. కనకపునేలయూటను బండులనుమించు తరువులచేత భాస్వరము, సురల

భవనముచఱులపాపటయిది, పిచ్చుకకుంటునడుపు తేరు కొఱలుచుఁజను

పెనుబాట, యిందుఁబల్పిడుగు పెండల సెకలగుముఱఁగరగు కడానిపదుకు

టదుసునమునిఁగిన యుతరియంబునతిగష్టమున వాయువములెత్తుఁ; గనుముగిరిని
తంబములనెందు హరిచందనంబుల వరు
సయిచి పట్టపగంటను జనుటవిన్ను
మానికముప్రక్క నతిదీర్ఘస్తైనచాయ
కలిమిఁ గన్నులపండువై యలరఁజేయు. ౪౯

(హుఱియుఁ బరికించి యానందమందహాసములతో) ఔరా పుష్కలావర్తకములపైపై నభ్రము వల్లభుఁడు (విమర్శించి)

సీ. సురపతిచుట్టము ల్సుందరులును దాల్చు నీవిమానికుల పూవులెత్తుఁబరు
నమరావతినివిహారము సల్పునైరావతమిక్కది నిర్విరోధమ్ము నేఁడు
లీలనెగరవైచి యాలమునస్థిని పారెకుఁబట్టుచు నారవంబు
సలిపించెఁ దనదశాస్యములతో సమముగ రావణుఁడాత్మకరములతోనె

సుగ్రీ—సత్యము దశకంఠవిహారములు వాకులకగోచరములు.

ఉండురొకరికంటె నొక్కరుభుజశాలు
లెవనిసమరధీరునెన్నవచ్చుఁ
గాని లంకఁజూనిఁబూనెడు నీవసుం
ధరకొంచు వీరభూమి పరిగణింప. ౫౦

తే. గీ. వాలిరాం, పిల్చువీనినిబట్టియేమి
సేసెనోయది ద్రుక్కులస్పష్టిఁగనుఁగొ
నుచునుపీమలకలిమి వినుచును మనెద
మనవలమువాకొనగనది మనతలంబె. ౫౧

రాము—(గారవముతో)

తే. గీ. భుజకులిశమూలమున దశముఖునిఁదాల్చి
వాలి, వననిధులందెల్ల వార్చెనందె;
నేమియనఁదగు; వాలిసంహృతియెయుష్మ
వైరపుదశముఖుగెడప; నాబిరుదులతియె. ౫౨

సీత—(రామునితో) గగనాంగణమున విఱిగిన కర్పూరకణికల ముక్కలవలెఁ దెల్లని దిగాఁ బోఁచునిదయేది.

విభీ—(సీతతో) దేవి విమానరాజము చంద్రలోకాంతికమున కెగసె. నిమహాసీయునింగినము.

సీ. కడలకుఁదూరుపు పడమరవలకడ దాకడయను పెల్లుబక్కలుపుచు

జలజలఁబాఱువెన్నెల వెల్లువలనెల్లకడలందుఁ గటికిచీఁకటి దలఁగుచు
నీహారాక్ష్మగిరియను నెల్లజగములవెలుఁగు విస్తరమున వెలువడు మొలక
హరిణాంకుఁగనుఁగొంటయగు మనుజుని మనుగడమేల్ఫల; మిటందు గరళకంఠ
రమణుల నిబద్ధఫణామ్యాభరణపు దివ్వె
మొలక, తొవవింపు, కాజిర్లఁబొట్టనించు
వలఁతి, హరిణాక్షులను దనవెలుఁగుముత్తి
యములపేరులఁగ్రైసేయు నదిసేల్పు. ౫౩

సీ. బానసార్ధార సుధపానసమున వాంగమికాఁడు, తమ్మినంయమికి ముక్కు—
నూఁతనేర్పెడునొజ్జ, ముజ్జగముల కలువులకనులకుఁ జక్కిహాడు, మరుని
కాయుపుఁబెనిచెడి యధ్వరమునఁగర్త, తొగకన్నెహూనకు టొలఁచుజాణ,
హాయుంపుఁగ్రైపు విభ్రమగోష్ఠులకుసాహ్యకారి శృంగారైకసారవాది
యదిగొత్రామంలుఁడీ యమృతాంశుఁడుదయ
మందె

లక్ష్మ—(చూచి కోరికతో)

పురుహూతపట్టణయౌవతంబు,
భూషణముపీనలకు వరిమొలకఁజేత
నునిచియన్యోన్యమును నవ్వుకొనుచువేడ్క—. ౫౪

తే. గీ. పిలువనాఁకటిపెల్లునఁ గలఁతఁజెందు
నిందు మండలమునసుండు కందుజింక
యేమియేమియొనర్చునో యెపుడుఁగూర్చు
కవలునవమలు నెలయను కలలబొంత. ౫౫

సుగ్రీ—ఆ. గీ. కెవవినూత, నెమరుగవలింపఁగరము సొ
ఖ్యమ్ముపొదలనంక హరిణశిశువు
కూరుచుండఁగంద్రమకుతుకమునసిద్ధ
వనితలుతడ; వపుడుమ్రక్కలింప. ౫౬

ఆ. గీ. కుండుఁజలివెలుంగునొడ, లనుమానముఁ
గ్రొత్తకూర్పునతుకులత్తనియది;
పిపఁదాళములను బెదరింపలేఁగనే
నలుఁగువోలె నడలుగలుగఁజేయు. ౫౭

మఱియు.

ఆ. గీ. పార్వతీరమణుఁడు ప్రతిమానని ర్మాణ
మొందునీయమృతమయూఖుకళల,
జడలఁ దాల్చు నొకటి సమయకళాదుఁడు
మెక్కకుండ మచ్చుముక్క వోలె. ౭౮

రాము—(మకుఁ గొవతో మ్రొక్కి)

ఆ. గీ. నీవు వేల్పుగమికి నిత్యమమృతభుక్తి
నీదుకాంతి గుల్మనీవితతికి
దాదిపని యొనర్చు చూదరు వగుజగ
ములకు నుసుఁఱు దాల్చుపోణిములకు. ౭౯

ఆ. గీ. మిత్తిగొంగవిసము మ్రింగి తచ్ఛలముఁనఁ
దగులుకొన్నజమునితాఁడు మెడను;
సోమ! నిన్ను శిరము సోఁకఁ దాల్పక యున్న
నేమి యగునొ పలుక నెవఁడు చాలు. ౮౦

(సీతనుద్దేశించి)

సీ. కనులపా ల్వెలయి తేనె గట్టిపెరుఁగుల సత్తరు, వుదధికి సర్వతనువు మెదడు
గలిగించువిందు, శృంగారము మేల్మందు, జన్నపుఁదిండుల సాధమధువు
గీము, దక్షసుతలగేస్తు, పాలకడలియాళువముత్తే మే మని పొగడఁగ
ముల మహేశ్వరశిరోలంకారరత్నాంకురము

సీత—ఆర్యపుత్రా! మహామసాంద్రుఁడు చంద్రుఁడురోహిణీరమణుఁడనియె ప్రసిద్ధుఁడు గానఁ గులశీలరూపయౌవనముల సవతగు సవతులనెత్తి నడుఁగువెట్టె ధన్య, దక్షకన్య, రోహిణీసుందరి.

రాము—(నగి) ఔ జానకీ!

దయితోపభోగ మెన నైన,

తే. గీ. రిక్క లిరువదాఱిటిపయి నొక్కటికిని
బండిరిక్క వహించుసౌభాగ్యమేమొ
వలపువలె

(స్పర్శమును గ్రహించుచును)

విరిగల్వమొగ్గలవలన వె
డలుసెకలయనువున నడలంగఁజేసె. ౮౧

తే. గీ. వెన్నెలలు గ్రోలుచలి, విధువెలుఁగు లించు
వెన్నెలపులుంగులకుఁ, బ్రియుసన్నిధాన
మునకు నేగుమ్మ గాత్ములమూఁగదూతు
లిందుమణ్యుత్థమకరందకందళములు. ౬౨

మఱియు జగదనుగ్రహముకై.

తే. గీ కుడి యెడమ గానిలోకచక్షుస్సు, క్రొవ్వి
కూసెదుచకోరులకు నీటికూలివాఁడు
కైరవముకుళకలితాంగహారుఁ డళిగ
శీరగళతాళములఁ దోఁచు వెలివెలుంగు. ౬౩

వెండియు.

సీ. సర్వజ్ఞ అగునభిసారికలవిలోచనమ్ములసిద్ధాంజనములో; సాంద్ర
ములు, ముజ్జగములకన్నులు గ్రుడ్డిపఱిచెడుపటములో; యన నిరుల్బ్బతిసి క్రమ్మ
కొన్న భూవలయమునన్నికడలపయిఁ బాఱువెన్నెలవెల్లువలబలిమిని
శోధించు చిపుడు దోఁచు నిదిగో శర్వరీసార్వభౌముఁడు

(ఆనందమందహాసములతో) ఓప్రియా! ప్రియవాదినీ!

చందు జగముకంటె

తే. గీ. నధిక మానంద మందించునమృతబిందు
ఫులకు ననువాదములగు నీపలుకు లివ్వి
నన్ను,

శిఖీ—(మక్కువతో)

ఆరామ నేఁడు పన్నగవృషభుఁడు
భూమిధరసూలసంఘర్షమున మెఱసెడు. ౬౪

తే. గీ. మాళిమణిబృందములకాంతిమండలములు
భోగిపురమునఁ జీఁకట్లు పొగ రడంపఁ
జెవులలేమిని గుండలరవపుఁజెఱుపు
నంద కార్చుచుఁ దలల నీయశము వినును. ౬౫

(నవ్వి)

మ. ఇరువేగన్నుల నింపు వొంగ విను భోగీంద్రుండు నీకీర్తిఁ బా
డ రహిం బన్నగకాంత; లేమి వినప్రోడాయెల్లెడం బాడ ని
ర్జరనారుల్గదుర క్తిఁ గర్ణయుగభారంబందు వేగంటి; నే

యిరువీనుల్విను చూడ్కి దా నయిన నౌ; నెట్లశ్రుతి న్చోలెడిన్. ౬౬

రాము—(వింతయొలనగవుతో విభీషణునుదుటు మెచ్చి చందురుని సీతమొగమును గనుఁ గొని తనలో)

ఉ. తాతసృజింప వీనిదయితాముఖసంనిభునిం దొడంగ, రు
గ్ర్వాతము పుట్టునప్డె యడరం బొనరింపఁ దలంతు రోహిణీ
నేత నిజాపకారి, శయనీయము తన్మి ముడింగిన న్సుఖా
పేతుఁడె యాట నాపని విజృంభణ మందక పోయె నంచెదన్. ౬౭

(సీతంగూర్చి)

తే. గీ. ఈభవద్వదనముతోడ నిందుఁ డ్రాసు
నందు నిడి తూఁపఁ దక్కువ యయిన నరసి
యిడిన వెనసేయఁ గనఁబడు నెత్తు రాళ్లు
చుక్కలమిషంబున వరోరు నిక్కువంబు. ౬౮

మఱియు నిదియును.

తే గీ. తనయుఁడా మహిమాధ్యుఁడు తమ్మి చూలి
తనువుఁ బవలెల్లఁ దేంట్లమేలొక్కనుటఁ దొట్టి
కొలుచు నతిభక్తి నహిమాంశు నలఘువిభవుఁ
గాన నీమోమునందముఁ గమలమందె. ౬౯

సీత—(ఇంచుకనగుచుఁ దలవాంచి) ఆర్యపుత్రా! యేల మహిమగల భూతతి యిట్టిపరి పూర్ణబింబు శుభ్రాంశు విడిచి యొక్కకలనె శిరోభూషణముగావించుకొనె.

రాము—(పరిహాసముగా) ఈ యమృతమయూఖుఁడు ముల్లోకములకు నుపకారి. ఇతని నిరవశేషముగఁ దలఁదాల్చిన నోహో శివనిర్మాల్యమగుట ననుపయోగియే యగును (అందఱు నగుచున్నారు)

రాము—నీవును నెలనెలకొలుపు నీతనింగనుచున్నావ.

సీ. భువనత్రయీనేత్రముల కమృతనవాన్నయాగము, జగ మేర్చు నగ్గి యాఱు
కొఱవినిడువుతున్క, కుంచికయాశాకవాటము విఘటింపఁ, బ్రథమరేఖ
శూరులలోనఁ గుసుమధన్వసూచిక, మృగలోచనాముఖతుల్యలకుఁ బ్రతి
రాజబీజము నవభ్రాజిశీతాంశుఁడు ఘనమోద మొనరించుఁ గన్నుఁగవకు

సీత—(సంమతించుచు)

తే. గీ. పొందు నురు శోభగుణపరిపూర్ణుఁ డెందు

నేనిహీనులాతలపయి నెక్కుదురను
సాహెతకు హరుజడముడిచందమామ
యే నిదర్శనమగు నాద్య మినకు లేన. ౭౦

రాము—(నగి) దేవీ! మహాక్షత్రియకులసంభవా! ఇదిసత్యము.

సీ. నడవయారంభము నాఁడు వేడుకఁ జెట్టుద్రిమ్మరు ల్గట్టులు దెచ్చి వైచు
వడి నీళ్లు లెల్ల నంబరమున కెగసిపో నంతయు వెల్లడి యైన కడుపు
గవిలోఁతు గలుగుసాగరము మున్నావునద్దును బోలె దాఁటినయనిలజునకు
నెప భయ మొదవించె; నెనఁగునధికు మీఱరామి కలిమికంటె లేమి తఱినె
మఱియు నీచంతుతే జిది మండలమున
నుండి యెల్లెడఁ గ్రిమ్ము నిర్యాప్యథపాద్య
ముదయభూధరశృంగచంద్రోపలముల;
నిర్యదాత్మద్యుతులచేత నిజతనువున. ౭౧

తే. గీ. అర్ఘ్యలాజాంజలులఁ దారలర్పణంబు
సేయ, లోఁగాంతి ఘనతచే మాయఁ గందు
మొలక, రాతిరి చీఁకటిమొత్తములను
దలఁగు, చెల్లర యత్నులు ఫలము జెంద. ౭౨

ఆ. గీ. సింహనఖము వంకఁ జెందు మోదుగువిరు
ల్రత్నభూషణములు గలుగువారి
జాక్షులు వెలి నంకహరిణము ముదుఁగఁ గాఁ
గడు వెలుంగునిందుఁ గాంతు రిపుడు. ౭౩

విభీ—ఆ. గీ. ఇందుకలల నొకటి యెత్తి రుద్రుఁడు తల
దాల్ప రిత్త యైనదానిచోటు
నందుఁ గలుగుమిన్ను కందురూపున మాఱెఁ
గానిచో సితాంశుగార్క్ష్యమేమి. ౭౪

(నవ్వి రాముం జూచి) ఆ. గీ. నీదుకీర్తియెదుట నిజకాంతిమదమున
సఖుముచంద్రుఁ డెంతయురుగుణుండు
విన్నమన్ననూతిపెనుకప్ప ధవళిత
త్రిపురవిజయికంఠదిగిభగంధ. ౭౫

సీత—ఆర్యపుత్రునికీర్తికాంతులతోఁబోటిమొనర్చి యోడినమేటి, జింకతాల్పరి కళంక
నంపదనంపాదించెనని తలంచెదను.

(అందఱు నవ్వుచున్నారు. రాముఁడించుక నగుచున్నాఁడు.)

సీత—(రామునుంగూర్చి) రఘుపతీ! సకలజననిచయగేయమగునీయశము.

ఆ. గీ. కడఁగు నెడఁదమచ్చగలవానిచే బల్మి
వడిగఁ దిరుగుమన్థపర్వతమునఁ
గలఁగుపాలకడలిగర్భము, బహుళప
క్షమునఁ దఱుఁగునిందుకళలఁ బోలు. ౨౬

(తెరలో) దేవరా! త్వరపడుము త్వరపడుము. మహాత్ముఁడు వసిష్ఠుఁడు నిర్ణయించిన పట్టాభిషేకముహూర్తము దాయుచున్నదిగా.

రాము—ఔర యయోధ్యనుండివచ్చిన వాయుదాయాదుఁడు మనలఁ దొరపెట్టుచున్నాఁడు.

సీత—(సంతసముతో) ఆర్యపుత్రా! అంజనానందనుఁడు వేగిరపెట్టుచున్నాఁడా? కావున మహిమాధికా! పుష్పకా! దిగుముధరణిదరివింటితెరువునఁ జనుదము. (క్రిందికిఁజూచి, రామునుంగూర్చి) ఆర్యపుత్రా! నీరంధ్రనీలధరనీలమవు వసుమతీవలయమున విష్ణువక్షస్థలమునఁ గౌస్తుభగభస్తిస్తబకమువలెఁ గనఁబడునదియేది.

రాము—(చూచి విభీషణునుంగూర్చి) ఆ. గీ. నలుకుస్థానమొనఁ దనరినఖరకరమం
డలమునుండి యెగయునలుసులగమి
కరణి మెఱసి విశ్వకర్మపనులసాల
యొక్కొ, యెండమాయలో, యెహో వెలుఁగు.

విభీ—దేవరా! యదిరోహణాచలము.

సీ. పుష్కరమ్మున జ్యేష్ఠమూలమో దఱచినకాంతములుగఁ గార్తికమునఁ బున్న
మను సత్తిజాతరకు నరుగునరుల సరకుల మోచెడి ఖరులకు ననువగు
ముండ్లమేపులు గలపోఁడులదారులఁ బెనుగాలిఁ బిడుగెండ బిట్టుడుకునె
డారులకలిమిని దూరమునుండియే కన్నులతే జడఁగం బొనర్చు
నెల్లెడల దట్టముగఁ గ్రమ్మనిండురుచుల
నూరు నెలరాలునురువుల నుద్వమించు
గ్రోగబుడగలుదమయూపమ్మమున మఱుఁగుట
రత్నములు మెఱుచెడియీధరాధరమున. ౨౭

(అందఱు విమానముదిగుటఁ గనఁబఱుచుచున్నారు.)

రాము—(చూచిసీతంగూర్చి) దేవీ! దక్షిణమున.

తే. గీ. సింహళపుదీవియంబురాశినిజనించు
నల్లతొగ వలె మాణిక్యనగమకరువు
లవలెఁ గననందము +

సీత — + ఇందుమెలంగుచుండుఁ
గనుపపులుపూలఁ బోలునగస్త్యహంస. ౭౯

రాము—(ఎలనగవుతో) అవును మైథిలి యవును. ఈరోహణధరణీధరము దరినె లోపాముద్రవల్లభుఁడు ముని రెండవయాశ్రమము. అమహాత్ముఁడు.

చ. కులపతి కుంభసంభవుఁడు గుక్షి ధరించెను గొప్పపాత్రపు
న్బోలుపున విస్తృతాపుని సముద్రుని గంటెఁడుఁ బోలె; వింజపు
న్మలతలయుబ్బుజబ్బునకు మంచి భిషక్కును వీనివేవెలుం
గెలయును గుబ్జ మొక్కదిన మేగెదు నంతటిమింటి కెక్కెనకా. ౮౦

వెండియు.

మ. ఎతఁడాన న్నడలి న్నడి న్నరుపుచే నెత్తంగ రాకుండిన
న్నతలెక్క ల్లతనంబుతో నెగిరి యజ్జ న్నారెకుంగూలి యెం
డ్రెతొలు ల్దూరుచు దిక్కుమూలి ధర ణీభృత్తు ల్లణం బయ్యె వీ
క్షితము; ల్సాహస మామునీంద్రువినుతు ల్సేయంగ వా కొప్పునే. ౮౧

మఱియు శృంగారచక్రవర్తికి రత్నసింహాసనమగు నీసింహళద్వీపమునఁ గడసంజలయుపక్రమములందు.

సీ. చంద్రికాంతస్థలసరణు లుదయ మందఁ గలసుధాకరువెలుఁగులను దేమ
కలిమి ఘనపదలాఘోరసమంటుట నడుగడుగున వేగ జడిసి వెన్నె
లపులుఁగు లెగురుట నపగతవినయలవెలిచవి సంచారములను దెలుపు.

(ఒందుకడగవపటుచుచు) ఇదిగో నిందు ముత్తెములుపుట్టు నీళ్ళకాధారము తామ్రపర్ణినది.

ఆకుపచ్చను గర్భ మంటుట ఘన మైననీటిచినుకు లీమెనిసుఁగు లరుగు.

తే. గీ. నంగనలయంకమందుండె యంకము; జవ
రాండ్రహాలింగ్ల భోగపుణ్యములపంట
వలన నీతామ్రపర్ణిసలిలములగును
బోనివడగండ్లు శుక్తిసంపుటధృతములు. ౮౨

సీత—ఆర్యపుత్రా! పెద్దదియను మోమోటముచేతనె మహాత్ముఁడు మున్నీటికి భాగి

రథిపై నెయ్యము. ఎల్లవలపు జాలునో సహజమౌక్తిక సర్వాంగాభరణ రమణీయ
యగు తామ్రపర్ణి యందె కననగు.

రాము—(నగి వేరొకచోఁ గానిపించుచు)

తే. గీ. ప్రమద మొసఁగు మలయపర్వత మిందుండి
గాలి వీవ దయితకపటవినయ
సాక్షిణులును సఖులు సాంత్వన మొనరించి
మరలఁ గూర్పఁగల ర మానవతుల. ౮౩

లక్ష్మ—(ఎదుటఁగనఁజేయుచు)

సీ. తనయఱచేతిమధ్యమునఁ బొంగెడు పెనుమిట్ట నీళులనె పాము నలఁగివడ
లెడుచోరగమునిని దాల్చెనో ఘనకృప యనఁ గడలి మొల్లనుగ్రోలి విడిచినట్టి
బ్రహ్మర్షి యైనలోపాముద్రచెలువుని యన్యాశ్రమము గన నయ్యె నిదిగో
(మఱియు నిందు)
చతురబ్ధిపానచేష్టను గనఁబడిన దాహముగలమునియుదయమ్మునొందఁ
తే. గీ. దమ్ముఁద్రావించికొననో సన్నద్ధమయ్యె
నిర్మలములయిన నీళ్లు

సుగ్రీ—(మందస్మితముతో)

మునివరుఁడు సత
యంబుధులఁ బట్టనాపోశనంబు వణఁకె
నేమొ సతజగములు నన్న మేమె యనుచు. ౮౪

(అన్నియెడలు పొడగని యానందాశ్చర్యములతో) ఆహా బహుకాలమునను నేఁడుపదు
నాలుగులోకములకు నేకదండధారుఁడు రామదేవుఁడు ధర్మపీఠమునధిష్ఠింప దండ
కారణ్యము గేస్తులు జడదారులకలుములు (వెలయుచున్నవి)

రాము—(నానచిఱునగవులతో విమానవేగమా గానఁబడఁగఁగ్రిందికిఁజూచి) అపుర బంగ
రుహరిణము చెరలాడు కాంతారభూములవయి నేగుచున్నాము.

సుగ్రీ—(నవ్వులాటతో) ఇదియామారీచు నైమొఱఁదన్నుఁ గాచికొన్న సోకుమన్నీని మా
య సన్యాసివేసము మోసపుఁగిటుకుదానొకఁడెయెఱిఁగిన పంచవటి(ఆదరములోను)

సీ. కౌశికయజ్ఞవిఘ్నము సల్పి పతిసోమునం దుండి యును విదేహాధిరాజ
పుత్రీద్విగంబుజములు ద్రిప్పి యును రెండుసారులు విభుని దాశరథిని విలు
సజ్యముచేయింప శక్తుఁడు మారీచుకంటె నెవ్వాఁడు రాక్షసకులమున

నానెఱమగఁటిమి యారసి యినుమారు మ్రొక్కెదనతనికి +

(సీత సిగ్గుపడుచున్నది.)

రాము—(ప్రస్రవణాచలముగనఁ జేయుచు సీతకె తెలియునట్లు)

+ ఈభూధరంబు.

తే. గీ. రేయిరతనంపువెలుఁగుల సాయమునను
మాలకాకులు చేరున ద్దాలకించి
వెఱచిగూబలు వీడుగవియిఱులయది
యీపుణ్యాసనమునఁ దలంతే మృగాక్షి. ౮౫

తే. గీ. ఇందుఁ జయ్యంట లాగనే నీవు గినిసి
చీరపని సేయఁగూర్పఁబోఁజెట్లకొమ్మ
లెత్తెవనదేవతలువేడ్కనే మొపకు
పాతమెంతయొ నాపయిఁబడసినట్లు. ౮౬

సీత—(మందహాసముతోఁ జేతులుజోడించి) మహనీయలైనయో జనస్థానదేవతలా
రా! ఇదిగో మీపరిచారికజానకి మ్రొక్కుచున్నది.

రాము—(వేలువలనుసూపుచు) దేవీ! యిందు మహామానుపముగోదావరికిఁ గేల్మోడ్పు
ము. (సీతయొయాలకింప)

తే. గీ. నెలఁత! యీనదియిసుకతిన్నెదరిప్రేంక
నంపుదీవలపొదలకు నడుమ మోదు
గుమొగడలదండనే గ్రుచ్చి గోళ్ళయాట
యొరువనిచను లొప్పు నీయురమున నిడి. ౮౭

తే. గీ. తద్ద నవ్వితి నేనంతపెద్దనేర
ము నలిపినయప్డు కౌమారపునియమంబు
భగ్నమగుటను గనియుఁ గోపంబు, మంద
హాససుందర మయ్యె నీయాననంబు. ౮౮

సీత—(లజ్జాస్మితములతో మొగమువంచుకొని గోదావరికి మ్రొక్కుచున్నది)

రాము—(తిరిగిచూచుచు వగపుతో) దేవీ!

సీ. ఈమాల్యవద్భూమిభృత్తటిపొంత వారిదములగుంపు వర్షింపకున్న
బ్రవహింపఁ జేసెఁ గాలువలు నాకన్నీటఁ; నావర్షధారల నవనిజములు
నానియు నీపెంచినవి యట్టివ నగని పల్లవింపక పోయెఁ బాడఁ దొడఁగ
వయ్యెఁ గేకులుఁ +

సీత——(పగపుపెంపున నెలుంగురాలుపడఁ బుష్పకముం గూర్చి) విమానరాజా! నేను సీతనుగా. నాయెద వజ్రనిర్మితము. పగులదులే. అయినం ద్వరపడుము. ఈదండ కారణ్యపజ్క్తి నతిక్రమింపుము.

రాముడు——(విమానవేగము గానిపించుచు) సీతతో దేవీ! యిదిగో నెదుట మహారాష్ట్రమండల ముఖ్యమండనము కుండిననగరము. ఇందె.

+ ఇతరానను భూతవైభవము చంపెనగిరిభవము పవన

మిది విదర్భము నింతులయించువిలులు

మొనలి యీఁదెమచెమురుటంబువులు గ్రావి

భూరిదయితపరీరంభమున నవయవ

ముల నినుమడింపఁ జేసెడుఁ బుంకిరసము. ౨౯

మఱియును.

తే. గీ. త్రైలోక్యవృత్తిపారభోగ్దారులైన

పలుకులు వహించు నీదేశభవ్యరీతి

నలవఱుచుకొంచు దూరదేశాంతరములు

యందు వసియించు కృతికర్తృబృందములును ౩౦

లక్ష్మి——(పలుకడగనఁజేయుచు) దేవా! ఈయాంధ్రవిషయలక్ష్మి సాగోదావరిహారాలంకార ప్రధాననాయకమణి మహిమాఢ్యభీమేశ్వరు నమస్కరింపుము ఇదిందె

సీ. ప్రళయతాండవవిజృంభణాభయంబునఁ బోలె నెపమునా మెడపనవే మిగిలిన కాల్గలభైరవకాయము దాల్చుచు నర్తనాయాసమున నెముకిలె మి వులుమేనికిఁ దగఁ బాముల కూనిపుటీయుఁ బలువచరివరంబు చెలిమి నచుఁ బరమేశ్వరుఁడు జగత్ప్రియకర్త యనంగు

రాముడు——(అంజలిఘటించి)

నవ్విరి మాడింఢీలు కెజిని వడిక

వదల గిరిసుత, రిక్తయూపాలునింపఁ

దిరుగువగి నల్పు జాదీశ! తెలులు నిన్నుఁ

మాళిభూషణభుజగోత్తమప్రభృతులు

కడుఁ దిరుగుచుండె నయనము, గ్గమెలు హాటి ౩౧

తే. గీ. కనక తెరుగుచు నున్నవి, గాంచు చునవె,

నీవు విశ్రాంతిఁ జెందిన నెఱుగ వమ్మొ.

నీలకంధరజగదంబకాలగాఢ
తిమిరములు నీకుకంఠకాంతిని హరింప. ౯౨

తే. గీ కోసకొని తనతల యను గుటుకమునను
వేలు గా నట్టి యాడల వేలు గాఁగ
లీలఁ దాండవ మొనరింపఁ గాలరాత్రి
యతిభయమ్మునఁ గాంచె మహానటుండ. ౯౩

(అందఱు మ్రొక్కుచున్నారు)

రాము—(వేలుకడఁగనఁజేయుచు) దేవీ! యిదిగో ద్రవిడమండలము బొమిడికనుకెం పుగుత్తి కాంచియనుపురము మొసలిసిడమువాని కాపురము. (చేయద్దుపెట్టి సీత తో) ఇందె

ఆ. గీ. చెమటనీటియడుసుచే వదు లైనవ
ల్లభులకౌఁగిలి యువలకు బిగితము
గా నొనర్చి వడిగఁ గ్రమ్మచు గగురుపుఁ
జేలలగమి సురలఁ జేర్చు ముదము. ౯౪

మఱియు.

ఆ. గీ. అలఁతఁ బుట్టి మొగమునం దెల్లచో జాఱు
నళికఘర్మజలము లపనయింప
మకరపత్రముల, హిమద్యుతి మదహారి
చెక్కుమగువలమగచెయుపుఁ జెప్ప. ౯౫

సుగ్రీ—(డాకడంబ్రదర్శించుచు) ఇదిగో నిందు శృంగారదేవతకు నట్టిల్లవంతిదేశము పాపటసుప్పాణి యుజ్జయిని యమరాజధాని. ఇందు

తే. గీ. ధవళవసనమాల్యధారణగౌరశ
రీర లభివ లిందు గౌరనిశల
ననుపుకానిభవనమున కేగ నీడలే
వ్యక్తము లగు నెగురువారివి వలె. ౯౬

సీ. ఇందు మేడలక్రింద నిందుకరములు చకోరవిహంగము లగ్గొలుచుండి
పెన్నెలరస ముంచుపిన్నసిద్దెలవలెఁ గౌతూహాల మృతధిక మ్మొనర్ప
నెదుతెలనోటిదొన్నెలలోచనము బుంచి కనుఁగొనుచుంద్రు జవ్వనులు తమను
దాలఁచుట నెల్లెడఁ దెలు పగుకడుపు; నీపురవరమం దంతిపురములోని

తరుణులవదనకాంతులఁ దనిసి. పొట్ట
నిఖురుకొనుచుఁ బరుండుచంద్రముకరములు
తిని తినక యుఁ జకోరము పెనిచినయది,
కడుపు నిండినబేర మన్నడి నిజముగ. ౯౭

విశ్వ — అలకాపుటభేదనము పేటయని యెన్నఁదగిన యిందె త్రిపురసంహారలబ్ధ ప్రతిష్ఠుఁ డు మహిమనిధి మహాకాళనాథుఁడు. ఈయనయే

సీ. పృథురయభ్రమణవిస్తృతజటావల్లీప్రణాళీపతత్స్వర్గనదిజలముల
పేరియూఁచలు చుట్టు బెడ గగునాపంజరమ్ము నిర్మించి తొరఁ దిరుగుభుజ
దండములను పక్షమండలములజతఁ నంచ గోలుజగత్త్రియాంతనాటి
కానటుఁ డగుదార గాచుత జగము;

రాము — (కేలుదోయి దోయిలించి)
దేవాసురమకుటమణ్యంశుధౌత
చరణ! లయవేళ త్రైళ్ళియు జగము నొసట
చిచ్చుకంటను మఱి దాని సృష్టిమాన్పఁ
దలఁపుచేతనో కాముని దహనముచు స
యిత మొనర్చినదేవ! నీ కేను నతుఁడ. ౯౮

వెండియు.

తే. గీ. వెడలె వేగమె మూడవవీక్షణమ్ము
నుండి యనలుండు విషమనేత్రుండ హస్త
మందు సంమోహనాస్త్రముఁ జెందు కాము
నందొ స్వాహఁ దలఁచి తడవయ్యె జడుఁడు. ౯౯

(అందఱు నమస్కరించుచున్నారు)

సీత — (నవ్వి) ఆర్యపుత్రా! మహిమనిర్భరుఁడు శశధరశేఖరునకుఁ బదునాలుగుభువనములు భుజించినను గంటియాఁకలి తీఱదయ్యెన. కావుననె జగన్మోహనుఁడు మదనుఁడు, నకాలకబళము గావింపఁబడియె. (అందఱు నవ్వుచున్నారు)

రాము — (విమర్శముతో) ఈమహాత్ముఁడే

సీ. మునికి యాపురుషోత్తముని దాల్ప నతిభక్తి వడివచ్చి కనుచిచ్చుమిడుఁగుఱులను
వడలుటఁ బరువెత్తఁబతగేశ్వరుఁడు ముడుఁగుచుసాఁగుచుండెడుకుండలెందుఁ
డనుగొనయము గలధనువు నాకర్షించి యస్త్రముఁ గూర్చనే యనుపురారి

పదుఖేద మింతని పలుకంగ శక్యమే

(బందుకడ గానిపించి) కలచురివంగసపు వసుధేశులందఱును బెద్దరాణి చేదిదేశమస్తక
మాణిక్యమాలిక మాహిష్మతీనగరి యిదె. ఇందె

సుందరు లాశ్లేషచుంబనసుర
తోత్సవాదిక క్రీడాదురోదరపణ
మియ్యఁ జేసెదు పూఁటకాఁ పిఱుఁధన్వ
సౌఖ్యమె యరయ జయపరాజయము లైన
నేమి కోరెదు గెలు పందనె యువమనము. ౧౦౦

(విమానవేగము గానిపించి) దేవీ!

సీ. దరిఁ దిరముగ నుండునరులను గూరిమిఁ పేరిమిఁ జే బలెఁ జిత్రపతి యను
ఛాత్రహస్తమునుండి బలిమిని గొని నిరపాయముగాఁ దండ్రిభానుబింబ
మును జనఁ జేయునవనిదేవి సృగమపనుయమండనము సురాలయము వాఁక
కును సహచరి యీయమున మించుఁ +

లక్ష్మ్రు—(దవులచ్రేలితోఁ గనఁజేయుచు)

\+ ఇ దిదిగో జాహ్నవితోయదిజో చొ త్రిపుర
హరజటాజూటవిక్రీడనామృతకర
బాలమిత్రిముల జగతీప్రమదనములఁ
బయసుల సగరసుతచితాపాపయిత్రి
మనవృజినములఁ దునుము నీదినమునందు. ౧౦౧

రాము—(సంతసముతో)

తే. గీ. గౌరి యప్పుడు పంచునగమ్మ గలియు
హరునిమూర్ధమునందు నోయంబ ద్విగుణ
మైనగాంభీర్యమునను నిధాన మవతి
బహుభగీరథకృతతపఃఫలమ నీవు. ౧౦౨

(సీతంగూర్చి) దేవీ నమస్కరింపుము.

సీ. వనరుహాసంభవభవనమునుండి యంభఃపతిఁ జేరుచు మహిమ గల్గు
భర్గునిమౌళికాభరణ మైనట్టిభాగీరథి యిది దీనితీరమందుఁ
దను పుజ్జగించి పైఁ జనినవారికిని బ్రవాహప్రతికూలుల నైనఁ దీవ్ర
తరయఁతపూరతతోర బ్రహ్మలోకమ్ము నరుగఁ జేయును

సీత—(దోసిలిపట్టి) తన వెల్లువసంకెల ముల్లోకములు నిండా పొందించు నోయమ్మా
నీకు వందనము (అందఱు మ్రొక్కుచున్నారు)

లక్ష్మ్రి—(వేఱుకడ గానిపించుచు)

ధనేశ్వరునిసఖుఁడు

ననుసరించుట రజతాచలాధివాస
సొపుడు విడువక మించువిశ్వేశ్వరుండు
పుఱియ ఖట్వాంగమును గేలఁ బూనువేలు
పెనఁగువారాణసీపురి యెదుట నిదిగొ. ౧౨౩

రాము—(ఆనందముతో నవలోకించి)

తే. గీ. పారము గనంగ రాని సంసార మనెడు
వారినిధి నీఁదువార లీవారణాసి
పేరిదీవిని విశ్రమ మారఁగాంచి
చేరుదురు మోక్షనామకతీరమునకు. ౧౨౪

మఱియు నిందు సర్వేశ్వరుఁడెపుడు నివసించును.

సీ. కంఠకాంతులు పిన్నగపతిఁ గ్రోలుటఁ బడగలపయి మాణిక్యములె గినఁగిన
హారము, విగతభయహిమవన్నందనీభుజలతాబంధవిస్ఫురితకంధ
రాఁగయుతుఁ డేకస్వరములఁ దల్పర్వాంగవిరమణవామనతరముల నవ
రతము సామము పాడుబ్రహ్మశిరమ్మును భరియించుమృగధరాభరణమాళి
మేలు జగముల కిడు

(వేఱుకడగానపించుచు సీతంగూర్చి) దేవి! యిటుచూడు ఇందు

నవోన్మీలితగుణ
కిణపరుషతఁ గరుణ నాదు కేలు తొఁగరు
చేమొ గట్టిగ నలుపునీచే మహిమముఁ
జెందె నీపెద్దలపురి కన్యందుముందు. ౧౨౫

సీత—(ఇంచుకనగుచుఁ గనుమరలించి కూరిమితో రామునిఁజూచుచుఁ బురిఁగూర్చి)
తల్లీ! మిథిలా! మ్రొక్కెద. పెద్దలకును నానమస్కారము విన్నవింపుము

రాము—(సుగ్రీవ విభీషణులంగూర్చి) నెచ్చెలులారా! జానకింగన్న భూతధాత్రికిఁ బు
రుటిల్లు మిథిల యిదిగో.

సుగ్రీవవిభీషణులు—(కుతుకస్మితములతో) ఇందు మహిమనాథుఁడు పార్వతిప్రాణ

నాథునిచాప మజగవమును ఛాత్త్రిభార్గవుని భంగము నొందించుచున్న నీతోఁ దడ
పుగీరనగంజలాడు నకే యీవీరలక్ష్మి.

రాము—(సిగ్గు సెలునగవులతో వేళాకసైపుగనఁజేయుచుసీతతో) దేవీ! యిదిగో నం
తకంటె ముందట మొసలిసడమువాఁడు వడుగునోమునోచు తపోవనమువలె నిన
యరమణీయశృంగార విలాససంపన్నచంపయనుగౌడరాజధాని. (చేయెత్తుపెట్టి) ఇందు

సీ. హరిణలోచనలు రోమాంచోచ్ఛ్వసద్గాత్రసంధిసాంద్రాశ్లేషసంఘటనము
లను రేయి మిగులఁగా నొనరించి యప్పుడు కంబముపైఁ బ్రదీపంబు మొగ్గఁ
బోలుచుఁ గొంచెము గాలిచి వత్తిని బ్రమిదలోఁ జములలో జ్వాలన మొంద
మొలబంటిచీఁకటి యిల గప్పుచుండఁగఁ బ్రకటింత్రు నిజరహఃపాటవంబు

లక్ష్మ—(ముందుఁ గనఁజేయుచు) ఇదిగో, నవనీడవిజుల మొదటినివాస మంతర్వేదికిఁ
దూర్పున నొండొంటి మైసిరిగందము నల్లయగలును బూసకొనుచున్నవివలె మహి
మాసామాన్యలు మందాకినీకళిందకన్యలు గలయుచున్నవి.

తే. గీ. హిమవదుత్సంగచిరవాసహేతుజనిత
పాండిమస్సును గనినట్లు పరఁగుగంగ
తండ్రివేఁడివెలుఁగునంకతలవివ్యాలెని
నలుపు గనినట్లు యమున గనంగఁబడెడు. ౧౦౬

అరసియు.

తే గీ. బలివిరోధ్యంఘ్రిపదనఖాభాపరంప
రల మనోజ్ఞారిమాళిచంద్రరుచివీచి
కల హిమాచలనిష్యందసలిలములను
బ్రతిపదంబును సురనది వన్నెహెచ్చు. ౧౦౭

మఱియు.

తే గీ. అఖిలతీర్థోచ్చతరమిప్రయాగ మిందు
వాసమొనరించువారలు భవపయోధి
పారమీక్షింత్రు

రాము—(ఆదరముతో) వర్ణింపఁజాలుదుమా!
ముక్తిగవఁకనఁ గల్ల
గాదుగంగాయమాన లిరుగడ నడరుట. ౧౦౮

(సీతంగూర్చి) దేవీ! మ్రొక్కుమిందు.

తే. గీ. సకలలోకప్రసిద్ధ మీశ్యామ మనెడి
వటము చిత్రచరిత్ర మీవసుమతీరు
హాస్తుబాయ వసించెదునట్టిజనులు
సయుతమును బరతేజము సంశ్రయింత్రు. ౧౦౯

(అందఱు మ్రొక్కుచున్నారు)

రాము—(విమానవేగము గనఁబఱుచుచు హర్షముతో)

తే. గీ. ఒడ్డు పొడుగున నొప్పెడియూపములను
మొలకగమి మనకులయజ్ఞములపరమితిఁ
దెలుపుచిక్ష్వాకుపులరాణి దేవిభూమి
పూనుపట్టెమొ నా సరయూనది యిదె. ౧౧౦

ఇదిగో శ్రీకరమయోధ్యాపురమును.

క. జనలోచనములు మిన్నం
దినమనలం జూచువేడ్క- సెఱి వెలికిలి వి
ప్పునఁ గదలకయు న్నాశ
మ్మును మెట్టతొలవనమును బోలు స్టినక్. ౧౧౧

(అందఱు గేల్మోడ్చుచున్నారు)

సుగ్రీవవిభీషణులు—(చూచి)

తే. గీ. అమితయజ్ఞఫలములతోడిమలఁబోలు
యూపగణముల నొప్పునయోధ్యఁ గాంచి
యిందుఁ బుట్టెడు రాజులహో చ్చరసియుఁ
గాఁడు మాకింపు విబుధలోకము దొరయును. ౧౧౨

రాము—(వారింగూర్చి)

తే. గీ. అట్టిరాజులు తొలుత నీయన్వయమునఁ
బుట్టుటకు హేతువు వసిష్ఠముని విధాత
కాత్మజుఁడు వేల్వ నింద్రబృహస్పతులఁ ద
నిపెడునన్నముమహిమ మోనెయ్యురార. ౧౧౩

(ముందుచూచి యానందాతిశయముతో) పౌర యీతఁడామహాత్ముఁడు వసిష్ఠుఁడే మన యభిషేకమునకు వలయు సంభారముల నమర్చికొని భరత శత్రుఘ్నులతో నన్ను నిరీక్షించుచున్నాఁడు (పుష్పకముంగూర్చి) విమానరాజా! యాకసమ్మునుం ప్రధాన

సౌధమున దిగుము (అందఱు విమానావరోహణమును గనఁబఱచుచున్నారు)

[తరువాతఁ దెరతెరలించుకొని భరతశత్రుఘ్నులును వచ్చుచున్నారు.]

వసిష్ఠుఁడు—

సీ. బాలుఁ డీతఁడు జగత్ప్రథితు నామునిఁ జమదగ్నితనుజుని యుద్ధమున శౌర్య
సారమంతయుఁ గొని సముఁ జేసెఁ దెలికపిండికిఁ గాన లంకనాయకునివలన
నగువంచన ముడించి యాత్మభుజావ్రజముల సానఁబట్టినయట్టి లోక
ములు మూఁడు నిర్దుఃఖములు సేసె నన మాకు వింత జనింప దావంత యేని

(రాముం గాంచి యానందముతో)

తే. గీ. శాంతసాయకస్ఫూర్తవిశ్వాస్యగర్వపీఠిఁ
గడసనం జేసి భుజశౌర్యకర్త్రకాండ
మును జగజ్జయశుభకీర్తిఁ గొని మఱి గనఁ
బడియె మనపుణ్య మౌ రామభద్రుఁ డిదిగో ౧౧౪

రాము—(సంభ్రమముతోఁ జేరి వసిష్ఠుని పాదములు పట్టుకొనియు)

తే. గీ. రఘుకులీనుల బ్రహ్మకర్మముల గురువు
బ్రహ్మతనుసంభవుని బ్రాంతబ్రహ్మవాది
బ్రహ్మఋషి నేను రాముఁడఁ బరమభక్తి
మ్రొక్కుచున్నాఁడ నిష్టసంపూర్తి కిదిగో ౧౧౫

వసిష్ఠుఁడు—(ఆదరముతోఁ గౌఁగిలించుకొని) వత్సా! రామభద్రా! నీకుఁ దీవన యేది.

మ. తనతేజమ్ముల గాఢదీప్తముల, వైధాత్రాండమూషోదర
మ్మును జెందించి విపక్షకీర్తినివహమ్ము న్నిఘ్నలేశమ్ముఁ జెం
దనియట్లూఁది పుటంబు వేఁడిని విశుద్ధత్వంబు నొందించి చ
క్కని పెన్ రత్నయసంపు వెండి విగతక్షారంబు ప్రాపింపవే ౧౧౬

మఱియు.

తే. గీ. త్రిజగదంగణలంఘనాతిజవము లగు
నీయశమ్ములఁ బూర్వావనీపకీర్తు
లమరసింధుజలంబుల నన్యపుష్క
రిణులవిధమున నతిపవిత్రితము లయ్యె. ౧౧౭

అయిన నిదియుఁ గాక.

ఆ. గీ. కమలబంధు శీతకరులపోలిక లోక

దీపనక్షమప్రతాపయుతుల
భుజములవలె గోత్రమునకు రక్షకులను
గనుము సుతులకనులకలరు దీల. ౧౧౮

(సీతమునికి మ్రొక్కుచున్నది) వసిష్ఠుడు అమ్మా! జనకవంశసువాసినీ! మిక్కిలిఘనమైన
మానమైనదీవనయె రామునకుఁ జేసితిమి.

సీత—(సంతసముతోఁదనలో) అమ్మ? నేనార్యపుత్రునకు నవతులేని యిల్లాల నౌదును.

లక్ష్మ—నగరగోత్రగురూ 3 మైత్రావరుణీ! సౌమిత్రిజోహారొనర్చుచున్నాఁడు.

వసి—వత్సలక్ష్మణా! ఆశీర్వాదపదమునుమీఱియున్నావు.

క. ఓరిచి ప్రవీరు నింద్రజి
నీరేడుజగముల కెలమి యొసఁగించెదునీ
వారసి యభయం బిడబ్బం
దారకనాథునకు నర్హాతం గనుదు గదా. ౧౧౯

గీ. అయిన మీరందఱు ను గనుఁ డాత్మభవుల
నిద్ద ఱిద్దఱ వీరిచే నెసఁగి యీాథ
రాదిరాజకులాఖ్యసురావనీజ
మష్టశాఖాభివృద్ధివిశిష్ట మగును. ౧౨౦

రాము—(హర్షముతోనంజలిఘటించి) మహాత్మా! యిక్ష్వాకుకులముఁ జాలర
క్షించితి.

భర—(రాముంజూచి) అయ్యా పాడింటి తొట్టికట్టునె గాచు కాలిబంటు భరతుఁడు
ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

రాము—(హర్షముతో నాలింగనముఁ జేసికొని) తమ్ముఁడ! భరతుఁడా?

తే గీ. సంతసించెద నీమేను చంద్రకిరణ
సాంద్రచంద్రశిలాస్తంభసమము నాయె
ద నిడుము సకౌస్తుభమ్ము వెన్నునియురముఁజ
పలయు సిరిభ్రాతృసహవాసపరత విడదు. ౧౨౧

భర—(సీతంజూచి) దేవీయభివాదనమొనర్చుచున్నాఁడను.

సీత—కుమారా!-భరతా! వేఁడివేలుపువెలుఁగులగుమి దాఁకు తమ్ముఁడగువలెఁ నడపు
నాచూడ్కి యలరింపుము.

లక్ష్మ—(భరతునకెరఁగుచున్నాఁడు.)

భర—తే. గీ. కౌఁగిలింపుము నన్ను లక్ష్మణుండ నన్నుఁ
జడపుకంబళికము దీఱ సోదరునియవయ
వముల సంస్పర్శసుఖమును బడయునరుండు
చందనంబులయందును జెందు నరుచి ౧౨౨

(గాఢముగఁ గౌఁగిలించుకొని) ఔరా రఘుపుంగవుల వంశము నెఱుఁగు యూపదండము లక్ష్మణబాహువుచుట్టుకొనుచుండఁ బెక్కునాళ్ళకుఁ జల్లపడంబడితిని.

తే. గీ. ఏకముగఁ గూర్చి యిందుకళాకలాప
మునది బంతి వరుసఁ గడు నొప్పిదముగ
నఖిలజుష్ణాపనోదనమాదరమున
సోదరభుజంబు లానరించె నాదికర్త. ౧౨౩

శత్రు—(రాముంగూర్చి) అయ్యా! పాదకోశ్యదానసీని దానసీఁడు శత్రుఘ్నుఁడు జోహా రొనర్చుచున్నాఁడు

రాము—(ప్రీతిఁగౌఁగిలించుకొని) ఔర! మరల లక్ష్మణు ననుభవించుచున్నాను (చేయెత్తిపెట్టి సీతకుఁగానిపించుచు)

ఆ. గీ. అహితదర్పదమనం బనిపించు లక్ష్మణు
నామొగమ్మున యిట్టి యమరపాటు
హస్తకర్కశమ్ము లౌ లక్ష్మణుభుజము
లే యిపుడును గౌఁగిలించుఁ జూడు. ౧౨౪

(శత్రుఘ్నుఁడు సీతను నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సీత—ముల్లోకములకోల్ల పుట్టించు గౌరవముగల చారిత్రముల లక్ష్మణుం బోలుము వత్సా! శత్రుఘ్నా! శ్వశ్రూజనమెందు (ఉన్నారు)

శత్రు—మంగళోపచారములాచరించి మధ్యమాంబయింట నీకై నిరీక్షించుచున్నారు (వేరె లక్ష్మణునిఁ బ్రొక్కుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ—(సంతసముతోఁ గౌఁగిలించికొని) తమ్ముఁడా! నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుండవై వెలయుచున్నావు గాన నే నన్న భరతు ననూయుని విడిచి వెడలినవాఁడను గానైతిని.

రాము—(మునింగూర్చి) మహాత్మా! ఈ లంకాకిష్కింధానాథులు విభీషణసుగ్రీవులు మిమ్ము నమస్కరించుచున్నారు.

వసి—మీరు తడవు వికర్తనపులస్త్యకులముల కీర్తితోరణమాల కట్టుకంబము లౌదురుగాత.

రాము—(భరతుంగూర్చి) తమ్ముఁడా! యీపౌలస్త్యసావిత్రుల మహాత్ముల మ్రొక్కుము.

(భరతశత్రుఘ్ను విభీషణసుగ్రీవు లాండోరులకు నొనర్పఁదగు సత్కారముఁ గావించుచున్నారు)

వసి—(ఆనందముతో) పున్నెమునఁ బదునాలుగేండ్లకు మరల సమేవృద్ధి నొందుచున్న దశరథకుటుంబమును జూచుచున్నాము. (పరికించి యించుకనగుచు)

సీ. గెలిచెన దశకంఠు గెలిచినకార్తవీర్యుని భృగురాముఁ డాతని దశరథ
తనయుఁడు హూఁకటు ద్దాల్చినప్రాయమునందె జయించిన నంతనింపఁ
బడియె నీకథ, పయిబాలచరిత్రముకంటెఁ దత్త్రిక్రియాగౌరవమునఁ
గల్పింపఁబడిన దీకవిశిల్పమట్లును జగమున కానందము గలిగించుఁ
బరనపాతనములఁ బారాయణమ్ముల
హోమతర్పణములఁ గామితప్ర
దాంజనేయచరిత నవనిజాకళ్యాణ
రామపట్టబంధరసనమృద్ధి. ౧౨౫

(రాముంగూర్చి) వత్సా! శుభలగ్నము మించిపోవుచున్నది.

క. ఇదిగో నారఘుసింహుల
యదిసింహాసనముశోభ నందింపుము నం
దమమొదవించుచు రాజా
న్వయముత్తరకోసలములు ప్రజ కెల్లపుడున్. ౧౨౬

(రాముఁ డట్లు చేయుచున్నాఁడు వసిష్ఠుఁ డింద్రునికివలె మంత్రములతో మహాభిషేకము చేయుచున్నాఁడు. ఇతరులును నానావిధాభిషేకము గానరించి నైవేద్యముల భక్తిరాఁగఁ మ్రొక్కుచున్నారు. తెరలో మంగళ సంగీతములు శుభవాద్యములును వినఁబడుచున్నవి)

వసి—(హర్షముతో) రామభద్రా! యిప్పుడు.—

తే. గీ. ధర్మధరణీరుహాంబుకంపింబు బలియ
నంటిసంతతం నీవాన నవనిభరము
నెందు జనులకు దృష్ట మదృష్టము నగు
పరిభవమ్ములయొక్క యంబరముదమ్మి. ౧౨౭

క. దేవుండగు పరమాత్మకు
జీవాత్మలపోలికను శచీపతిముఖది
గ్దేవాష్టకము విభీషణ
లేవలనను వత్స నీక యెపుడగుఁ జూవే. ౧౨౮

(రాముఁడు లజ్జించుచున్నాఁడు)

విభీ—(దోసిలిపట్టి మోకరించి మ్రొక్కి) దేవా!

తే. గీ. అన్నయక్షేశునిర్జించి యపహరించె
లంకఁబుష్పకమిదియుఁ బలభుగధిపతి
యొకటినావమ్యోనిక్షేపనొండిదనుపు
వడిగఁ జనుఁగాత నిధిపతి పట్టణమ్ము. ౧౨౯

రాము—(వసిష్ఠానుజ్ఞాతుఁడై పుష్పకముం గూర్చి) విమానరాజా! మొదటియధికారి పులస్త్యుమొదటికుమారు సేవింపుము.

వసి—(ప్రహర్ష ప్రసాదములతో) రామభద్రా! నీకింతకంటెను హెచ్చుమే లేదిచేయుదును.

రాము—మహాత్మా! యింతకంటె నెక్కువమే లేమున్నది యా? మీయనుగ్రహమున

చ. తల జనకాజ్ఞమాత్రమువిధంబునఁదాల్చి మహావరాహదం
ష్ట్రిలసితవింధ్యపత్రశబరపత్రిమద స్థరఁ దప్పగంటి; వా
ర్ధులు లవణాపరమ్ములకుఁ దోరపుఁబాపటకట్ట గట్టితి
న్నిలయముదాఁకఁ జేసితిని విశ్వము రావణబాధదూరముగ్. ౧౩౦

అయిన నిది యవుఁగాక.

మ. విరిపూగుత్తులతేనెజాల్నిచుచు నీవ్వోయి సత్కాక్తుల
ద్ధర నెందు న్నలికర్తలొప్పదురు గాత నీర్తిసంపూర్తి న
న్నరులెన్న; న్గుణదోషము ల్గవినుడి న్సంభీరమం దెప్పుడు
న్దవ్వరమానందగు సుంతమూర్కానక శబ్దబ్రహ్మసద్గ్రంథముగ్. ౧౩౧

మఱియు.

శా. ఆ మందాకిని గంగ భోగవతి నా నంభోజభూకుండికో
ద్దామాంభోలహరుల్పానర్చెడు విశుద్ధంబెంతకాలంబు ద్యో
భూమిపన్నగలోక; మంతెదనుక న్పొల్పారు వీరాగ్రిణీ
ధామాఖండయశోరసాయనము సచ్ఛాత్రివ్యార్థశబ్దాఢ్యతన్. ౧౩౨

(అని నందఱు వెడలిరి.)

సప్తమాంకము.

గద్య. ఇది శ్రీమత్కాశీనగరీవ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలా
యనసూత్రారామద్రావిడశ్రోత్రియ బ్రాహ్మణకాకుండి వేంకటపతిపశ్చి
త్పుత్ర సీతారామాగ్రజ ద్వివేదివంశమౌక్తిక సోమనాథదేశిక
ప్రసాదసమధిగత కావ్యమీమాంసాశాస్త్ర వ్యాస
మూర్తిశాస్త్రాంధ్రీకృత మురారిమహా
కవిప్రణీతానర్ఘ రాఘవనాటకము
ననాయకానంద నామకము
సప్తమాంకము.

నాటకమును సంపూర్ణము. శ్రీవ్యాసేశ్వరార్పితమస్తు.

చ. పలుకువెలందిఁ గొల్చెదరపల్వురు; భారతిసారమీతఁడే
తెలియుమురారిముఖ్యకవిదేశికగేహభృత్యశ్రముండు; జో
ములుకపులంతదాఁటినదెతోయధి; లోఁతొయెఱుంగవారసా
తలపరిపుష్టిమంధవసుధాధరమొక్కఁడె చాలునాఁదగుణ్.

కువలయానందధృతము “ దేవీంవాచముపాసతే ” యనుమురారిస్తుతి శ్లోకమునకిదియు,
“ వివస్వతానాయిషతైవ ” అను సంధ్యాకారవర్ణన శ్లోకమునకు, “ జననయన గోష్ఠు
లను,” అను ౨ అంకము ౫౦౨ వ పద్యమును రచింపఁబడినవి.

కాకినాడ :—సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాల 1900.